

22

Handwritten scribbles and faint markings at the top of the page.

Handwritten symbol resembling the Greek letter lambda (λ).

Handwritten symbols including the Greek letter chi (χ), a tilde ($\sim$), and a calligraphic flourish.

Faint handwritten markings below the main symbols.

A small handwritten mark or symbol.

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Β ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΣΙΔΕΡΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χρ. Λαζ.

Τηλ. 210 3793000
Πρόεδρος: φάρος, 172
βιβλίο, 3-8-27
Δεία βιβλιοθήκη, 22,40
8-
Δανείου, 8,40

Εύχρηστα Β
Αποφασιστική

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ προτύπου τοῦ
Διδ. τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως

1927
ΘΕΟ
ΕΛΛ

✓ βιβλίο ἀπορριμωθέν

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΓΥΩ ΜΑΧΗΣ (301 Π. Χ.)
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ (1204 Μ. Χ.)

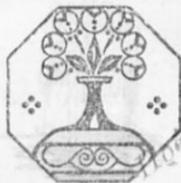

Διὰ τὴν Δευτέραν τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ
σχολείου καὶ τὰς ἀντιστοίχους τῶν ἄλλων
σχολείων τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως

Ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Ἐπιβλ. 1927

• Δοκ. Ἐκπαιδεύσεως Σερβ. Σερβ. 172
Τιμῆται μετὰ βιβλίου καὶ φέρου δρ. 22,40
• Δξία βιβλιοθήκην 8-
φέρου ἀναγκ. δανείου 2,40

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

46, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ, 46

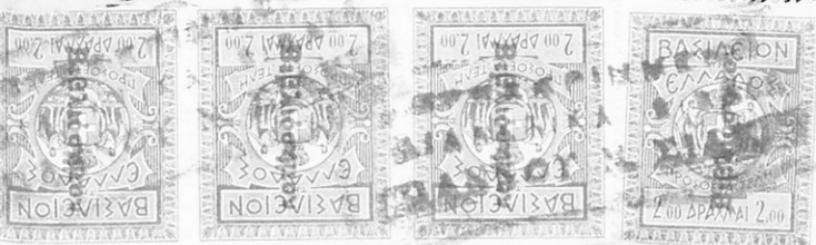
1927

ἀνεπιθρονησίας

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν ἑνὸς τῶν συγγραφέων

Αθαγόρου

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ - ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ο Μ. Ἀλέξανδρος ἀπέθανε πολὺ νέος χωρὶς ἀκόμη νὰ συμπληρώσῃ τὸ μέγα ἔργον του (323). Μετὰ τὸν θάνατόν του ἦλθε μεγάλη σύγχυσις εἰς τὸ κράτος του. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχε νόμιμον διάδοχον, οἱ δὲ στρατηγοὶ του, οἱ ὁποῖοι εἶχαν γίνεи πολὺ ὑπερήφανοι διὰ τὰ κατορθώματά των, εἶχαν τὴν ἀπαίτησιν νὰ κυβερνήσῃ ὁ καθεὶς μόνος του τὰς ἀπεράντους χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε κατακτήσει.

Οἱ στρατηγοὶ, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται εἰς τὴν ἱστορίαν *Διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου*, ἐπροσπάθησαν κατ' ἀρχὰς νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν, ἐφιλονίκησαν καὶ ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν περίπου 20 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 323-301 π. Χ. Τέλος τὸ 301 π. Χ. ἐγίνε μία μεγάλη μάχη εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φρυγίας. Μετὰ τὴν μάχην αὐτὴν οἱ διάδοχοι ἐμοιράσθησαν τὰς χώρας καὶ ἴδρυσαν διάφορα βασίλεια.

Ὁ *Πτολεμαῖος* ἔλαβε τὴν Αἴγυπτον, ὁ *Σέλευκος* τὴν Ἀσίαν καὶ ὁ *Κάσσανδρος* τὴν Μακεδονίαν. Αὐτὰ ἦσαν τὰ τρία μεγαλύτερα κράτη, τὰ ὁποῖα προῆλθαν ἀπὸ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, πρὸς τὰ βόρεια τῆς Σμύρνης, ἰδρύθη τὸ κράτος τῆς Περγᾶμου, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον, ἀλλὰ προώδευσε πολὺ εἰς τὸν πολιτισμόν.

Αὐτὰ τὰ κράτη ἦσαν ἑλληνικά, εἶχαν δηλ. Ἕλληνας βασιλεῖς, στρατὸν ἑλληνικὸν καὶ ὑπαλλήλους Ἕλληνας. Πολλὰς ἐπαρχίας ὁμως τοῦ κράτους ἔλαβαν ἐγχώριοι ἡγεμόνες. Τοιοῦτοτρόπως ἐσηματίσθησαν τὰ λεγόμενα βαρβαρικά κράτη, ὅπως π. χ. τὸ *Βασίλειον τῆς Καππαδοκίας*, τῆς *Ἀρμενίας* καὶ τοῦ *Πόντου*.

Ἄλλα καὶ τὰ βαρβαρικά κράτη ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, εἶχαν Ἕλληνας στρατιώτας καὶ ἐφρόντιζαν νὰ μιμοῦνται τὰ ἑλληνικά ἦθη.

Ὅλη λοιπὸν ἡ Ἀνατολὴ μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου

ἤρχισε ν' αναπτύσσεται μὲ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἤρχισε δη-
λαδὴ νὰ ἐξελληνίζεται ὡπὼς λέγουν. Διὰ τοῦτο ἡ περίοδος τῆς
ἱστορίας μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ὀνομάζεται **Ἑλληνιστικοὶ ἢ**
Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι.

ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΩΝ

Ὁ Πτολεμαῖος ἦτο ἀπὸ τοὺς καλύτερους στρατηγοὺς τοῦ Μ.
Ἀλεξάνδρου. Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους ἔλαβε τὴν Αἴγυ-
πτον. Ὁ πατὴρ του ὀνομάζετο Λάγος. Διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος λέγε-
ται Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ οἱ ἀπόγονοί του **Λαγίδαι**. Λέγον-
ται ὁμῶς καὶ Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι εἶχαν τὸ ὄνομα Πτολεμαῖος.
Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων ἰδρύθη, καθὼς εἶδαμεν, τὸ 301
π. Χ. καὶ ἔζησε ἕως τὸ 31 π. Χ., ὅτε τὸ ἐκυρίευσαν οἱ Ῥωμαῖοι,
δηλαδή ἔζησε περίπου 300 ἔτη.

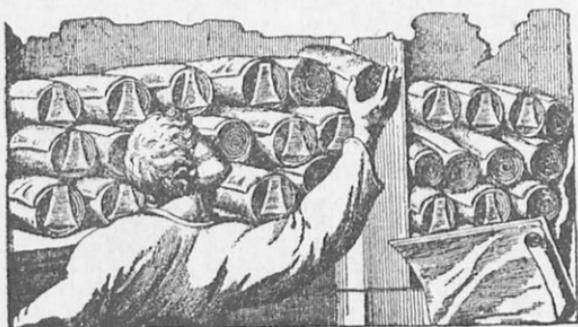
Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων ἔφθασεν εἰς
μεγάλην λαμπρότητα. Πρὸ πάντων πλούσιοι καὶ δυνατοὶ ἦσαν οἱ
πρῶτοι Πτολεμαῖοι. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι
ἐπανῆλθαν οἱ χρόνοι τῶν ἐνδόξων Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἔλαβαν τὸν τίτλον τοῦ Φαραῶ, ἔδειξαν πολὺ
καλὴν συμπεριφορὰν εἰς τοὺς ἐντοπίους, ἐπροστάτευσαν τὴν θρη-
σκείαν των καὶ ἔκτισαν τοὺς παλαιοὺς ναοὺς των. Ὁ πλοῦτος
καὶ ἡ δυνάμις των ἦτο πολὺ μεγάλη. Ἡ Αἴγυπτος ἦτο, ὡπὼς
πάντοτε, εὐφορὸς καὶ πλουσία. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινεν ὁ μεγαλύτε-
ρος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς ἤρχοντο ἔμποροι
ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη. Τὰ καραβάνια ἔφεραν
ἐκεῖ τὰ δέματα τῶν λεόντων τῆς Ἀφρικῆς, ἡ δὲ Ἀραβία
ἔστελλε λιβανωτὸν καὶ ἄλλα ἀρώματα. Ἀλλὰ σπουδαιότερον ἦτο
πρὸ πάντων τὸ ἐμπόριον μὲ τὰς Ἰνδίας. Ἀπὸ τὸν Ἰνδικὸν
ὠκεανὸν τὰ πλοῖα ἔφθαναν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ
ἀπεβίβαζαν ἐκεῖ τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὅποια ἤρχοντο εἰς τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο φαρμακευτικὰ εἶδη, τὸ πι-
πέρι, ἡ κανέλλα, καθὼς καὶ χρυσὸς καὶ ἀδάμας. Ἀπὸ τὴν Κίναν
ἀκόμη ἤρχοντο μεταξωτὰ καὶ πορσελάνη.

Οἱ Πτολεμαῖοι λοιπὸν ἔγιναν πολὺ πλούσιοι. Εἶχαν ἀφθονα
χρήματα, μὲ τὰ ὅποια ἔκαμαν στρατὸν καὶ στόλον. Μὲ τὸν στό-
λον ἐκυρίευσαν τὴν Κύπρον, μὲ τὸν στρατὸν μέρος τῆς Νοτίου

Συρίας. Ὁ Πτολεμαῖος Γ' ἔγραψεν, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Φαραῶ, τὰ κατορθώματά του μὲ ἱερογλυφικὰ γράμματα εἰς τοὺς τοίχους ἐνὸς ναοῦ, τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ὁ ἴδιος.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐπροστάτευσαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία τότε ἔδωσε μεγάλην λάμψιν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Πολλοὶ σοφοί, ποιηταὶ καὶ καλλιτέχνη ἦλθαν τότε εἰς

Βιβλιοθήκη

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους τὰ βιβλία ἐγράφοντο εἰς ἓνα εἶδος χαρ-
του, τὸν ὁποῖον κατεσκεύαζαν ἀπὸ τὸν πάπυρον. Ἐ-ολλοῦσαν τὰ φύλ-
λα τὸ ἓνα πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ τοιουτοτρόπως τὸ βιβλίον ἐγένετο πιλὺ-
στενόμακρον. Κατόπιν ἐκυλίσσεται ὡς κύλινδρος καὶ ἐτοποθετεῖται εἰς
τὴν βιβλιοθήκην. Εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἐκρημοῦσαν ἓνα μικρὸν φύλλον
καὶ ἔγραφαν τὸ ὄνομα τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα βλέπομεν πῶς ἓνις
βιβλιοθηκᾶριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν αὐτὴν τῶν Λαγιδῶν. Οἱ Πτολεμαῖοι
ἔκαμαν μεγάλην βιβλιοθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν συνήθροισαν χιλιά-
δας τόμους.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ὁ Σέλευκος ἦτο ὁ νεώτερος ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Μ.
Ἀλεξάνδρου. Αὐτὸς κυρίως διεκρίθη εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην καὶ
μετὰ τὴν νίκην ἔλαβε σχεδὸν ὅλον τὸ ἀσιατικὸν κράτος τοῦ Μ.
Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τὴν Μεσόγειον ἕως τὰς Ἰνδίας. Οἱ διαδοχοὶ του
ὀνομάζονται *Σελευκίδαι*.

Διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἐκτεταμένον τοῦτο κράτος ὁ Σέλευκος
καὶ οἱ διαδοχοὶ του, ἠκολούθησαν τὴν πολιτικὴν τῶν βασιλέων

τῆς Περσίας καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Διόρισαν σατράπας εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἔκτισαν διαφόρους πόλεις εἰς σπουδαῖα σημεῖα, τὰς ὁποίας ἤνωσάν με δρόμους. Εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος, ὅχι πολὺ μακρὸν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Βαβυλῶνα, ἔκτισαν τὴν *Σελεύκειαν*, ἣ ὁποία ἦτο παλαιότερα πρωτεύουσά των. Ἐκεῖ ὅμως οἱ κάτοικοι ἦσαν ξένοι, Πέρσαι καὶ ἄλλοεθνεῖς. Διὰ τοῦτο οἱ Σελευκίδαι ἐπροτίμησαν νὰ καταβοῦν πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὰ βόρεια λοιπὸν τῆς Συρίας ἔκτισαν νέαν πρωτεύουσαν, τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐπίσης ἔκτισαν καὶ ἄλλας πόλεις εἰς τὴν Συρίαν. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἦλθαν πολλοὶ Ἕλληνες. Ἡ Ἀντιόχεια εἶχε μεγάλην ἑλληνικὴν παροικίαν, εἰς δὲ τὴν Συρίαν ἤρχισε νὰ ὁμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, διότι καὶ οἱ ἐντόπιοι εἶχαν τὴν φιλοτιμίαν νὰ μάθουν ἑλληνικά.

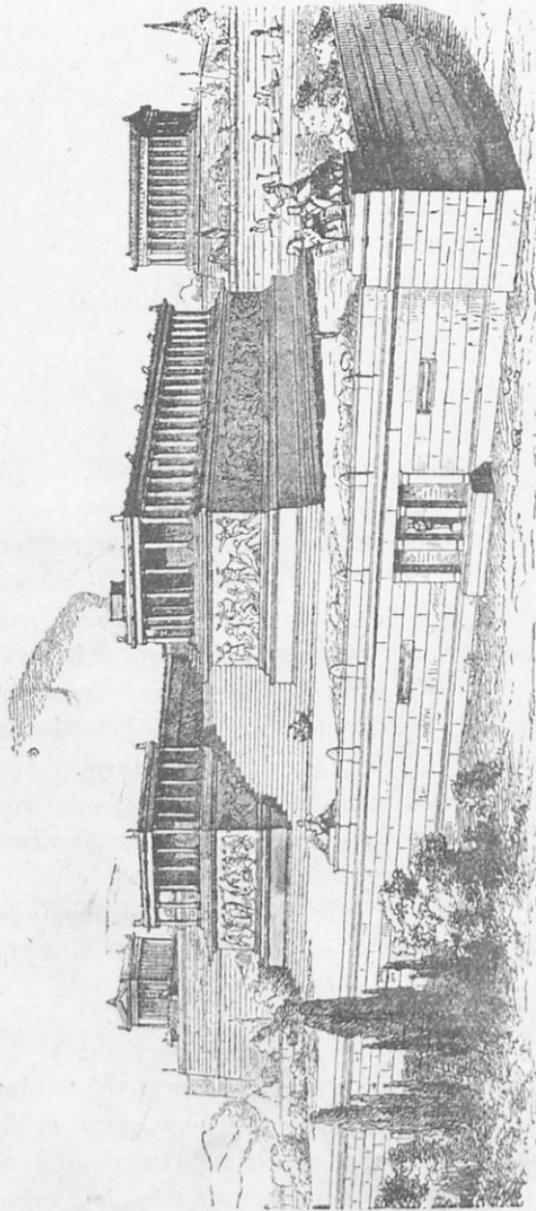
Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν οἱ Σελευκίδαι νὰ διατηρήσουν ὅλον αὐτὸ τὸ ἀπέραντον κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε μέσα τόσους διαφόρους λαούς. Πολλοὶ σατράπαι ἐχωρίσθησαν καὶ ἔκαμαν ἰδικὰ τοὺς κράτη, ὅπως π. χ. τὸ *Κράτος τοῦ Πόντου*, τῆς *Περγᾶμου*, τῆς *Καππαδοκίας*, τῆς *Ἀρμενίας* κλπ. Ἐπίσης πολὺ γρήγορα ἐχωρίσθησαν αἱ ἀνατολικώτεραι ἐπαρχαίαι τοῦ κράτους. Εἰς τὴν κυρίως Περσίαν ἔγινε μεγάλη μεταβολή. Ἀπὸ τὰς στέππας τοῦ Τουρκεστάν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης, κατέβησαν πολεμισταὶ ἱππεῖς με ἀρχηγὸν τὸν Ἀρσάκην. Αὐτοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Περσίας, ἠνώθησαν με τοὺς Πέρσας καὶ ἵδρυσαν ἰσχυρὸν κράτος τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *Βασίλειον τῶν Πάρθων*. Αὐτὸ εἶναι τὸ νεώτερον Περσικὸν κράτος.

Τοιουτοτρόπως τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Συρίαν. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ βασίλειον τῆς Συρίας. Ἀργότερα ἐκυρίευσαν καὶ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ἡ Πέργαμος ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς Σμύρνης. Ἡ πόλις εὐρίσκετο ἐπάνω εἰς ἓνα ὠχυρωμένον ὕψωμα. Ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου ὀνομάζετο Ἀτταλος καὶ οἱ διάδοχοί του ὀνομάζονται διὰ τοῦτο Ἀτταλίδαι.

Οἱ Ἀτταλίδαι ἠθέλησαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Πτολεμαίους. Ἐκαμαν λοιπὸν μίαν μεγάλην βιβλιοθήκην καὶ ἐπροστάτευσαν πολὺ

Ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς (Πέργαμον)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Περγαίου Ἀταλὸς Β', ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Γαλάτας, ἐκτίσεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του μέγαν βωμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς. Ὁ βωμὸς ἐκτίσθη εἰς ὕψωμα, ἔχει ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς στοὰν ἰωνικοῦ ρυθμοῦ καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος κατεσκευάσαν μεγалоφρετὴ κλίμακα. Μὲ μεγάλην τέχνην εἶναι κατασκευασμένα τὰ ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα παριστάνουν τὴν μάχην τῶν Ὀλυμπίων θεῶν πρὸς τοὺς Γίγαντας, δηλαδή τὴν *Γιγαντομαχίαν*, καὶ ἔχουν μεγάλην κίνησιν καὶ ζωὴν. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἀνατάρασταις. Σήμερον σφύονται μόνον ἔρεϊτα.

τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Τὸν 3ον αἰῶνα ἡ Πέργαμος ἦτο ὄψαιοτάτη πόλις μὲ ἀνεπτυγμένους κατοίκους καὶ λαμπρότατα οἰκοδομήματα. Ἡ ἑλληνικὴ γλυπτικὴ ἔδωσε μεγάλην λάμπιν εἰς

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν Πέρσῳ. Κατὰ τὸ 280 π. Χ. ἔφθασεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μία εὐρωπαϊκὴ φυλὴ, οἱ Γαλάται. Εἶχαν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Γαλατίαν, τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, ἐπλανήθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης, ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τέλος ἔφθασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἔκαμαν δυνατὸν πόλεμον μὲ τοὺς Ἀτταλίδας. Οἱ βασιλεῖς τῆς Περσῳ ἐνίκησαν τοὺς Γαλάτας καί, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν νίκην ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔκαμαν σπουδαῖα ἀφιερῳματα εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐκτίσαν ἓνα κολοσσαῖον βωμὸν τοῦ Διὸς. Εἰς τὴν βῆσιν αὐτοῦ κατεσκευάσαν λαμπρότατα ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα παρίστανον τὴν μάχην τῶν θεῶν μὲ τοὺς Γίγαντας. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Πέρσῳ ὑπῆρχε μέγα Γυμναστήριον, ναὸς τῆς Ἀθηνῶς, ἡ Βιβλιοθήκη, τὸ βασιλικὸν Ἀνάκτορον κτλ. Εὐρέθησαν πολλὰ λείψανα τῶν μνημείων τούτων, τὰ ὁποῖα κινοῦν τὸν θαυμασμὸν μας. Καὶ τὸ βασίλειον τῆς Περσῳ βραδύτερον περιῆλθεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους δὲν εἶχε τὴν παλαιὰν λαμπρότητα. Οἱ πόλεμοι τὴν ἀδυνάτισαν καὶ τὴν ἐκούσαν ὑπερβολικά. Ἡ χώρα ἦτο κατεστραμμένη, αἱ πόλεις εἶχαν ὀλίγους κατοίκους. Ὑπῆρχαν μόνον ὀλίγοι πλούσιοι καὶ τὸ περισσότερον μέρος τῶν κατοίκων ἦσαν πτωχοὶ καὶ δυστυχεῖς. Ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι εἶναι τελείως κατεστραμμένα. Αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἔχουν μεγάλην πολιτικὴν σημασίαν, ἔξακολουθοῦν μόνον νὰ εἶναι ἡ πόλις τῶν γραμμάτων. Ὁ Πειραιεὺς δὲν εἶναι πλέον σπουδαῖος λιμὴν. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀνάπτυξις τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν βασιλείων τῆς Ἀσίας ἔβλαψε πολὺ τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Μακεδονίαν καθὼς καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτησε μεγάλη ἀναρχία. Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ἐξήτουν πολλοὶ ἀπειρηταί, εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ὄλοι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἡλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἀλλ' αἱ πόλεις ἐσπατάλησαν ἀδίκως τὰς τελευταίας δυνάμεις των. Τὰ δύο κόμματα, τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τὸ δημοκρατικὸν, ἐφιλονίκουν διὰ τὴν ἀρχήν. Τέλος τὸ ἔτος 277 ὁ περίφημος στρατηγὸς Ἀντίγονος Γονατῆς ἔγινε

βασιλεύς τῆς Μακεδονίας, ὑπέταξε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὰς μεγαλυτέρας ἕξ αὐτῶν μακεδονικὰς φρουράς.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ἀφότου ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς ἔγινε βασιλεύς, ἡ Μακεδονία ἀπέβη πάλιν τὸ ἰσχυρότατον κράτος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ βασιλεῖς τῆς εἶχαν δύναμιν, στρατὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν καὶ ἤθελαν νὰ ἐξουσιάζουν ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐκτείνουν τὸ κράτος των εἰς τὴν Θράκην καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Διὰ τοῦτο ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν μετὰ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἤθελαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καὶ μετὰ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀνατολῆς, μετὰ τοὺς Πτολεμαίους καὶ τοὺς Σελευκίδας. Αὐτὰ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς ταραχὰς καὶ πολέμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπαθε πάλιν ἡ Ἑλλὰς μεγάλας καταστροφάς. Ἡ παρακμὴ λοιπὸν καὶ ἡ ἑξασθένεισις τῆς Ἑλλάδος ἐξηκολούθησεν.

ΑΧΑΪΚΗ ΚΑΙ ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

Αἱ ἀρχαῖαι ἔνδοξοι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι δὲν ἔχουν πλέον δύναμιν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀρχίζουν ν' ἀκμαῖζουν μερικαὶ πόλεις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, κυρίως αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Αἰτωλίας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχαν λάβει μέρος εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους.

Ἡ Ἀχαΐα εὐρίσκεται εἰς τὴν νότιον παραλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ Αἰτωλία εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν παραλίαν τοῦ ἰδίου κόλπου. Εἶναι μία χώρα ὄρεινή, εἰς τὴν ὁποίαν δυσκόλως ἤμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς, καὶ οἱ κάτοικοί τῆς κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Καὶ αἱ δύο χῶραι δὲν εἶχαν καμμίαν μεγάλην πόλιν, ἢ ὁποία νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰς ἄλλας.

Αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας καθὼς καὶ αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας συνηνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἐσχημάτισαν δύο ὁμοσπονδίας, δύο **Συμπολιτείας**, ὅπως ἔλεγον τότε. Αἱ δύο αὐταὶ Συμπολιτεῖαι εἶχαν τὴν ἰδίαν ὀργάνωσιν. Ὅλοι αἱ πόλεις εἶχαν ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπῆρχε δηλαδὴ μία ἡγεμονεύουσα πόλις, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸν παλαιὸν καιρὸν. Τὴν Συμπολιτείαν ἐκυβέρνην ἡ *Γενικὴ Συνέλευσις* τῶν πόλεων, ἡ

ὅποια ἐγένετο κατ' ἔτος. Ἡ Συνέλευσις διώριζεν ἐν *Διαρκῆς Συμβούλιον* καὶ ἓνα *Στρατηγόν*, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς Συμπολιτείας.

Τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν ἐδόξασε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος ὁ περίφημος στρατηγὸς *Ἄρατος*. Καὶ ἀργότερα ἡ Συμπολιτεία εἶχε σπουδαίους στρατηγοὺς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ *Φιλοποίμην*, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη ὁ *ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων*.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἔγινε μεγάλη πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταβολή. Ἡ Σπάρτη εἰς τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος ἔζη ἀκόμη μὲ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου. Ἄλλ' ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶχεν ἐλαττωθῆ πολὺ. Οἱ γνήσιοι Σπαρτιάται ἦσαν μόνον 700, ἐνῶ ὁ πλοῦτος καὶ τὰ κτήματα εἶχαν συγκεντρωθῆ εἰς 100 μόνον οἰκογενείας. Ὁ ἄλλος λαὸς ἦτο πτωχὸς καὶ δὲν εἶχε πολιτικὰ δικαιώματα.

Τότε ὁ νεαρὸς καὶ ἰδεολόγος βασιλεὺς Ἄγις Γ' ἠθέλησε νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακόν. Ἀπεφάσισε νὰ ἐγγράψῃ ὡς πολίτας πολλοὺς περιοίκους καὶ τοὺς ἀκμαιότερους καὶ ὥμαλεωτέρους ἀπὸ τοὺς εἰλωτας καὶ νὰ διαμοιράσῃ ἐξ ἴσου εἰς ὅλους τοὺς Σπαρτιάτας τὰ κτήματα. Ἄλλ' οἱ πλούσιοι ἀντέδρασαν καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν βασιλέα Λεωνίδα ἐφόνευσαν τὸν Ἄγιν (241). Ὁ Λεωνίδας ἐσφετερίσθη τὴν περιουσίαν τοῦ Ἄγιδος καὶ τὴν σύζυγόν του ἐνύμφευσε μὲ τὸν υἱόν του Κλεομένην. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ γυνὴ ἐμύησεν εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἄγιδος τὸν Κλεομένην, ὁ ὁποῖος ἐγινεν ἐνθερμὸς θιασώτης τῆς μεταρρυθμίσεως. Διπλωματικώτερος τοῦ προκατόχου του, κατήρτισε στρατόν, συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισεν 80 ἰσχυροὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐφήρμοσε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἄγιδος. Ἐκτὸς τούτου ὁ Κλεομένης ἐπροσπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ παλαιὰ αὐστηρὰ ἤθη τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διὰ τοῦτο διοργάνωσε τὸν στρατόν καὶ συνέστησε τὰ συσσίτια (225). Βραδύτερον ἠθέλησε νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν ἐξουσίαν τῆς Σπάρτης καὶ εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τότε ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Ὁ Ἄρατος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν

τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας εἰς τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα, ἔγινε τὸ 222 μεγάλη μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν συνετρίβη ὁ σπαρτιατικὸς στρατὸς καὶ ὁ Κλεομένης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου βραδύτερον ἐφονεύθη.

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία εἶχαν γίνεи κυρίως, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Ἐστρέφοντο δηλαδὴ κυρίως κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Πολὸν γρήγορα ὅμως ἐφιλόνικησαν, ἤρχισαν πόλεμον μετὰξὺ τῶν καὶ ἐπροσκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας.

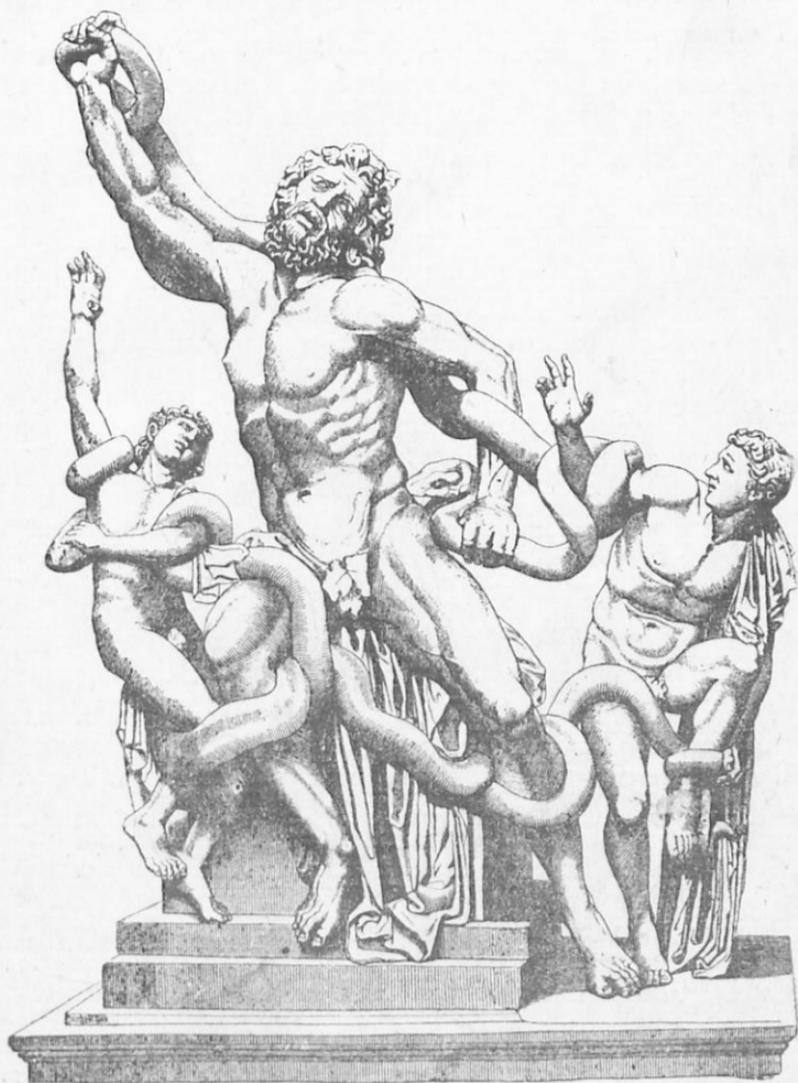
Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιζηλία μετὰξὺ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσεν. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἤθελαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἐνθυμούμενοι τὴν παλαιὰν δόξαν τῶν. Ἐκίρῦξαν λοιπὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀράτου, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν Πελοπόννησον εἰς μίαν συμμαχίαν. Σύγχυσις λοιπὸν καὶ ταραχὴ ἐπεζῳάτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Αἰτωλοὶ ἔκαμαν εἰσβολὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπίσης οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας κατέβησαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπέρασαν τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐληλάτησαν τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἕλληνες μόνον μὲ τὰς χεῖράς τῶν κατέστρεψαν τὰς δυνάμεις τῶν.

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

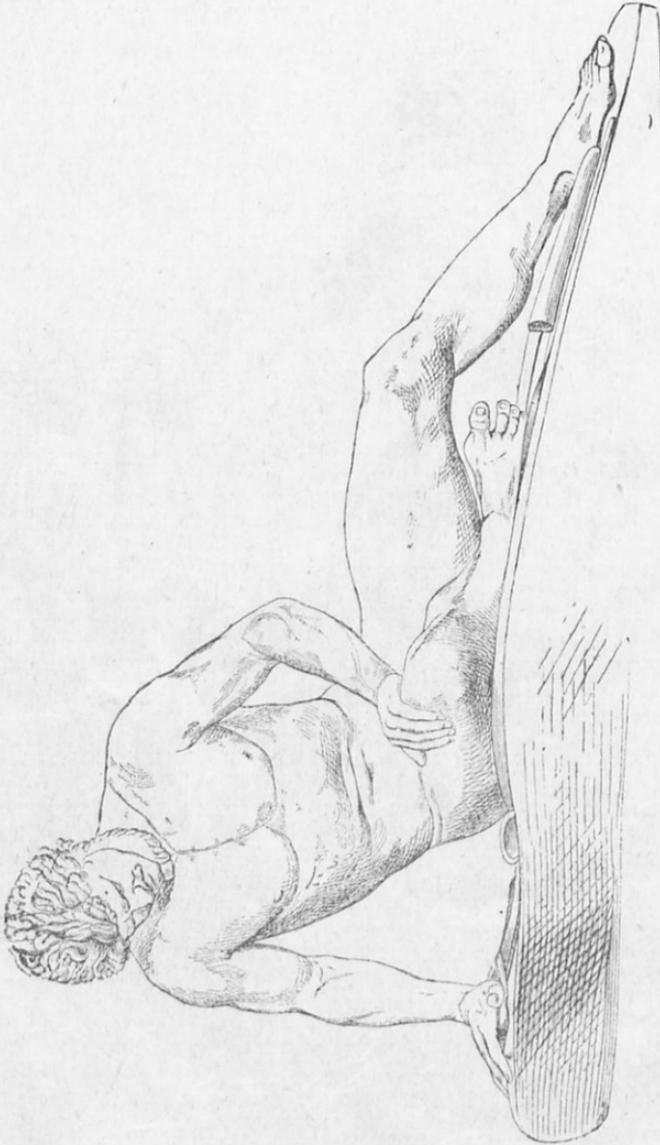
Αἱ κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπλάτυναν τὸν ἐλληνικὸν κόσμον. Ἐνῶ ἕως τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς περιορίζετο εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης, τώρα ἐξαπλώνεται εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν μέχρι τῶν τελευταίων ἄκρων τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὸν 3ον καὶ 2ον αἰῶνα π. Χ. ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς χύνεται εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Μικρασιᾶται, οἱ Σϋροὶ, οἱ Πέρσαι, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Αἰγύπτιοι, δεικνύουν μεγάλην ἀγάπην εἰς τὴν ἑλλη-

Ὁ Λαοκόων

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰ κολλιτέχναι εἰς τὰ ἀγάλματα συνήθιζαν νὰ παριστάνουν τὸν ψυχικὸν καὶ σωματικὸν πόνον. Εἰς τὸ σύμπλεγμα διακρίνομεν αὐτὰ πολὺ καλὰ εἰς τὰ πρόσωπα τοῦ Λαοκόωντος καὶ τῶν δύο υἱῶν τε, καθὼς καὶ εἰς τὴν στάσιν των. Τὸ σύμπλεγμα εἶναι ἀπὸ μάρμαρον, κατεσκευάσθη εἰς τὴν Ρόδον καὶ σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ εἰς τὴν Ρώμην.

νικὴν παιδείαν καὶ θέλουν νὰ μιμηθοῦν τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ τὴν
ζωὴν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἀποθνήσκων Γαλάτης (Πέργαμος)

Ὅπως εἰς τὸν Λιουδόοντα καὶ ἐδῶ παρατηροῦμεν πῶς ὁ τεχνίτης ἐπροσάφησε νὰ παρα-
στήσῃ τὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν. Ὁ πολεμιστὴς Γαλάτης εἶναι βαρῆος πληρωμένος, ἔπεσεν ἐπάνω
εἰς τὴν ἀσπίδα του, ἐκρέμασε τὸ κεφάλι του καὶ περιμένει τὸν θάνατον.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Εἰς τὰ κράτη τῶν Διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου καθὼς καὶ εἰς τὰ βαρβαρικά κράτη ἢ ἀνωτέρα κοινωνικὴ τάξις θέλει νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ

Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἠγάπων ἐπίσης πολὺ τὴν πολυτέλειαν, τὰ πλούσια ἐνδύματα, τὰς πολλὰς πτυχώσεις καὶ ἠψυχαριστοῦντο οἱ καλλιτέχναι νὰ δίδουν εἰς τὰ ἀγάλματά των στάσεις θεατρικὰς. Ὅλα αὐτὰ φαίνονται εἰς τὸ ἀγαλμα τῆς Νίκης, ἢ ὅποια φέρει πλούσιον ἱματισμόν, ἔχει στάσιν θεατρικὴν καὶ σαλπίζει. Τὸ ἀγαλμα εἶναι ἀναπαράστασις. Ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου εἰς Παρισίους, λείπουν ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες.

λαοὶ ὅμως τῆς Ἀνατολῆς δὲν εἶχαν τὸ ὄξυ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων οὔτε τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των. Διὰ τοῦτο δὲν ἐνόησαν καλὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἐπαρამόρφωσαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνόθευσαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν μὲ τὰς θεησκευτι-

κάς των δοξασίας. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔλαβεν ἐγγώριον χρωματισμὸν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔγινε πολλάκις ἀγνώριστος.

Ἡ ἀνάμιξις μὲ τούτους ἀνατολίτας ἔβλαψε πολὺ τοὺς Ἕλληνας. Ὅσοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν

Δακτυλιόλιθος

Παριστάνονται ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου *Πτολεμαῖος Α'* καὶ ἡ σύζυγός του *Εὐρυδίκη*, σκαλισμένοι ἐπάνω εἰς πολύτιμον λίθον δακτυλίου. Ἡ τέχνη αὐτὴ ἤρθεσε πολὺ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων.

Ἄλλαξαν πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐντοπίων. Οἱ σοφοί, οἱ ποιηταί, οἱ καλλιτέχναι, δὲν ἦσαν πλέον πολῖται ἐλευθέρων πόλεων, ἀλλὰ διὰ νὰ ζήσουν, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ γίνουν ἀδελκοὶ καὶ κόλακες τῶν βασιλέων. Δὲν ἔγραφαν πλέον καὶ δὲν ἔκαιναν ἔργα τέχνης δι' ὅλον τὸν λαόν, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἀδελικοὺς τῶν.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μολαταῦτα ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀκόμη οἱ Ἕλληνες ἔχουν δημιουργικὴν δύναμιν. Ἀπὸ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους σφύζονται ἔργα, τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νὰ παραβληθοῦν μὲ τὰ ἀριστουργήματα τῶν κλασικῶν χρόνων. Τοῦτο φαίνεται κυρίως εἰς τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς. Οἱ ἀγαματοποιοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐργάζονται μὲ μεγάλην λεπτότητα τὸ μάημαρον. Κατασκευάζουν ἔργα, μὲ τὰ ὅποια θέλουν κυρίως νὰ προξενήσουν ἐντύπωσιν. Προσπαθοῦν νὰ ἐκφράσουν τὴν δυνατὴν ψυχικὴν ταραχὴν, ὅπως π. χ. τὸν φυσικὸν πόνον. Τοιοῦτον εἶναι τὸ περίφημον **Σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος**, τὸ ὅποιον παριστάνει δύο τρομεροὺς ὄφεις νὰ πνίγουν τὸν ἱερέα Λαοκόοντα καὶ τοὺς δύο υἱούς του. Τοιοῦτον ἀγαλμα εἰσὶς ἐστὶν ὁ **Θνήσκων Γαλάτης**, ἀπὸ τὰ ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκευάσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου. Ἐπίσης εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀνίηκει ὁ περίφημος **Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε**.

Αἱ Ἀθῆναι, καθὼς εἵπαμεν, ἔμειναν πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καθὼς καὶ βραδύτερον κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς. Ἐκεῖ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν ἀξιόλογοι σοφοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν ὀνομαστά σχολεῖα, τὰς λεγομένας **Φιλοσοφικὰς Σχολὰς**. Πλήθος νέων ἐπήγαιναν νὰ σπουδάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀλλὰ τὰ μεγάλα κέντρα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Πέργαμος καὶ ἡ Ἀρτιόχεια. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰδίως ἤκμασαν μερικοὶ ἀξιόλογοι σοφοί, ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς. Ἐξοχώτερος τῶν ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν εἶναι ὁ **Θεόκριτος**, πρωτότυπος καὶ δημιουργικὸς, τοῦ ὁποίου τὰ **Βουκολικά** ποιήματα ἀποπνέουν τὴν δροσερότητα τῆς ἐξοχῆς. Κυρίως ὅμως οἱ λόγιοι τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων δὲν ἦσαν δημιουργοὶ νέων ἔργων, ἀλλ' ἐσχολίαζαν καὶ ἠρμήνευαν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Διὰ τοῦτο ὀνομάσθησαν **Γραμματικοί**. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἀπλώνεται εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῆς Ἀσίας. Εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς τὴν Βακτριανὴν, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας ἐκτίσαν θέατρα καὶ ἐπαίξαν ἑλληνικὰ ἔργα.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μετά τους αρχαίους Έλληνες ήλθεν ο δεύτερος μεγάλος λαός της αρχαιότητας, οί Ρωμαῖοι. Είναι πολὺ μεγάλη ἡ σημασία τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν ἱστορίαν. Κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους, δηλαδὴ τὸν 3ον καὶ τὸν 2ον αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ κουρασμένα. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δὲν εἶχαν μεγάλην δύναμιν, διότι ἦσαν ἰδρυμένα εἰς ξένας χώρας. Τότε ἐμφανίζονται οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς ἱστορίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ κράτη τῶν χρόνων τούτων, ἔδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν καλῶς, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους καὶ ἐξήπλωσαν τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἄκρην τῆς αὐτοκρατορίας των. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασις των εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβαν τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Η ΙΤΑΛΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία εἶναι μία στενὴ καὶ ἐπιμήκης χερσόνησος κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὄρεινὴ. Μία μεγάλη σειρὰ ὄρεων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται Ἀπέννινα, καταβαίνει ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον εἰς ὅλον τὸ μῆκος τῆς χερσονήσου. Τὰ Ἀπέννινα χωρίζουν τὴν Ἰταλίαν εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενὴ. Ἡ δυτικὴ ὅμως εἶναι πλατυτέρα καὶ ὑπάρχουν ἐκεῖ ἀρκετὰ μεγάλα πεδιάδες, ὅπως ἡ πεδιάς τῆς *Τυρρημίας*, τοῦ *Λατίου* τῆς *Καμπανίας* κλπ. Εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ὄρεον ἀρκετοὶ σημαντι-

κοί ποταμοί, ὅπως ὁ Τίβερης εἰς τὸ Λάτιον. Εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τούτου ὄχι πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς ἐκτίσθη ἡ

Ρώμη.

Ἡ Ἰταλία φημίζεται ὅτι ἔχει γλυκὺ κλίμα. Τὸ θέρος της ὁμως εἶναι καυστικόν, τὸ φθινόπωρον βρέχει πολὺ καὶ κάμνει

ὕγρασιαν. Ὅπως εἰς τὴν Ἑλλάδα τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ κλίμα ἤλλαξε πολὺ, διότι κατεστράφησαν τὰ δάση καὶ ἡ γῆ δὲν εἶναι πράσινη ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Αἱ πεδιάδες τῆς Ἰταλίας παράγουν ἀφθονον σίτον, εἰς δὲ τὰς κατωφερείας τῶν λόφων ἀκμαίξει ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἡ Ἰταλία εἶναι ὀνομαστή διὰ τὸν οἶνον της καὶ διὰ τὸ ἔλαιον.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐχώριζαν τὴν Ἰταλίαν εἰς τρία μέρη, εἰς τὴν Ἄνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ἡ Ρώμη ἦτο εἰς τὴν Μέσην Ἰταλίαν, ἡ Τυρρηνία εἰς τὴν Ἄνω. Εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἦσαν αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι. Τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐθεώρουν ὡς Ἰταλίαν. Τὴν ὀνόμαζαν *Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν*, διότι ἐκεῖ ἐξοῦσαν Γαλάται.

ΒΙ Α Λ Ι ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Τὸν παλαιότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχαν διάφοροι λαοί. Εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν ἦσαν οἱ *Ἐτροῦσκοι* ἢ *Τυρρηνοί*, ὅπως τοὺς ἔλεγον οἱ Ἕλληνες. Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ περὶ τῶν Τυρρηνῶν. Εἶχαν ἀρκετὰ προωδευμένον πολιτισμὸν καὶ οἱ Ρωμαῖοι πολλὰ ἔμαθαν ἀπὸ αὐτούς. Τὸν παλαιότερον καιρὸν κατεγίνοντο εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ ἦσαν ἐπικίνδυνοι πειραταί. Εἰς τὴν Μέσην Ἰταλίαν ἦσαν οἱ *Λατῖνοι*, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν εἰς τὸ Λάτιον καὶ τὰς περίξ χώρας καὶ ἦσαν χωρισμένοι εἰς διαφόρους φυλάς. Μία ἀπὸ τὰς φυλάς αὐτὰς ἔκτισε τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἦσαν *Ἕλληνες*, οἱ ὁποῖοι ἤλθον τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον αἰῶνα ὡς ἀποικοί. Ἡ ἀκμαιότερα ἀποικία εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ρωμαίων ἦτο ὁ Τάρας.

Εἰς τὴν *Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν*, δηλ. εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, κατοικοῦσαν οἱ Γαλάται. Οἱ Γαλάται ἦσαν μεγάλη φυλή, τῆς ὁποίας τὸ κυριώτερον μέρος ἐκατοικοῦσεν εἰς τὴν κυρίως Γαλατίαν, δηλ. εἰς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι ὀνόμαζαν *Ἐξεῖθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν*.

(Ι ΡΩΜΑΙΟΙ

Ὁ σημαντικώτερος λαὸς τῆς Ἰταλίας ἦσαν οἱ *Λατῖνοι*. Οἱ Λατῖνοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων λαῶν τῆς γῆς, τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων κτλ. Ἦσαν ἀν-

ἄθροποι ἐργατικοί, μὲ ἰσχυρὰν θέλησιν, μὲ πρόσωπον αὐστηρὸν καὶ σοβαρὰν φυσιογνωμίαν. Ἡ σιαγὼν τῶν ἦτο στρουγγύλη καὶ προεξέχουσα. Οἱ Λατῖνοι ἦσαν κυρίως γεωργοί, συνηθισμένοι εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀγρῶν. Εἶχαν μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ κτήματά τῶν καὶ κλίσιν εἰς τὸν πόλεμον, διότι μὲ αὐτὸν ἦτο δυνατὸν νὰ αὐξήσουν τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν. Τὸ πνεῦμα τῶν δὲν ἦτο πολὺ ζωηρὸν ὅπως τὸ ἑλληνικόν, ἀλλὰ περισσότερον πρακτικόν. Διὰ τοῦτο δὲν διεκρίθησαν τόσον εἰς τὰς τέχνας, ὅσον εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν νομοθεσίαν.

Οἱ Λατῖνοι ἦσαν χωρισμένοι εἰς πολλὰς φυλάς καὶ ἔκτισαν πολλὰς πόλεις. Μία ἀπ' αὐτὰς ἦτο ἡ Ρώμη. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης καὶ τῶν περιχώρων ὠνομάσθησαν Ρωμαῖοι. Αὐτοὶ συνήνωσαν ἀργότερα εἰς ἓν ἔθνος ὅλους τοὺς Λατίνους. Ἡ γλῶσσα τῶν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο *λατινικὴ*, ἔγινε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας γλώσσας τοῦ ἀρχαίου κόσμου. X

Η ΡΩΜΗ

Ἡ πόλις, ἡ ὁποία ἔγινεν ἀργότερα κυρία τοῦ κόσμου, εἶχε πολὺν ταπεινὴν ἀρχήν. Κατ' ἀρχὰς ἦτο μικρὸν χωρίον μὲ τετράγωνον χωράκιον. Φαίνεται ὅτι τὸ ἔκτισαν διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἀποθήκη εἰς τοὺς καρποὺς τῆς γῆς καὶ ὡς τόπος ἀσφαλῆς διὰ τὰ ποίμνια.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Ρώμη ἔκτισθη τὸ 753 π.χ. Ἡ τοποθεσία της ἦτο ἀξιόλογος. Ἐκεῖτο ὄχι πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, εἰς μίαν θέσιν ὅπου ὑπῆρχαν ἑπτὰ λόφοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὡς φυσικὸν ὄχυρον. Με- 753 ρικκοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λόφους ἔγιναν περίφημοι, ὅπως τὸ *Καπιτώλιον*, ὁ *Παλατῖνος* κτλ. Ἡ ἀπόστασις της ἀπὸ τὴν θάλασσαν δὲν ἦτο περισσότερον ἀπὸ 20 χιλιόμετρα. Ὅστε ἐλάμβανεν εὐκόλως τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὁ ποταμὸς διευκόλυνεν ἐπίσης τὴν μεταφορὰν τῶν προϊόντων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ πεδιάς τοῦ Λατίου ἦτο ἀρκετὰ εὐφορὸς.

Ἡ τοποθεσία λοιπὸν εἶχε σπουδαῖον πλεονέκτημα, διὰ νὰ γίνῃ ἡ Ρώμη μεγάλη καὶ νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ἰταλίαν.

ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Οί Ρωμαῖοι δὲν ἐγνώριζαν καλὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν των. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι καὶ ἡ Ρώμη ἀρχισεν ὅπως ὅλοι οἱ πρωτόγονοι λαοί. Κατ' ἀρχὰς τὸ κράτος ἐκυβέρνησαν οἱ **βασίλεις** μαζὶ μὲ τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν Ρώμην ὠνομάζοντο **Πατρίκιοι**. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἐκυβερνοῦσε μαζὶ μὲ τὸ συμβούλιον τῶν πατρικίων, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **Σύγκλητος**. Ἡ Σύγκλητος τῆς Ρώμης ἦτο ὅ,τι ὁ Ἄρειος Πάγος εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ Γερουσία εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐνεθυμοῦντο ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχαν βασιλεῖς. Ἐλεγαν δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 753 ἕως τὸ 510, ὅτε ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς, δηλαδὴ εἰς τὸ διάστημα 250 ἐτῶν, ἐβασίλευσαν 7 βασιλεῖς. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν πολεμικοί, ὅπως ὁ **Ρωμύλος** καὶ ὁ **Τύλλος Ὀστίλλιος**, καὶ ἔκαμαν πολέμους καὶ κατακτήσεις. Ἄλλοι ἦσαν εἰρηνικοί, ἔκτισαν χρήσιμα ἔργα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔβαλαν νόμους, ὅπως ὁ **Νουμᾶς Πομπίλιος**. Αἱ διηγήσεις αὐταὶ εἶναι μυθικαὶ παραδόσεις. Πολὺ πιθανὸν νὰ ἐβασίλευσαν περισσότεροὶ βασιλεῖς εἰς τὴν Ρώμην.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ (510)

Μὲ τὸν καιρὸν οἱ εὐγενεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν καὶ ἐξήτησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως. Ἐκεῖνος ἠθέλησε νὰ στηριχθῆ εἰς τὸν λαόν. Τότε οἱ εὐγενεῖς ἐσηκώθησαν, ἐξεδίωξαν τὸν βασιλέα καὶ κατήργησαν τὴν βασιλείαν. Τοῦτο ἔγινε τὸ 510 π. Χ. δηλ. σχεδὸν κατὰ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ **Ἀθηναῖοι** ἐδίωξαν τοὺς Πεισιστρατίδας. Ἀργότερα οἱ **510** Ρωμαῖοι διηγῆθησαν ὅτι ὁ τελευταῖος βασιλεὺς των **Ταρκύνιος ὁ Ὑπερῆφανος** ἦτο πολὺ κακὸς καὶ τυραννικὸς ἄρχων καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ τὸν ἐξεδίωξεν.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν οἱ εὐγενεῖς, δηλ. ἡ Σύγκλητος. Τὸ νέον πολίτευμά των ὠνόμασαν οἱ Ρωμαῖοι **Δημοκρατίαν**.

ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΑΙΝΕΙΟΥ

Οί Ρωμαῖοι εἶχαν λησμονήσει τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν ἔμαθαν τοὺς παλαιούς ἑλληνικούς μύθους, τοὺς ἥρωας δηλαδή καὶ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἥρωας καὶ ἐνδόξους προγόνους. Διηγήθησαν λοιπὸν ὅτι οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ περίφημος ποιητὴς **Βιργίλιος**, ὁ Ὅμηρος τῶν Ρωμαίων, ὁ ὁποῖος ἔζησε πολὺ ἀργότερα, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, ἔγραψεν ἕνα περίφημον ποίημα, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει τὴν Ὀδύσειαν καὶ τὴν Ἰλιάδα. Εἰς αὐτὸ διηγεῖται ὅτι ὁ ἥρωας τῆς Τροίας Αἰνείας μὲ πολλοὺς συντρόφους του ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσεν μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῶας κατὰγονται οἱ Ρωμαῖοι.

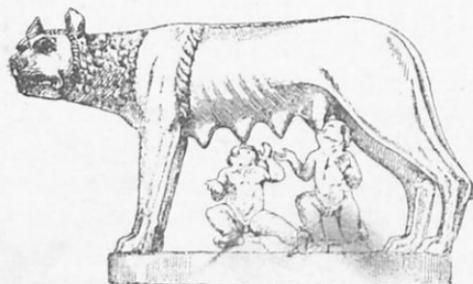
Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΡΩΜΥΛΟΥ

Ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγαν ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεὸς των ἠθέλησε νὰ τοὺς εξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχη αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶχαν πλημμυρῆσει, παρέσυραν τὸ καλαθίον καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθῆλασε τὰ δύο δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἕνας βοσκός, ὁ ὁποῖος τὰ νύθησεν. Ὅταν ἐμεγάλωσαν οἱ δύο ἀδελφοί, ἐφρόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐκτίσθη ἡ Ρώμη.

Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΩΝ ΣΑΒΙΝΩΝ

Ἡ Ρώμη ὁμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους καὶ διὰ τοῦτο

ὁ Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄστυλον. Τότε κατέφυγαν εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιωκταὶ καὶ κατὰδικοι. Δὲν εἶχαν ὁμῶς ἀρκετὰς γυναῖκας.

Ρωμαϊκὴ λύκαινα

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν κάμει ἐμβλημα τῶν τῆν λύκαιναν, διότι αὐτὴ ἐθύλασε κατὰ τὸν μῦθον τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν τὴν Ρώμην. Παρίσανον αὐτὴν εἰς ἀγγεῖα, εἰς τοιχογραφίας κλπ. εἶχαν κατασκευάσει δὲ καὶ ἄγαλμα ἐξ ὀρειχάλκου, τὸ ὅποιον εἰκόνιζε τὴν λύκαιναν νὰ θηλάξῃ τὰ δύο βρέφη.

Ὁ Ρωμύλος λοιπὸν ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤλθαν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κοράσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν γειτονικὸς λαός. Κατὰ τὴν διάκειαν τῆς ἐορτῆς οἱ Ρωμαῖοι ἤρασαν τὰ κοράσια τῶν Σαβίνων. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Οἱ Σαβῖνοι ἐνίκησαν τοὺς Ρωμαῖους, ἀλλὰ τότε ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον αἱ γυναῖκες τῶν καὶ τοὺς ἐσυμβίβασαν. Ἀπὸ τότε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια

νὰ βασιλεύουν μὲ τὴν σειράν ἕνας Ρωμαῖος καὶ ἕνας Σαβῖνος. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσεν ὁ **Νουμᾶς Πομπίλιος**, ὁ ὅποιος ἦτο Σαβῖνος. Μετ' ὀλίγον Ρωμαῖοι καὶ Σαβῖνοι ἠνώθησαν εἰς ἓν ἔθνος.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Τὴν ἱστορίαν τῆς Ρώμης γνωρίζομεν καλύτερα ἀφότου ἔγινε δημοκρατία. Τὸ 510 π. Χ., καθὼς εἶπαμεν, οἱ εὐγενεῖς κατέλυσαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Ἀπὸ τότε μέχρι τοῦ 31 π. Χ., δηλαδή μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, τὴν Ρώμην κυβερνᾷ ἡ Σύγκλητος. Ἡ περίοδος αὐτὴ τῶν 500 περίπου ἐτῶν ὀνομάζεται **Περίοδος τῆς Δημοκρατίας**.

Ἡ Ρώμη ἦτο μόνον κατ' ὄνομα δημοκρατία, διότι μετὰ τὴν

κατάλυσιν τῆς βασιλείας μόνον οἱ εὐγενεῖς γαιοκτήμονες ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος. Τὴν ἐξουσίαν εἶχε τὸ συμβούλιον τῶν εὐγενῶν, τὸ ὁποῖον ὀνομάζετο Σύγκλητος. Ἡ Σύγκλητος εἶχε 300 μέλη. Αὐτὴ κυρίως ἐκυβέρνησε τὸ κράτος. Ἡ Σύγκλητος εἶχε μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ μεγάλην φήμην εἰς τὸ ἔξωτερόν. Πράγματι δὲ ἔδειξε μεγάλην σοβαρότητα, φρόνησιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ μεγάλην διπλωματικὴν ἰκανότητα. Εἰς αὐτὴν κατὰ μέγα μέρος ἡ Ρώμη χροεωστῆ τὸ μεγαλεῖον τῆς.

Οἱ Ὑπατοὶ

Ἡ Σύγκλητος ἀντὶ τοῦ ἐνὸς βασιλέως διώριζε δύο ἀνωτάτους ἄρχοντας δι' ἓν ἔτος. Οὗτοι ἐλέγοντο **Ὑπατοὶ**. Οἱ ὕπατοι εἶχαν μεγάλην ἐξουσίαν. Ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν πόλεμον. Αὐτοὶ προσκαλοῦσαν τὴν Σύγκλητον καὶ ἦσαν οἱ πρόεδροί τῆς, καθὼς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἐφοροῦσαν ἰδιαιτέραν χρυσοκέντητον ἐνδυμασίαν καὶ συνωδεύοντο εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ 12 ὑπασπιστάς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο *ραβδοῦχοι*.

Ραβδοῦχοι

Τον ὕπατον συνώδευαν δώδεκα ἄνδρες, ἓκ τῶν ὁποίων οἱ εἰς ἐπυροπορεύοντο καὶ οἱ ἄλλοι εἰς ἠκολούθουν. Ἐφεραν εἰς τὸν ἀριστερὸν ὄμων δέσμη ἀπὸ ράβδους καὶ πέλεκυν. Οἱ ραβδοῦχοι ἦσαν τὸ σύμβολον τῆς δυνάμεως τῶν ὑπάτων καὶ ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς τῶν.

Ο ΔΙΚΤΑΤΩΡ

Οἱ ὕπατοι ἐκυβέρων συμφώνως μὲ τοὺς νόμους καὶ τὰς

ἀποφάσεις τῆς Συγκλήτου. Ἄλλ' εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, ὅταν ὑπῆρχε σπουδαῖος κίνδυνος, ἡ Σύγκλητος διώριζεν ἕνα ἰδιαίτερον ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο **Δικτάτωρ**. Ὁ δικτάτωρ ἦτο ἀνώτερος νόμου καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πράττῃ ὅ,τι αὐτὸς ἐνόμιζε συμφέρον εἰς τὸ κράτος. Ἐκράτει τὴν ἐξουσίαν μόνον ἐφόσον χρόνον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἦτο δηλαδὴ ἄρχων προσωρινός. Ἄλλὰ πολὺ σπανίως διώριζαν δικτάτωρας οἱ Ρωμαῖοι.

ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ἀφοῦ ἐγίνε δημοκρατία ἡ Ρώμη, ἤρχισε νὰ προοδεύῃ. Ἡ πόλις ἐμεγάλωνε καὶ αἱ σχέσεις τῆς μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἐγίνοντο σοβαρώτερα. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν μεγάλην φρόνησιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα εἰς τὰς σχέσεις των μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἀσυνήθιστον γενναϊότητα εἰς τοὺς πολέμους.

Ἡ πολιτικὴ τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας παρουσιάζει δύο ὄψεις. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν οἱ Ρωμαῖοι κáμνουν διαρκῶς πολέμους καὶ μεγαλώνουν τὸ κράτος των. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν φιλονικοῦν αἱ δύο κοινωνικαὶ τάξεις, οἱ πατρίκιοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὅλην τὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ λαός, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ (509-272)

Οἱ Ρωμαῖοι ἐφάνησαν σπουδαιότατοί πολιτικοὶ καὶ γενναῖοι πολεμισταί. Ἡ Σύγκλητος τῆς Ρώμης εἶχε μεγάλα πολιτικὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα κατόρθωσε νὰ ἐκτελέσῃ μὲ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν σταθερότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξε, καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ὁ καλύτερος στρατὸς τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐχρησιάσθησαν περίπου 250 ἔτη, διὰ νὰ γίνουν οἱ Ρωμαῖοι κύριοι τῆς Ἰταλίας. Εἰς τὴν κατάκτησιν ἐπροχώρησαν μὲ πολὺ σύστημα. Κατ' ἀρχὰς ὑπεχρέωσαν τὰς ἄλλας λατινικὰς πόλεις νὰ

σχηματίσουν μαζί τους μίαν συμμαχίαν επιθετικὴν καὶ ἀμυντικὴν. Ἀλλὰ πέραν τοῦ Λατίου ὑπῆρχαν πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ ἔθνη, μὲ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ πολεμήσουν οἱ Ῥωμαῖοι. Σχεδὸν κατ' ἔτος τὴν ἀνοιξὴν ἤρχιζεν ὁ πόλεμος. Οἱ ὕπατοι ἐξήρχοντο μὲ στρατὸν ἀπὸ τὴν Ῥώμην, εἴτε διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπιδρομὴν τῶν γειτονικῶν λαῶν εἰς τὸ Λάτιον, εἴτε διὰ νὰ κάμουν οἱ ἴδιοι ἐπιδρομὴν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας. Εἰς τοὺς πολέμους αὐτοὺς ἡ Ῥώμη διέτρεξε πολλάκις κίνδυνον νὰ καταστραφῇ. Τέλος ὅμως ὑπερίσχυσαν οἱ Ῥωμαῖοι.

Τὸ πρῶτον ἀξιόλογον κατόρθωμα ἦτο ἡ ὑποταγὴ τῆς Τυρρηνίας τὸ 395 π.Χ. Οἱ Ῥωμαῖοι κατόρθωσαν τοῦτο μὲ πολλοὺς ἀγῶνας, ἀφοῦ ἔχυσαν πολὺ αἷμα καὶ ἐκινδύνευσαν νὰ καταστραφῶν.

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ ΚΥΡΙΕΥΟΥΝ ΤΗΝ ΡΩΜΗΝ (390)

Εἰς τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου ποταμοῦ, ἐκατοικοῦσαν, καθὼς εἶπαμεν, οἱ Γαλάται. Ἦσαν ἄνθρωποι ὑψηλόσωμοι καὶ ξανθοὶ μὲ μακρὰν κόμην καὶ γενειάδα, δυνατοὶ καὶ φιλοπόλεμοι. Ἐπειδὴ δὲν ἔφθανεν ἡ χώρα τῶν διὰ νὰ ζήσουν, ἐξεχύθησαν πρὸς νότον εἰς τὴν Τυρρηνίαν, διὰ νὰ κυριεύσουν τὴν εὐφορον πεδιάδα τῆς. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Γαλάται τότε ὤρμησαν ἐναντίον τῆς Ῥώμης. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο τόσον καλὰ ὀργανωμένος τότε, ὅσον κατόπιν. Οἱ Γαλάται κατόρθωσαν τὸ 390 νὰ τὸν συντρίψουν καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν Ῥώμην χω- 390 ρὴς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ περὶ χώρα. Οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ πολλοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Ῥώμης.

Οἱ Γαλάται ἀφοῦ ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους γέροντας συγκλητικούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ ἐκάθησαν εἰς τοὺς θρόνους τῆς ἀγορᾶς, ἐπολιόρκησαν τὸ Καπιτώλιον. Ἐκαμαν πολλὰς ἐπιθέσεις. Ἐπροσπάθησαν ν' ἀναρριχηθῶν εἰς τὸ Καπιτώλιον τὴν νύκτα. Ὁ μῦθος λέγει ὅτι αἱ χῆνες τῆς θεᾶς Ἥρας ἐξύπνησαν τὸν στρατηγὸν Μάνλιον, ὁ ὁποῖος ἐφθάσεν ἐγκαίρως καὶ ἔσωσε τὴν ἀκρόπολιν.

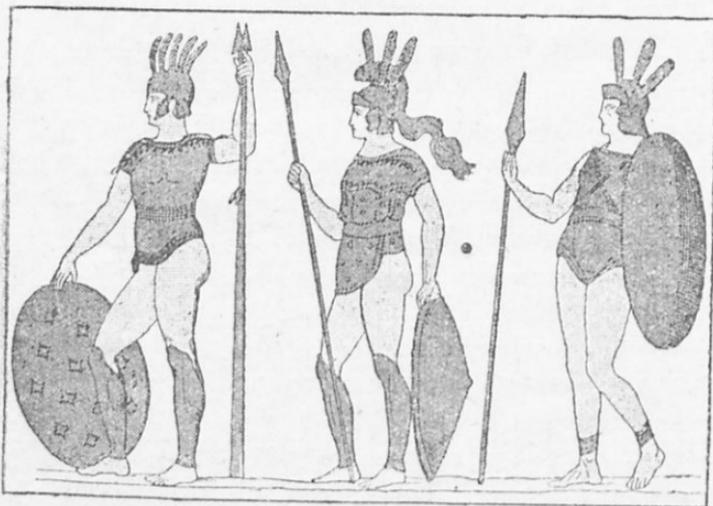
Μολαταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν.

Ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὁποῖοι μόνον τοιουτοτρόπως ἐπέσθησαν νὰ φύγουν. Λέγουν ὅτι οἱ Γαλάται ἐνῶ ἐξύγιζαν τὸν χρυσόν, ἤθελαν νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς Ῥωμαίους. Ὅταν δὲ ἐκείνοι ἔκαμαν παράπονα, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, ὁ **Βρέννος**, ἔρωσε τὸ ξίφος του εἰς τὴν ζυγαριὰν καὶ ἐφώναξεν: *Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς νικημένους.*

Οἱ Γαλάται λοιπὸν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ρώμην, ἀφοῦ ἔλαβαν ἄφθονα χρήματα. Οἱ Ῥωμαῖοι ὁμως ἀγότερον ἠθέλησαν νὰ κρύψουν τὴν ἡττάν των καὶ διηγήθησαν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς των **Κάμιλλος** ἀφοῦ ἐμάζευσε στρατὸν ἀπὸ τοὺς φυγάδας ὤρμησεν ἐναντίον τῶν Γαλατῶν ἐνῶ ἐξύγιζαν τὸν χρυσόν καὶ τοὺς ἐσκόρπισεν.

Ⓔ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΑΜΝΙΤΩΝ

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν ὀλίγον ἔλειψε νὰ διαλύσῃ τὸ

Σαμνῖται πολεμισταὶ

Ἡ εἰκὼν, ἡ ὁποία εἶναι ζωγραφισμένη ἐπάνω εἰς ἀγγεῖον, παριστᾷ τρεῖς πολεμιστὰς σαμνίτας. Φοροῦν λεπτὸν θώρακα. ὁ ὁποῖος προφυλάττει πρὸ στῆθος καὶ τὴν κοιλίαν, κνημίδας καὶ περικεφαλαίας μὲ λοφία. Εἰς τὴν ἀριστερὰν κρατοῦν ἀσπίδα μικράν καὶ στρογγυλήν, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν ἀκόντιον. Τὸ σῶμα των φαίνεται ἐλαφρὸν καὶ εὐκίνητον.

Ῥωμαϊκὸν κράτος. Οἱ σύμμαχοί των καὶ οἱ γειτονικοὶ λαοί, τοὺς ὁποίους εἶχαν ὑποτάξει, δὲν ἤθελαν πλέον νὰ ὑπακούσουν. Οἱ

Ρωμαῖοι ὅμως ἔδειξαν μεγάλην σταθερότητα καὶ θάρρος Ἐντὸς ὀλίγου ὠργάνωσαν πάλιν τὰς δυνάμεις των καὶ κατώρθωσαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας.

Κατόπιν οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν ν' ἀπλόσουν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν. Ἀλλὰ μεγάλην ἀντίστασιν ἀντέταξεν εἰς αὐτοὺς μία ὄρεινὴ καὶ πολεμικωτάτη φυλὴ, οἱ **Σαμνῖται**. Οἱ Ρωμαῖοι ἔκαμαν τρεῖς πολέμους, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν περισσότερον ἀπὸ 50 ἔτη (343-290). Εἰς τὸν δεύτερον πόλεμον κατὰ τὸ 328 ἕνας ρωμαϊκὸς στρατὸς ἐκλείσθη εἰς τὰ λεγόμενα **Κανδιδιανὰ Στενά**. Ἐκεῖ τὸν περιεκύκλωσαν οἱ Σαμνῖται καὶ τὸν

ὑπεχρέωσαν νὰ παραδοθῇ. Οἱ ῥωμαῖοι στρατιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ περάσουν ὑπὸ τὸν ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ ἕνα κοντόν, τὸν ὁποῖον εἶχαν στηρίζει ἐπάνω εἰς δύο δόρατα. Αὐτὸ ἔθεωρεῖτο μεγάλη προσβολή.

Οἱ σαμνιτικοὶ πόλεμοι ἐκούρασαν πολὺ τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τέλος ὅμως ἐθριάμβευσαν οἱ Ρωμαῖοι. Ἐνίκησαν τοὺς Σαμνῖτας καὶ ἐκυρίευσαν τὴν χώραν των.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΑΡΑ ΙΤΙΝΟΥΣ (331-272)

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπλησίαζαν τώρα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς

Κάτω Ἰταλίας. Μετ' ὀλίγον ἤλθαν εἰς πόλεμον μετὸν Τάραντα, ὃ ὁποῖος ἦτο ἡ μεγαλύτερα ἑλληνικὴ πόλις τῆς Ἰταλίας.

Ὁ **Τάρας** ἦτο ἀξιόλογος ἐμπορικὸς λιμὴν, ὃ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὸ βάθος ἐνὸς μεγάλου κόλπου. Εἶχε σημαντικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πολλὰς κτήσεις εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκεῖ ἐλάμβανε πολλὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα τὸν ἐβοήθησαν ν' ἀναπτύξῃ μεγάλην βιομηχανίαν. Περίφημα ἦσαν κυρίως τὰ ὑφάσματα.

Οἱ Ταραντῖνοι ὅμως, ὅπως ὅλαι αἱ ἐμπορικαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν, δὲν εἶχαν στρατὸν οὔτε ἦσαν πολεμικοί. Διὰ τοῦτο ἐπροσκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν **Πύρρον**, τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Πύρρος ἦτο ὁ ὀνομαστότερος στρατηγὸς τῆς ἐποχῆς του. Ἐλεγεν ὅτι κατὰγεται ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἶχε στρατὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα καὶ ἔκαμιν ἀξιόλογα κατορθώματα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντῖνων καὶ ἐφαντάζετο ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ κάμῃ εἰς τὴν Δύσιν ὅ,τι εἶχε κάμει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν, νὰ κατακτήσῃ δηλαδὴ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλας χώρας τῆς Δύσεως καὶ νὰ ἰδρῦσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν. Ὁ Πύρρος ἐφθασε τὸ 294 εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως δὲν ἦσαν Πέρσαι. Ἐκαμιν φοβερὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου. Ὁ Πύρρος ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἠθέλησε νὰ διοργανώσῃ τοὺς Ταραντῖνους καὶ νὰ κάμῃ ἰσχυρὸν στρατὸν. Ἐκλείσει λοιπὸν τὰ θεάτρα καὶ τὰ ἄλλα κέντρα τῆς διασκεδάσεως, ἐμάζευσε τοὺς νέους καὶ ἤρχει νὰ τοὺς γυμνάζῃ. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εὐχαρίστησε πολὺ τοὺς Ταραντῖνους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν συνηθίσαι εἰς τὸν ἥσυχον βίον καὶ εἰς τὰς διασκεδάσεις.

Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν εἰς δύο μάχας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἐφοβήθησαν πρὸ πάντων τοὺς ἐλέφαντας, τοὺς ὁποῖους εἶχε φέρει μαζί του. Ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Πύρρου ἔπαθε πολλὰς ζημίας. Διὰ τοῦτο λέγεται ὅτι ὁ Πύρρος εἶπεν «ἐὰν μίαν φορὰν ἀκόμη νικήσωμεν τοὺς Ρωμαίους, εἴμεθα κατεστραμμένοι».

ἠθέλησε τότε νὰ συνεννοηθῇ μετὸς Ρωμαίους καὶ ἔστειλε τὸν σύμβουλόν του **Κινέα** εἰς τὴν Ρώμην. Ἡ Σύγκλητος ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκούσῃ, ἐὰν δὲν ἐφειγε προηγουμένως ἀπὸ τῆν

Ἰταλίαν. Ὁ Πύρρος ἔμεινεν 20 ἔτη περίου εἰς τὴν Δύσιν καὶ μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ καταβάλῃ τοὺς Ῥωμαίους. Τέλος ὅμως τὸ 275 ἐνίκηθη εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ *Besèbèr-
του* ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἔφυγεν μὲ τὸν στρατὸν του ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὸν Τάραντα καὶ ὅλην τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ τοιουτοτρόπως τὸ ἔτος 272 π. Χ. συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας. Ὁ δὲ Πύρρος εὗρεν ἄδοξον θάνατον εἰς μίαν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἄργους ἐφο- 272 νεύθη ἀπὸ κεραμίδα, τὴν ὁποίαν ἔρριψε μία γυνὴ ἀπὸ τὴν στέγην μιᾶς οἰκίας.

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Η ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

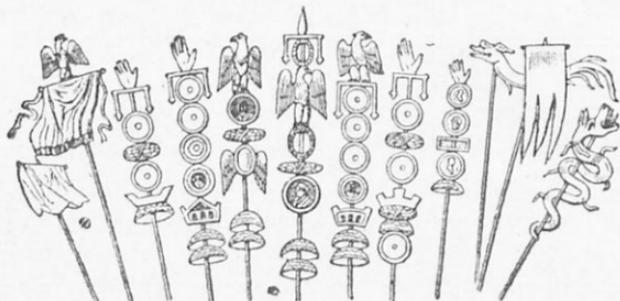
Οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν καὶ ἐξουσίασαν ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας. Ἀργότερα θὰ νικήσουν τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς τῶν. Τοῦτο κατώρθωσαν οἱ Ῥωμαῖοι, διότι ἦσαν πολὺ καλοὶ στρατιῶται καὶ εἶχαν διοργανώσει θαυμάσια τὸν στρατὸν τῶν. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἦτο ὁ ἀνώτερος στρατὸς τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται εἶχαν θαυμασίαν ἀντοχὴν καὶ μεγάλην τόλμην. Ἦσαν κυρίως χωρικοὶ συνηθισμένοι εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀγρῶν, ἀνθρώποι μέσου ἀναστήματος, ὀλίγον μελαχροinoί, μὲ πλατεῖς καὶ δυνατοὺς ὤμους. Ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν τοὺς εἶχε σκληραγωγήσει καὶ τοὺς εἶχε κάμει Ῥωμαλέους. Δὲν ἐπήγαιναν εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸ χρῆμα, ὅπως οἱ μισθοφόροι τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ κτήματά των ἢ διὰ νὰ τὰ ἀυξήσουν μὲ νέας κατακτήσεις.

Ὁ Ῥωμαῖος στρατιώτης εἶχε μεγάλην ἀντοχὴν. Ἡ ζωὴ του εἰς τὸ στρατόπεδον ἦτο διαρκῆς ἐργασία. Ἐγυμνάζετο διαρκῶς,

ἔκαμε πορείας 28-32 χιλιόμετρα μὲ τὰ ὄπλα του καὶ ἄλλα βάρη, τὰ ὁποῖα ἐζύγιζαν ὅλα μαζὶ 20 χιλιόγραμμα. Ὅταν δὲν ἐγυμνά-

Σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

Εἶναι διόφοροι σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στ. αἰοῦ. Εἰς τὰς περισσοτέρας διακρίνομεν τὸν ἀετὸν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ ἔμβλημα τοῦ λεγεῶνος καὶ ἐσυμβόλιζε τὴν δύναμιν.

ζετο, ἔκαμινεν ἄλλας ἐργασίας. Ὁχύρωνε τὸ στρατόπεδον, ἐκτιζε φρούρια ἢ ἔκαμινε δρόμους. Ἦξευρε νὰ μεταχειρίζεται τόσον καλὰ τὸ πτυάριον καὶ τὴν σκαπάνην, ὅσον καὶ τὸ δόρυ καὶ τὸ ξίφος.

ΤΑ ΟΠΛΑ

Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχαν κυρίως πεζικόν. Οἱ στρατιῶται τῶν ἦσαν πολὺ καλὰ ὀπλισμένοι. Εἰς τὸ στήθος καὶ εἰς τοὺς ὤμους εἶχαν

Ῥωμαϊκαὶ περικεφαλαῖαι

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐφόρουσιν περικεφαλαίας μὲ διάφορα σχήματα. Ὅλοι ὁμοῦ ἦσαν ἀπὸ μέταλλον, ἐκάλυπτον ὁλόκληρον τὸ κρανίον καὶ τὸν τράχηλον καὶ ἐπροφύλασσαν ἀκόμη τὰς παρειάς καὶ τὰς σιαγόνας,

θώρακα, δηλαδὴ χιτῶνα σκεπασμένον μὲ μετάλλινά ἐλάσματα. Εἰς τὴν κεφαλὴν ἐφόρουσιν μεταλλίνην περικεφαλαίαν, ἣ ὁποῖα

ἐπροφύλαττον ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς τὸν τράχηλον καὶ τὰς παρειάς. Εἰς τοὺς πόδας ἐφόρουσαν κνημίδας ἀπὸ μετάλλου. Εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐκράτουσαν τὴν ἀσπίδα, μακρὰν καὶ τετραγώνου, ἢ ὁποῖα ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ ξύλου καὶ σκεπασμένη μὲ δέρμα καὶ σίδηρον. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀμυντικὰ ὄπλα.

Ρωμαϊκὰ ὑποδήματα

Τὰ στρατιωτικὰ ὑποδήματα κατασκευάζοντο ἀπὸ δέρματα μεγάλων ζώων καὶ εἶχαν διάφορα σχήματα, ἐτυλίσσοντο δὲ εἰς τὴν κνήμην μὲ λουριά πάλιν δερμάτινα.

Τὰ ἐπιθετικὰ ὄπλα τοῦ ρωμαίου στρατιώτου ἦσαν τὸ δόρυ, τὸ ἐθνικὸν ὄπλον τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἓνα ξύλινον κοντάρι μήκους 2 μέτρων, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ἄκρον εἶχε σιδηρὰν αἰχμὴν. Εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν του εἶχε ξίφος βραχὺ δίκοπον, τὸ ὁποῖον ἦτο κορμασμένον μὲ λωρίον ἀπὸ τὸν ὄμον.

Ο ΛΕΓΕΩΝ

Ἀξιολογωτάτη ἦτο κυρίως ἡ παράταξις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἡ τακτικὴ τῶν Ρωμαίων ἥλλαξε μὲ τὸν καιρόν. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ὁ ρωμαϊκὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὰς μεγάλας κατακτήσεις, ἦτο διηρημένος εἰς λεγεῶνας. Ὁ λεγεὼν ἦτο σῶμα στρατοῦ ἀπὸ 6000 πεζοὺς στρατιώτας, ἦτο δὲ χωρισμένος εἰς 10 τάγματα καὶ ἕκαστον τάγμα ἐχωρίζετο πάλιν εἰς μικρότερα τμήματα. Αὐτὴ ἦτο λοιπὸν ἡ διαφορὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὸν μακεδονικόν. Ἐνῶ ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἦτο ἕνας ὄγκος συμπαγῆς, ὁ ρωμαϊκὸς λεγεὼν ἐχωρίζετο εἰς τμήματα. Αὐτὸ ἔδιδε μεγάλην εὐκνησίαν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατόν.

Ἐκτὸς τοῦ πεζικοῦ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν καὶ ἵππικόν, τὸ ὁποῖον

ὅμως εἶχε δευτερεύουσαν σημασίαν. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, οἱ περίφημοι *Χιλίαρχοι* καὶ *Ἐκατόνταρχοι*, ἦσαν ἄνθρωποι μὲ μεγάλην στρατιωτικὴν πείραν, τολμηροὶ καὶ

Λεγιονάριος — Ἐκατόνταρχος

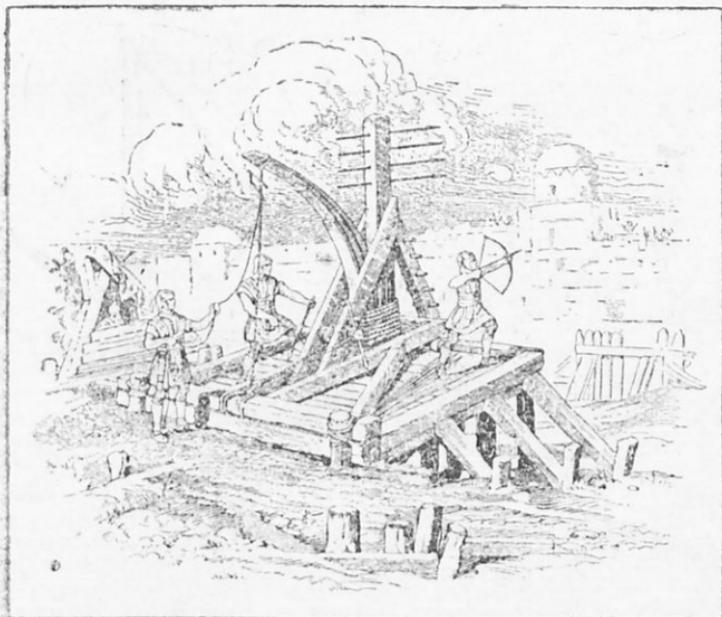
Ἄριστερά εἶναι *λεγιονάριος*, στρατιώτης δηλαδή τοῦ λεγεῶνος. Εἰς τὴν κεφαλὴν φορεῖ μεταλλίην περικεφαλαίαν, εἰς τὸ στήθος τὸν θώρακα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕνας χιτῶν σκεπασμένος μὲ μετάλλινα ἐλάσματα. Εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ κρατεῖ τὴν τετραγωνικὴν ἀσπίδα, εἰς τὴν δεξιὰν τὸ ἀκόντιον. Εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ πλευρὰν κρέματα ξίφος μικρὸν καὶ δίκοπον. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος εἶναι ἀξιωματικὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, *ἐκατόνταρχος*, ὁ ὁποῖος φορεῖ ἐπίσης θώρακα μὲ παράσημα, τὸ κοντὸν στρατιωτικὸν ἱμάτιον καὶ εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ βέργαν, ἢ ὅποια ἦτο τὸ ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

ἀποφασιστικοὶ εἰς τοὺς πολέμους. Ἐκαστος λεγεῶν εἶχεν ἕξ *Χιλίαρχους* καὶ οἱ *Χιλίαρχοι* εἶχαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν τοῦ *Ἐκατοντάρχου*. Ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ ἦτο συνήθως ὁ ἕπατος.

ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ

Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν πολὺ ἱκανοὶ νὰ κατασκευάζουν ὀχυρωματικὰ ἔργα. Εἰς διάφορα μέρη ἔκαμαν φρούρια καὶ τείχη, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα βλέπομεν ἀκόμη καὶ σήμερον μὲ θαυμασμόν.

Περίφημον εἶναι πρὸ πάντων τὸ *ρωμαϊκὸν στρατόπεδον*, τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον *Κάστρα*. Ὅταν ἦτο ἀνάγκη ὁ ρω-

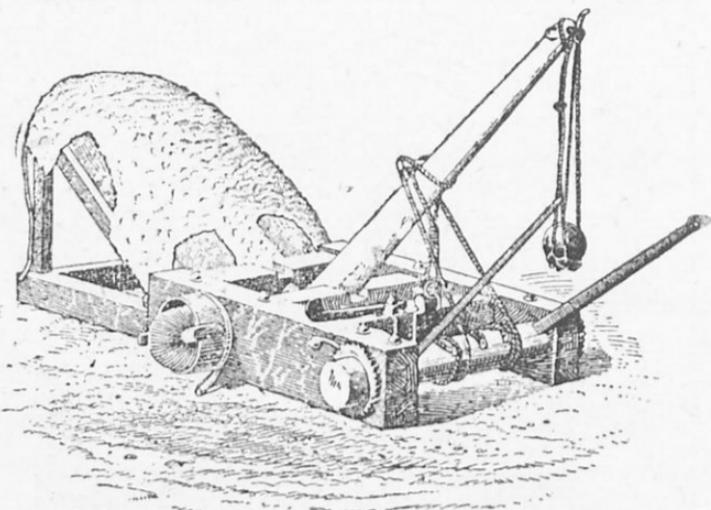
Καταπέλτης (πολιορκητικὴ μηχανή)

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἦτο περίφημος εἰς τὰς πολιορκίας καὶ προήγαγε πολὺ τὴν πολιορκητικὴν τέχνην. Εἶχε πλῆθος μηχανῶν, μὲ τὰς ὁποίας προσέβαλλε τὰ τείχη τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἐπολιορκεῖ. Μία ἐπὶ τὰς μηχανὰς αὐτὰς ἦτο καὶ ὁ *καταπέλτης*, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξεσφενδόνιζαν πολλὰ συγχρόνως βέλη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ αἰκὸς στρατὸς νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, ἔκαμεν ἓνα πρόχειρον ὀχυρωμένον στρατόπεδον μὲ μεγάλην τέχνην. Ἐχώριζεν ἓνα μεγάλον τετράγωνον, ἔσκαπτεν εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς του τάφρον, ἔρριπτε τὰ χόματα πρὸς τὰ μέσα, ὥστε νὰ σχηματισθῇ γύρω εἰς τὸ στρατόπεδον ἓνα πρόχωμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὕψος 1 μέτρον. Ἐπάνω εἰς τὸ πρόχωμα ἔκαμνεν ἓνα φράκτην μὲ πασσάλους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὸ ἴδιον ὕψος. Εἰς τὸ μέσον

ἐκάστης πλευρᾶς ἄφιναν μίαν εἴσοδον. Ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου ἦτο ὠρισμένη ἡ θέσις διὰ τὴν σκηνὴν τοῦ στρατηγοῦ, τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν διαφόρων ταγμάτων, τῶν πολεμικῶν μηχανῶν κλπ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ρωμαϊκὸν στρατόπεδον παρουσίαζε τὴν ἰδίαν ὄψιν ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκετο.

Ἐὸ στρατὸς εἶχε μεγάλην ἀσφάλειαν ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου

Ἐὸναγρος (πολιορκητικὴ μηχανή)

Ἐχρησίμευε νὰ ἐκσφενδονίξῃ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ τείχους ὀγκώδεις λίθους ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως, πολλάκις ἀπὸ 500 μ.

καὶ εἰς τοὺς μακροὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἔκαμναν οἱ Ῥωμαῖοι, πολὺ σπανίως ὁ ἐχθρὸς κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ ρωμαϊκὸν στρατόπεδον.

Ἡ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ὑπῆρχεν αὐστηροτάτη πειθαρχία. Φυσικὰ οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἄνθρωποι εὐπειθεῖς καὶ εἶχαν σεβασμὸν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των. Ἀλλὰ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ νόμοι ἦσαν αὐστηρότατοι. Ἐὸ στρατηγὸς εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἐὸ παρακοὴ εἰς τὴν διαταγὴν ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Διὰ τὰ ἔλαφρότερα σφάλματα εἶχαν τὸν ραβδισμόν. Ἐταν ἐγίνοντο σφ

βαρὰ πειθαρχικά σφάλματα, εἰς τὰς στάσεις π. χ., εἶχαν οἱ Ρωμαῖοι τὸ περίφημον σύστημα τοῦ *Λεκατισμοῦ*. Ἐκλήρωναν ἕνα μεταξὺ δέκα ἢ εἴκοσι στρατιωτῶν καὶ τοὺς ἐφόρευαν μὲ πέλεκυν. Πολλοὺς αἰῶνας διετηρήθη ἡ αὐστηρὰ αὐτὴ πειθαρχία εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν στρατόν.

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Τοῦναντίον οἱ Ρωμαῖοι ἄφιναν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τοὺς στρατιώτας τῶν νὰ λεηλατήσουν τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν, διὰ νὰ εὐχαριστοῦνται καὶ νὰ ἀγαποῦν τὸν πόλεμον. Οἱ στρατηγοί, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ἐγύριζαν ἀπὸ τοὺς πολέμους φορτωμένοι ἀπὸ λάφυρα.

Εἰς τοὺς νικητὰς ἔκαμιναν μεγάλας τιμὰς οἱ Ρωμαῖοι. Ἡ μεγαλύτερα τιμὴ ἐγένετο εἰς τὸν στρατηγόν. Ὅταν ἕνας στρατηγὸς ἐκέρδιζε σημαντικὴν νίκην καὶ ἐμεγάλωνε τὸ κράτος, ἡ Σύγκλητος ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν ἄδειαν νὰ κάμῃ θρίαμβον. Ὁ στρατηγὸς εἰσήρχετο εἰς τὴν Ρώμην ἐπάνω εἰς ἄρμα, τὸ ὁποῖον ἔσυραν τέσσαρες ἵπποι, φέρον λαμπρὰν στολὴν καὶ στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν του. Ἐμπρὸς εἰς τὸ ἄρμα ἐπήγαιναν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ ἄμαξαι φορτωμένοι μὲ τὰ λάφυρα τῶν ἐχθρῶν. Ὅπισθ ἀπὸ τὸ ἄρμα ἤρχοντο οἱ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐψάλλαν νικητήρια ἄσματα, ὃ δὲ λαὸς ἐζητωκραύγαζεν. Ὅλη ἡ πομπὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς εὐχαριστοῦσε τὸν Δία διὰ τὴν νίκην. Ἡ πομπὴ αὐτὴ ὠνομάζετο *Θρίαμβος*.

Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Τὴν Ρώμην, ὅπως ὅλους τοὺς ἀρχαιοτέρους λαοὺς, ἐκυβέρνηον οἱ γαιοκτῆμονες εὐγενεῖς, οἱ *πατρικιοί*, ὅπως τοὺς ἔλεγαν οἱ Ρωμαῖοι. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν πατρικίων εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὰ περίχωρα ὑπῆρχον πολλοὶ κάτοικοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν πολιτικὰ δικαιώματα. Πρῶτον ἦσαν οἱ γεωργοί, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο εἰς τὰ κτήματα τῶν πατρικίων, καὶ δευτέρον οἱ τεχνῖται καὶ ἔμποροι τῆς πόλεως. Ὅλους αὐτοὺς ὠνόμαζαν μὲ ἕνα ὄνομα *Πληβείους*.

Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ πατρίσιοι δὲν ἐλάμβαναν ὑπ' ὄψιν τοὺς πληβείους, διότι ἦσαν πτωχοὶ καὶ ἀμόρφωτοι καὶ δὲν ἦσαν ἠνωμένοι. Τοὺς ἐξεμεταλλεύοντο καὶ τοὺς ἐπίεζαν ὅπως ἤθελαν. Μετὸν καιρὸν ὅμως οἱ πληβεῖοι ἐπλούτησαν καὶ ἤρχισαν ν' ἀναπτύσσονται. Ἀπὸ τότε οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἦθελαν νὰ ἐκλέγονται ὑπάτοι, νὰ γίνονται συγκλητικοὶ καὶ νὰ νυμφεύονται μὲ γυναῖκας τῶν πατριζίων, ἐνῶ ἕως τότε δὲν ἐπετρέπετο ὁ γάμος μεταξὺ πατριζίων καὶ πληβείων. Οἱ πατρίσιοι δὲν ἐνόουν νὰ δεχθοῦν καὶ ἐπροφασίζοντο ὅτι δὲν ἐπιτρέπει ἡ θρησκεία νὰ γίνονται ἄρχοντες οἱ πληβεῖοι.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἔγιναν πολλὰ ταραχαὶ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πληβεῖοι διαρκῶς ἐκέρδιζαν ἔδαφος, διότι ἦσαν περισσότεροι καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀπετελεῖτο κυρίως ὁ ρωμαϊκὸς στρατός.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Ἡ ἀνθαιρεσία καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατριζίων ἐγέννησαν πολλὰς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Ἀφοῦ δὲ ἐμορφώθησαν οἱ πληβεῖοι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ πολὺν καιρὸν ἡ πίεσις. Τὸ 493 ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἓνα νικηφόρον πόλεμον οἱ πληβεῖοι καὶ εἶδαν ἀκαλλιέγητα τὰ κτήματά των καὶ παραμελημένην τὴν κατοικίαν των, ἐθύμωσαν τόσον πολὺ, ὥστε δὲν ἠθέλησαν νὰ εἰσελθοῦν εἰς τὴν Ρώμην. Ἀπεσύρθησαν λοιπὸν εἰς ἓνα γειτονικὸν λόφον, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο *Ἰερὸν ὄρος*, καὶ ἐδήλωσαν ὅτι θὰ κτίσουν ἐκεῖ νέαν πόλιν, τὴν ὁποίαν θὰ διοικήσουν οἱ ἴδιοι, καὶ θὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Τότε ἐφάνη ἡ δύναμις των, διότι ἦσαν οἱ περισσότεροι καὶ Ρώμη χωρὶς αὐτοὺς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ. Οἱ πατρίσιοι ἐταράχθησαν πολὺ, ἔστειλαν πρεσβείαν, ἐδέχθησαν τὰ αἰτήματά των καὶ τοὺς παρέκάλεσαν νὰ ἐπιστρέψουν.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἰδιαιτεροὶ ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὴν ἀνθαιρεσίαν τῶν ἰσχυρῶν. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι ὠνομάσθησαν **Δήμαρχοι**, δηλ. ἄρχηγοὶ τοῦ λαοῦ, διότι δῆμος εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἐσήμαινε τὸν λαόν. Οἱ δήμαρχοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν δύο, ἀργότερον ἔγιναν

περισσότεροι. Ἔπρεπε νὰ ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς πληβείους.

Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Ἡ θέλησίς των ἦτο ἀνωτέρα ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους. Ἐὰν ὁ ὑπάτος εἶχε διατάξει νὰ συλλάβουν ἢ νὰ φυλακίσουν ἓνα πληβεῖον, ὁ δήμαρχος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Αὐτὸ ἦτο τὸ περίφημον **δικαίωμα τοῦ νετο**, τὸ ὁποῖον σημαίνει ἀπαγορεύω. Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερόν. Ἐὰν κανεὶς ἐπέιραζε τὸν δήμαρχον, καταδικάζετο εἰς θάνατον.

Οἱ δήμαρχοι ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν πληβείων. Αὐτοὶ ἐκαλοῦσαν τὸν λαὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ σφεθθοῦν διὰ τὰ συμφέροντα τῆς τάξεώς των. Οἱ πληβεῖοι ὀργανωμένοι τώρα ἐξηκολούθησαν συστηματικώτερον τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν πατρικίων.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΧΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΕΙΡΩΝ

Ἀργότερα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπλασαν ἓνα μῦθον. Διηγήθησαν δηλ. ὅτι οἱ πατρικιοὶ ἔστειλαν εἰς τοὺς ἐπαναστατημένους πληβείους τὸν **Μενήνιον Ἀγρίππαν**, ὁ ὁποῖος τοὺς διηγήθη τὸν περίφημον μῦθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐπειδὴ ἐβιαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς διὰ τὸν στόμαχον, ἐστασίασαν. Δὲν ἔδιδαν πλέον τροφήν εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ προτοῦ πάθῃ ὁ στόμαχος, ἤρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Διὰ τοῦ μύθου τούτου ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι πατρικιοὶ καὶ πληβεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς ἔριδας κινδυνεύουν νὰ πάθουν περισσότερα οἱ πληβεῖοι. Οἱ πληβεῖοι ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν, ὅχι τόσον διότι ἐπέισθησαν ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Ἀγρίππα, ὅσον διότι ἔγιναν δεκτὰ ὅσα ἐζητοῦσαν.

Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων ἐξηκολούθησεν. Οἱ πληβεῖοι διαρκῶς ἐκέρδιζαν ἔδαφος, διότι ἦσαν περισσότεροι καὶ ἡ Σύγκλητος τοὺς ἐχρειάζετο διὰ τοὺς πολέμους. Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτὸς νόμους, διότι μόνοι οἱ πατρικιοὶ ἕως τότε ἐγνώριζαν τοὺς νόμους καὶ εἶχαν πολλοὺς τρόπους διὰ νὰ ἐξαπατοῦν

τοὺς ἀπλοϊκότερους πληβείους. Τὸ 450 π. Χ. λοιπὸν ἔγιναν οἱ **450** παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης, οἱ **Νόμοι τῆς Δωδεκαθέλου**, δηλ. νόμοι γραμμένοι εἰς δώδεκα ξυλί-
νους πίνακας.

Κατόπιν ἐζήτησαν νὰ ἐπιτραπῇ ὁ γάμος μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων. Καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχαν καὶ τοῦτο, ἐζήτησαν νὰ ἐκλέγονται ὕπατοι. Οἱ πατρικιοὶ ὅμως δὲν ἤθελαν νὰ τὸ ἐπιτρέψουν μὲ κανένα τρόπον. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 4ου αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν, καθὼς εἶδαμεν, εἰς μέγαν κίνδυνον. Οἱ Γαλάται τῆς Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας ἦλθαν ἐναντίον τῆς Ρώμης, ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστρέψουν τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος. Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν τὴν πόλιν ἔσωσαν κυρίως οἱ πληβεῖοι καί, ἀφοῦ ἔφυγαν οἱ Γαλάται, ἔλαβαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγονται ὕπατοι. Ἀπὸ τότε εἶχαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ γίνονται συγκλητικοί, διότι κατὰ τὸν νόμον οἱ ὕπατοι ἅμα ἐτελείωναν τὴν ἀρχὴν των, εἰσῆρχοντο εἰς τὴν Σύγκλητον.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληβεῖοι τὸ 300 π. Χ. **300** ὅτε ἔλαβαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγονται Ἀρχιερεῖς, δηλαδὴ ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τῆς ῥωμαϊκῆς θρησκείας. Τοιουτοτρόπως εἶχαν καὶ θρησκευτικὴν ἰσότητα μὲ τοὺς πατρικίους.

Τέλος ἐκέρδισαν σημαντικώτατον δικαίωμα. Αἱ ἀποφάσεις δηλαδὴ τῆς ἐκκλησίας τῶν πληβείων ἐθεωροῦντο νόμοι τοῦ κράτους ὅπως καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς Συγκλήτου. Τοιουτοτρόπως ἔγινεν ἡ ἐξίσωσις τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Αἱ φιλονικίαι μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων ἔπαυσαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἠνωμένοι ἐπροχώρησαν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἡ Ρώμη ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Ἰταλίαν, ἔγινεν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἀπὸ τότε ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αἱ μεγάλαι δυνάμεις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεί-

νους, δηλαδή κατά τον 3ον π. Χ. αιώνα, ἦσαν ἡ Καρχηδών, ἡ Μακεδονία, ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἡ Ρώμη ἐνίκησε τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ κράτη ταῦτα, ἐκυρίευσε τὰς χώρας των καὶ ἴδρυσεν μεγάλην αὐτοκρατορίαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ **Μεγάλαι κατακτήσεις τῆς Ρώμης**.

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικήν, εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἔκειτο, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ μεγάλη καὶ πλουσία φοινικικὴ ἀποικία Καρχηδών. Κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα ἦτο μεγάλη ἡ δύναμις τῆς Καρχηδόνος. Ἐξουσίαζεν ἐκτεταμένην χώραν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἶχεν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Β. Ἀφρικῆς, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὰ πλοῖά της ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθαναν ἕως τὴν Ἀγγλίαν πρὸς βορρᾶν καὶ εἰς τὴν Σενεγάλην πρὸς νότον.

Ἡ Καρχηδὼν εἶχε μεγάλον ἐμπορικὸν καὶ πολεμικὸν στόλον καὶ ἔκαμνε συναγωνισμὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου. Ἀλλὰ ἡ δύναμις τῆς Καρχηδόνος δὲν εἶχε στερεὰς βάσεις. Τὸ κράτος ἐκυβέρνα ἡ πλουσία τάξις τῶν ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ἐφρόντιζαν διὰ τὸ κέρδος των. Στρατὸν ἐθνικὸν δὲν εἶχαν οἱ Καρχηδόνιοι, διότι οἱ ἔμποροι δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν λαὸν καὶ ἔπαιρναν μισθοφόρους στρατιώτας ἀπὸ διάφορα ἔθνη. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν Καρχηδόνιοι.

Ο ΑΓΩΝ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΩΝΟΣ

Ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔγιναν μεγάλη δύναμις, ἦτο ἀναπόφευκτος ὁ πόλεμος μετὰ τοὺς Καρχηδόνιους, διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης καὶ ἐμπόδιζαν τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῶν Ρωμαίων. Ἡ κατάστασις ἦτο ὅπως κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα μετὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἦτο μία δύναμις τῆς ξηρᾶς, ἡ Ρώμη, ἀπὸ τὸ ἄλλο μία δύναμις ναυτικὴ, ἡ Καρχηδὼν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως ἐνίκησε τὸ κράτος τῆς ξηρᾶς, διότι ἡ δύναμις τῆς Ρώμης εἶχε πολὺν στερεώτερα θεμέλια. Ἀπὸ τὸ 264 ἕως τὸ 146 π. Χ., ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐπάλασαν διὰ τὴν

κυριαρχίαν. Ἐγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται εἰς τὴν ἱστορίαν *Καρχηδονικοὶ πόλεμοι*.

ΜΕ

ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (264—241)

✕ Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκεν ἡ Σικελία. Ἀπὸ παλαιῶν χρόνων οἱ Καρχηδόνιοι ἠθέλαν νὰ κυριεύσουσιν τὴν πλουσίαν νῆσον. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐδυνάμωσαν, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Σικελίαν. Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς νήσου, αἱ ὅποια ἦσαν ἄλλοτε τόσον ἀκμαῖαι, δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν χώραν των.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἔφεραν μὲ τὸν στόλον των στρατὸν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐκυρίευσαν τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια. Ἐπίσης οἱ Ῥω-

264 μαῖοι ἐπέφεραν ἓνα στρατὸν εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν καὶ ὁ πόλεμος ἤρχισε μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων (264).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Καρχηδόνιους καὶ τοὺς περιώρισαν εἰς τὰ παράλια. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κερδίσουν τὸν πόλεμον, ἐφόσον ὁ καρχηδονικὸς στόλος ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κατασκευάσουν καὶ αὐτοὶ στόλον. Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας εἶχε ναυαγήσει ἓν καρχηδονικὸν πολεμικόν. Ἀυτὸ ἔλαβαν ὡς δεῖγμα οἱ Ῥωμαῖοι καὶ κατασκεύασαν 130 πλοῖα. Ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος στρατιώτης δὲν ἦτο συνηθισμένος εἰς τὸν πόλεμον τῆς θαλάσσης. Ὁ ἕπατος **Γάιος Δουίλιος** ἀνεκάλυψε τότε τὸν τρόπον νὰ νικήσῃ τοὺς Καρχηδο-

νίους εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐρριπτεν εἰς τὰ καταστροφώματα τῶν ἐχθρῶν πλοίων μεγάλον ἄγκιστρον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται *κόραξ*, ἐκολλοῦσε τὸ πλοῖον εἰς τὸ ἐχθρῶν καὶ κατοπιν ἤπλωνε μίαν κινήτην γέφυραν. Οἱ Ῥωμαῖοι ὤρμουσαν τότε καὶ μετέβαλλον τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Δουῖλιος ἐνίκησε τὸν καρθηδονικὸν στόλον εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σικελίας *Μιλίας* (260).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβαν θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ἀλλὰ τὴν Καρθηδόνα ὑπερήσπιζεν ὁ ἐξορίστος σπαρτιάτης *Σάνθιππος*, τὸν ὁποῖον εἶχαν προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν οἱ Καρθηδόνιοι. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ ἕπατος *Ρήγουλος* ἔπεσεν αἰχμάλωτος. Τότε οἱ Καρθηδόνιοι ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἠνάγκαζαν τοὺς Ῥωμαίους νὰ κάμουν εἰρήνην καὶ ἔστειλαν τὸν Ρήγουλον νὰ φέρῃ τοὺς ὅρους εἰς τὴν Ρώμην, ἀφοῦ ὤρκισθη ὅτι πάλιν θὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ Ρήγουλος συνεβούλευσε τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον καί, πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον του, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καρθηδόνα, ὅπου ἐφρονεύθη.

Τέλος οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν τὸ 241 τοὺς Καρθηδονίους εἰς μεγάλην ναυμαχίαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κάμουν εἰρήνην. Ὁ στρατηγὸς τῶν Καρθηδονίων *Ἀμίλκας Βάρκας* 241 ἠναγκάσθη νὰ ἐκενώσῃ τὴν Σικελίαν, ἣ ὁποία ἔγινεν ἀπὸ τότε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ἐκτὸς τούτου οἱ Καρθηδόνιοι ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Μετ' ὀλίγον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν καὶ δύο ἄλλας νήσους, τὴν *Σαρδηνίαν* καὶ τὴν *Κορσικὴν*.

Ο ANNIBΑΣ

Ἡ εἰρήνη μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρθηδόνας διήρκεσε 22 ἔτη καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακοχή. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἔγιναν μεγάλαι ταραχαὶ εἰς τὴν Καρθηδόνα. Οἱ μισθοφόροι ἐστάσασαν, διότι τὸ κράτος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ τοὺς μισθοὺς των. Οἱ ἔμποροι ἤθελαν νὰ διαλύσουν τὸν στρατὸν, διότι ἐφοβοῦντο τοὺς ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν φιλοπόλεμοι καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρώμης. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐζήτησαν νὰ κάμουν δημοκρατικὸν τὸ πολίτευμα καὶ νὰ καταρτίσουν ἐθνικὸν στρατὸν ὅπως καὶ ἡ Ρώμη.

Ἀρχηγὸς τῆς πολεμικῆς μερίδος ἦτο ὁ περίφημος στρατηγὸς

Ἀμίλκας, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ εἰς τὸν πρῶτον καρθηδονικὸν πόλεμον. Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσε τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἱδρυσεν ἐκεῖ ἀληθινὸν κράτος. Ἐκάμεν ἀξιόλογον στρατόν, τὸν ἐγύμνασε καλὰ καὶ τὸν εἶχε πρόθυμον εἰς τὰς διαταγὰς του.

Ὅταν ἀπέθανε, τὴν θέσιν του ἔλαβεν ὁ υἱὸς του Ἀννίβας,

Ἀννίβας

ὁ ὁποῖος ἦτο τότε 27 ἐτῶν. Ὁ Ἀννίβας ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἐξαιρετικὰ προσόντα. Προπάντων εἶχε μεγάλας στρατιωτικὰς ἀρετὰς. Ἐξ ὧς ἀπλοῦς στρατιώτης μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν. Εἶχε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην των. Ἐμίσει πολὺ τοὺς Ῥωμαίους. Ὅταν ἦτο 5 ἐτῶν, ὁ πατὴρ του τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν βωμόν, ἔπου ἐθνυσίαζε καὶ τὸν ἔβαλε νὰ ὀρκισθῆ ὅτι εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του θὰ μισῆ τοὺς Ῥωμαίους.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218—201)

Ὁ Ἀννίβας ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἦτο ἐτοιμασμένος ἀρκετὰ καλά, ἔδωκεν ὁ ἴδιος ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ νέος πόλεμος μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Καρχηδόνας ἤρχισε τὸ 218, διήρκεσε 18 πε

ρίπου ἔτη καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς δραματικωτάτους πολέμους τῆς ἱστορίας.

218

Ο ΑΝΝΙΒΑΣ ΔΙΕΡΧΕΤΑΙ ΤΑΣ ΑΛΠΕΙΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπερίμεναν ἐπίθεσιν κατὰ θάλασσαν. Ἄλλὰ πρὶν ἐννοήσουν καλὰ τὶ ἔτρεχεν, ὁ Ἄννιβας εὐρέθη εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου ποταμοῦ. Μὲ 50 χιλ. πεζοὺς, 9 χιλ. ἵππεῖς καὶ 37 ἑλέφαντας ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, ἐπέρασε τὰ Πυρηναῖα, κατέβη εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν τῆς

Γαλλίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἄλπεις. Δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνέλθῃ τὰ ὑπερύψηλα καὶ χιονισμένα βουνά. Μὲ ἀπερίγραπτον δυσκολίαν κατέβησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα τοὺς ἀποκρήμους βράχους. Πολλοὶ ἐκοιμήθησαν εἰς τὰ βράχια. Τὸ ψῦχος ἦτο τρομερὸν, τὰ τροφίμα ἐλείπαν. Ἐκτὸς τούτων οἱ κάτοικοι τῶν Ἄλπεων ἤθελαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνάβασιν. Ἀπὸ τοὺς ὑψηλοτάτους κρημνοὺς ἐκύλιον κορυμνοὺς δένδρων καὶ βράχους ἐναντίον τοῦ στρατοῦ. Τέλος μετὰ ἔννεα ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Μικροῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ὅπως λέγεται σήμερον. Μόλις ἐκεῖ ἄφησεν ὁ Ἄννιβας τὸ στράτευμα ν' ἀναπανθῇ δύο ἡμέρας καὶ κατόπιν κατέβη τοὺς ἀποτόμους κρημνοὺς

πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὄταν ἔφθασεν εἰς τὴν πεδιάδα, εἶχε μόνον 20 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππικόν.

✕ Ἐγένετο ὁμοίως ἐκεῖνο, τὸ ὄπτιον ἐπερήμενον ὁ Ἄννιβας. Οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας, τοὺς ὁποίους διὰ τῆς βίας εἶχαν ὑποτάξει οἱ Ῥωμαῖοι, ἤρχισαν νὰ κινουῦνται. Οἱ Γαλάται τῆς Ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας ἔτρεξαν μὲ προθυμίαν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Ἄφου λοιπὸν ἐγέμισε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του μὲ νέους πολεμιστάς, ἐπροχώρησεν. Ἐνίκησε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον τρεῖς Ῥωμαίους στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν νὰ τὸν σταματήσουν, καὶ ἐσκόρπισε τὸν φόβον εἰς τὴν Ῥώμην. Δὲν ἐτόλμησεν ὁμοίως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς πόλεως, διότι δὲν εἶχε πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἀπελπισίαν των θὰ ἔκαμναν μεγάλην ἀντίστασιν. Ἐκαμψε λοιπὸν πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ἄφησεν ὀπίσω του τὴν Ῥώμην καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους.

Ο ΦΑΒΙΟΣ

Οἱ Ῥωμαῖοι διώρισαν τότε, ὅπως τὸ ἔκαμναν εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις, δικιτάτωρα τὸν **Φάβιον**, ἕνα γέροντα συνετὸν καὶ καλὸν στρατιωτικόν. Αὐτὸς δὲν ἠθέλε νὰ προσβάλλῃ τὸν Ἄννιβαν καὶ νὰ κάμῃ μάχην μαζί του. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ τὸν παρακολουθῇ καὶ νὰ ὠφελεῖται ἀπὸ τὰ σφάλματά του. Οἱ στρατιῶται του ὁμοίως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν τακτικὴν του. Τὸν ὠνόμαζαν *Μελητὴν* καὶ δειλόν, διότι ἄφινε τὸν ἐχθρὸν νὰ καίῃ τοὺς ἀγροὺς των.

ΚΑΝΝΑΙ (216)

Τὸ ἐπόμενον ἔτος λοιπὸν ἔπαυσαν τὸν Φάβιον καὶ διώρισαν εἰς τὴν θέσιν του δύο ὑπάτους. Αὐτοὶ ὁμοίως ὠδήγησαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν καταστροφὴν. Τὸ 216 ἔγινεν εἰς τὰς Κάννας μία μεγάλη μάχη. Οἱ στρατιῶται τοῦ Ἄννιβας μολονότι ἦσαν ὀλιγώτεροι, ἐκύκλωσαν τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν καὶ ἔκαμναν τρομερὰν σφαγὴν. Περίπου 70 χιλ. στρατιῶται καὶ 80 συγκλητικοί, ἐσκέπασαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Μὲ τὰ δακτυλίδια, τὰ ὁποῖα ἐφόρουν οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἐγέμισεν ὁ Ἄννιβας ὀλόκληρον σάκκον καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μέγα πένθος

ἔσκέπασε τότε τὴν Ρώμην. Ὁ τρόμος ἦτο ἀπερίγραφτος, διότι ὅλοι ἐφαντάζοντο ὅτε ὁ Ἀννίβας θὰ ἤρχετο εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπὶ πολὺ κατόπιν αἱ μητέρες ἐτρόμαζαν τὰ μικρὰ παιδιὰ : ὁ Ἀννίβας ἔρχεται. Ἀλλὰ μέσα εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην δυστυχίαν οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν σθένος. Δὲν ἔχασαν τὴν ἐλπίδα τῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως.

Ὁ Ἀννίβας δὲν ἐτόλμησε πάλιν νὰ βαδίσῃ ἐναντίον τῆς Ρώμης, διότι ὁ στρατός του εἶχεν ἀδυνατίσει ἀπὸ τὴν μάχην. Ἐξήτησε λοιπὸν ἐπικουρίας καὶ χρήματα ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ἀλλὰ ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνας, τὴν ὁποίαν εἶχαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, τὸν ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του. Δὲν ἔστειλεν οὔτε στρατὸν οὔτε χρήματα. Καὶ ὅμως ὁ Ἀννίβας κατώρθωσε νὰ μείνῃ ἄλλα 15 ἔτη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ εὔρῃ μόνος του τὰ μέσα διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ρωμαίους. X

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

X Μὲ τὸν καιρὸν οἱ Ρωμαῖοι ἐδυναμώσαν πάλιν καὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν τὸν πόλεμον μὲ περισσότερον θάρρος. Κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν τὸν Ἀννίβαν καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Σικελίαν, διὰ νὰ διώξουν ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Καρχηδονίους. Ἡ ἑλληνικὴ ἀποικία Συρακοῦσαι εἶχε συμμαχήσει μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Ρωμαῖοι τὴν ἐπολιόρησαν καὶ ἔδειξαν μεγάλην ἐπιμονὴν διὰ νὰ τὴν κυριεύσουν. Μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων ἦτο ὁ περίφημος μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης. Αὐτὸς κατώρθωσε νὰ παρατείνῃ τὴν ἀντίστασιν, διότι ἔκαμε μηχανάς, μὲ τὰς ὁποίας ἔροιπτον πέτρας καὶ πυρακτωμένας σφαίρας εἰς τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Λέγεται μάλιστα ὅτι κατώρθωσε μὲ τὰ κάτοπτρα νὰ καίῃ τὰ πλοῖα τῶν Ρωμαίων. Τέλος μετὰ δύο ἔτη ἐκυριεύθησαν αἱ Συρακοῦσαι. Οἱ ρωμαῖοι στρατιῶται εὗρηκαν τὸν μέγαν σοφὸν μέσα εἰς τὸ γραφεῖον του νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν λύσιν ἑνὸς γεωμετρικοῦ προβλήματος καὶ νὰ εἶναι σκυμμένος εἰς τὸ ἔδαφος, ὅπου εἶχε χαράξει κύκλους. Ὅταν ἀντελήφθη ὅτι ἤνοιξαν τὴν θύραν τοῦ γραφείου, εἶπε : μὴ μοῦ τοὺς κύκλους τάραιτε. Ὁ μέγας μαθηματικὸς ἦτο ἀφηρημένος καὶ δὲν εἶχεν ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ πόλις ἐκυριεύθη. Ἐνόμισεν ὅτι ἦτο ὁ ὑπρέτης του. Οἱ στρατιῶται ἐφόνευσαν τὸν Ἀρχιμήδην εἰς τὸ γραφεῖον του.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ

Τέλος ἤρχισε νὰ κλίνη τὸ ἄστρον τοῦ Ἀννίβα. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν ἀξιόλογον στρατὸν καὶ μεγάλην ἐλευθερίαν κινήσεως. Ὁ ὕπατος *Κορνήλιος Σκιπίων*, ὁ ὁποῖος πολὺ νέος ἐδοξάσθη εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Ἀννίβα, ἠθέλησε νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸν πόλεμον μὲ τολμηρὸν κτύπημα. Μὲ στρατὸν δυνατὸν ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ὤρμησεν ἐναντίον τῆς Καρχηδόνας.

Ὁ Ἀννίβας δὲν ἐπερίμενε ἀπὸ πούθεν ἀ βοήθειαν. Ἡ πατρις του τὸν εἶχεν ἐγκαταλείψει. Μίαν ἡμέραν στρατιῶται τοῦ ἔφεραν εἰς τὴν σκηνὴν μίαν κεφαλὴν αἰμοσταγῆ. Ἦτο ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγαπητοῦ του ἀδελφοῦ Ἀσδρούβα, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀννίβας εἶχε προσκαλέσει ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μὲ στρατὸν. Ὁ στρατὸς τοῦ ἀδελφοῦ του ἔπρην εἰς ἐνέδραν καὶ ἐσφάγη, οἱ δὲ ὕπατοι διέταξαν νὰ ρίψουν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀσδρούβα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίβα, ὁ ὁποῖος λέγεται ὅτι εἶπεν : *Εἰς τοῦτο βλέπω τὴν τύχην τῆς Καρχηδόνας*. Ἀπὸ τότε ὁ μέγας στρατηγὸς εἶχεν ἀπελπισθῆ. Ἀλλὰ καὶ ὅταν οἱ Καρχηδόνοι τὸν ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν, μὲ λύπην ἄφησεν ὁ γενναῖος πολεμιστὴς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε δοξασθῆ μὲ τόσας νίκας. Ἀλλὰ ἡ τύχη εἶχεν ἀφήσει πλέον τὸν περιφνημον στρατηγόν. Εἰς τὴν Ζάμαν, εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Καρχηδόνας, ἐγένε μεγάλη μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ Ἀννίβας μόλις ἐσώθη.

Οἱ Καρχηδόνοι ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς ὄρους τῶν Ρωμαίων. Ἐδωσαν τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν καθὼς καὶ ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον τῶν ἐκτὸς ἀπὸ δέκα πλοῖα. Ὑπεχρέωθησαν ἀκόμη νὰ μὴ κáμουν πόλεμον χωρὶς τὴν ἄδειαν τῶν Ρωμαίων. Ἡ Καρχηδὼν δὲν ἦτο πλέον μεγάλη δύναμις. Ὁ Σκιπίων ἐδοξάσθη πολὺ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἀφρικανός*.

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (149-146)

Ἡ Ρώμη λοιπὸν ἐνίκησε τὴν Καρχηδόνα. Ἐλαβε τὸν στόλον τῆς καὶ τὴν ἀφώπλισεν. Ὁ περιφνημος νικητὴς τῶν Καννῶν ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν ἔφθασεν ἡ δύναμις τῆς Ρώμης. Διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του, ἔπιε δηλητήριον καὶ ἀπέθανε.

Μετά τὸ τέλος τοῦ δευτέρου πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἔζησεν ἀκόμη 50 περίπου ἔτη. Δὲν ἦτο πλέον στρατιωτικὴ δύναμις, ἀλλ' ἔμενε πάντοτε μεγάλη καὶ πλουσία ἐμπορικὴ πόλις. Οἱ Ῥωμαῖοι ὁμως ἤθελαν νὰ τὴν καταστρέφουν τελειωτικῶς. Ἐφοβοῦντο πάντοτε τὴν πρόοδον τῶν Καρχηδονίων. Κάποτε ἕνας περιφημος συγκλητικὸς Ῥωμαῖος, ὁ **Κάτων**, ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τόσῃ ἐντύπωσιν τοῦ ἔκαμιν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πρόοδος τῆς Καρχηδόνος, ὥστε ἀπὸ τότε, ὁσάκις ὁμίλει περὶ οἰουδήποτε θέματος εἰς τὴν Σύγκλητον, ἐτελείωνε τοὺς λόγους του μὲ τὴν φράσιν : *ἡ Καρχηδὼν πρέπει νὰ καταστραφῇ.*

Ἐν τῷ μεταξῦ ἐμεγάλωσεν ἡ δύναμις τῆς Ῥώμης, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐνίκησε τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Συρίας καὶ ἦτο ἐτοίμη νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Τότε ἔδωσε τὸ τελευταῖον κτύπημα εἰς τὴν παλαιὰν ἀντίζηλόν της.

Χωρὶς σπουδαίαν ἀφορμὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν μεγάλον στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ Σκιπίωνος, τὸν **Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν**. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔκαμιν γενναίαν ἀντίστασιν. Προσέφεραν ὅλα τὰ πλούτη, διὰ νὰ κατασκευάσουν πλοῖα, μηχανὰς καὶ ὄπλα. Αἱ γυναῖκες ἔδωκαν τὴν κόμην των, διὰ νὰ κατασκευάσουν σχοινία διὰ τὰ πλοῖα. Ἐπὶ δύο ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι δὲν κατώρθωναν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν. 146 Ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σωθοῦν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέστρεψαν. Ὁ περισσότερος πληθυσμὸς ἐσφάγη, ἡ πόλις κατεστράφη εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ τις ὅτι ἐκεῖ ἦτο κάποτε μία τόσον ἔνδοξος πόλις, καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς ἔζησαν ἠναγκάσθησαν νὰ κατοικήσουν 15 χιλιομ. μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς. Εἰς τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς Καρχηδόνος οἱ Ῥωμαῖοι ἀπηγόρευσαν ἀκόμη καὶ νὰ σπεύρουν οἱ ἄνθρωποι.

Τοιοῦτοτρόπως ἔλειψεν ἡ Καρχηδὼν καὶ ἡ φοινικικὴ φυλὴ ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Ἡ καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος ἔγινε τὸ 146 π. Χ. Τὸ ἴδιον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν, καθὼς θὰ ἴδωμεν, τὴν Ἑλλάδα.

Βεχ
ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐνῶ ἐμεγάλωνεν ἡ δύναμις τῆς Ρώμης, ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο διόλου εὐχάριστος. Αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ φιλονικοῦν ἀναμεταξύ των καὶ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Ἐγίνοντο ταραχαὶ καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἀδυνατίζαν περισσότερον τοὺς Ἕλληνας. Ὄταν ἐπάλειον εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Ἀννίβας καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ἕνας φρόνιμος πολιτικός ἔλεγεν εἰς τοὺς συμπολίτας τους : *Κοιτάξτε πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶναι κίνδυνος τὰ μεγάλα σύννεφα, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται ἐκεῖ, νὰ ξεσπάσουν ἐπάνω εἰς τὴν Ἑλλάδα.* Πράγματι οἱ Ρωμαῖοι μὲν ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους ἐστράφησαν, ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

12
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200—197)

Ἡ πλησιεστέρα μεγάλη δύναμις διὰ τὴν Ρώμην μετὰ τὴν ἦταν τῆς Καρχηδόνας ἦτο ἡ Μακεδονία. Ὁ βασιλεὺς τῆς **Φίλιππος Ε'**, τολμηρὸς καὶ πολεμικὸς ἡγεμὼν, ἠθέλησε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Ἀννίβαν, ὅτε ἐκεῖνος εὐρίσκητο εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν μαζὶ κατὰ τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ὁ Φίλιππος δὲν κατώρθωσε νὰ στείλῃ στρατὸν εἰς τὸν Ἀννίβαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι ἐκίνησαν ἐναντίον του τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐπειτα ἔκαμαν στόλον ἀπὸ μικρὰ πλοῖα, ὁ ὁποῖος ἔπλεε μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐμπόδιζε τὴν διάβασιν τοῦ στρατοῦ.

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τὸν Ἀννίβαν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἐστράφησαν ἀμέσως (τὸ 200) ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Πολλὰ πόλεις τῆς Ἑλλάδος συνεμάχησαν μὲ αὐτούς. Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν μερικὰς ἀποτυχίας. Ὁ στρατὸς των ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας καὶ δὲν κατώρθωνεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Τὰ πράγματα ἤλλαξαν, ὅταν τὴν στρατηγίαν ἔλαβεν ὁ **Φλαμίνιος**. Ἀπώθησε τὸν Φίλιππον καὶ κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς Θεσσαλίας. Τὸ 197 εἰς τὰς *Κυνὸς Κεφαλὰς*,

πλησίον εις τὰ Φάρσαλα, ἔγινε μεγάλη μάχη. Οἱ ρωμαῖκοὶ λε-
γεῖσθαι ἐνίκησαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ ἥμισυ τοῦ στρα-
τοῦ τοῦ Φιλίππου ἐσφάγη. Μετὰ τὴν ἥτταν ὁ Φίλιππος ἔ-
καμινε ὅ,τι διέταξαν οἱ Ρωμαῖοι. Ἔδωσε τὸν πολεμικόν 197
του στόλον, ἄφησε τὰς ἔξωτερικὰς κτήσεις καὶ ἐπλήρωσε
πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192—189)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἄντιοχος, πλούσιος καὶ υπερήφα-
νος, ἦτο ἀντίρροπος τοῦ Φιλίππου. Διὰ τοῦτο εἶδε μ' εὐχαρίστησιν
τὴν ταπεινώσιν του. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐνόησεν ὅτι οἱ Ρωμαῖοι
δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι εἰς αὐτόν. Παρακινούμενος καὶ
ἀπὸ τὸν Ἄννιβαν, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αἰλὴν του,
ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τὸν Ρωμαίων καὶ ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν
Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησεν ἕως τὰς Θερμοπύλας. Οἱ Ἕλλη-
νες ὅμως δὲν τὸν ἐβοήθησαν, αἱ περισσότεραι πόλεις καὶ ὁ βα-
σιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ἔγιναν σύμμαχοι μὲ τὸν Ρω-
μαίους. Τὴν ἄνοιξιν λοιπὸν τοῦ 191 ἔφθασε δυνατὸς ρωμαϊκὸς
στρατὸς, ἐνίκησεν ἐνκόλως καὶ ἐξεδίωξε τὰς δυνάμεις τοῦ Ἄντιό-
χου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδα.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπέρασαν τότε εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἶχαν μαζί τους
ὡς συμμάχους τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν Φίλιππον. Εἰς τὴν Ἀσίαν
ἦλθε μαζί τους ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμον Εὐμένης. Μολαταῦτα
ὁ στρατὸς τοῦ Ἄντιόχου ἦτο διπλάσιος, σχεδὸν 80 χιλ.
στρατιῶται. Ἐν τούτοις οἱ Ρωμαῖοι ἐνκόλως ἐνίκησαν 189
τὸν στρατὸν τοῦτον, 50 χιλ. ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἄντιό-
χου ἐχάθησαν. Ὁ Ἄντιοχος ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὸν ὄρον
τῶν Ρωμαίων. Ἄφησε ὅλας τὰς κατακτήσεις του, περιορίσθη
εἰς τὸ κράτος του καὶ ἔδωσε πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (168)

Οἱ Ρωμαῖοι ἕως τότε εἶχαν κολακεύσει τοὺς Ἕλληνας. Ἀφοῦ
ὅμως ἐνίκησαν τὸν Ἄντιόχον, ἔδειξαν τοὺς σκοποὺς τῶν Ἑγεννήθη
λοιπὸν γενικὴ δυσασέχεια ἐναντίον τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τότε ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας **Περσεύς**, ὁ υἱὸς τοῦ
Φιλίππου, γενναῖος καὶ ἀθλητικὸς ἡγεμὼν, ἠθέλησε νὰ ἐνώσῃ

τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Δὲν τὸ κατώρθωσεν ὁμοῦς, διότι μαζί του ἐπῆγαν μόνον μερικοὶ τίμιοι πολιτικοί, οἱ ὀλίγοι φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας. Ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς **Αἰμίλιος Παῦλος** ἐνίκησε τὸν Περσέα εἰς τὴν *Πόδραν* τὸ 168. Ἡ νίκη αὐτὴ ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν περίφημοι διπλωμάται. Ἐγνώριζαν καλὰ τὰς ἀδυναμίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτὰς μὲ μεγάλην τέχνην. Εἰς τὴν ἀρχὴν παρουσιάσθησαν ὡς πρόμαχοι τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς ὁ Φλαμίνιος κατέβη εἰς τὸν Ἴσθμόν καὶ ἐνῶ ἐτελοῦντο τὰ Ἴσθμια, ἐκήρυξεν ὅτι ἀφίνει ἐλευθέρως τὰς πόλεις. Οἱ Ἕλληνες ἔσρωσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὄλους τοὺς στεφάνους, τοὺς ὁποίους εἶχαν ἐτοιμάσει διὰ τοὺς ἀθλητάς.

Ἀργότερα ὁμοῦς ἠλλάξαν διαγωγὴν. Ἰδίως ἔδειξαν μεγάλην σκληρότητα, ἀφοῦ νίκησαν τὸν Περσέα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος ἐφρονεύθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβαν 1000 ὁμήρους, τοὺς ὁποίους ἐκράτησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ περίφημος ἱστορικὸς *Πολύβιος*, ὁ ὁποῖος ἔγινε φίλος τοῦ Σκιπίωνος.

Μετὰ 17 ἔτη ἐγύρισαν εἰς τὴν πατρίδα τῶν οἱ ἐπιζῶντες ἀπὸ τοὺς ὁμήρους. Οὗτοι εἶχαν φοβερὸν μῖσος ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐκίνησαν τοὺς συμπολίτας τῶν εἰς πόλεμον. Οἱ Ῥωμαῖοι ὁμοῦς εὐκόλως ἐνίκησαν τοὺς Ἀχαιοὺς. Ὁ στρατηγὸς τῶν **Μετέλλος** ἔφθασε μὲ τοὺς λεγεῶνας του ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκίνησεν εἰς τὴν Λοκρίδα τὸν στρατηγὸν τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐφάνη ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὰ αὐστηρὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν θέσιν του ἔστειλαν τὸν **Μόμμιον**. Αὐτὸς ἐνίκησεν εἰς τὸν Ἴσθμόν τὸν τελευταῖον στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Κόρινθον τὸ 146. Ἀπὸ τότε ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἔγινε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

ΝΕ
ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ

✕ Όταν οί Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἐγνώρισαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἐμαθάν πολλά ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ γενικῶς ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Τότε ἔγινε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν βίον τὸν Ρωμαίων, εἰς τὴν θρησκείαν των καὶ εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα.

Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἦτο ὁ λεπτὸς καὶ ἄνετος βίος τῶν Ἑλλήνων, ἡ κατοικία των, ἡ ἐνδυμασία, οἱ τρόποι των κτλ. Οἱ ἴδιοι ἦσαν ἕως τότε πολὺ ἀπλοῖ, ἔζων μὲ μεγάλην λιτότητα εἰς τὰς ἀγροτικὰς κατοικίας των, ὅπου εἰργάζοντο μαζὶ μὲ τοὺς δούλους.

Ἀφοῦ ὅμως ἐπλούτησαν ἀπὸ τοὺς πολέμους, ἤρριξαν νὰ κατασκευάζουν οἰκίας καὶ ἔπιπλα κατὰ τὸ ἑλληνικὸν σύστημα, νὰ ἐνδύονται ὅπως οἱ Ἕλληνες καὶ νὰ μιμοῦνται τὰς ἑλληνικὰς συνηθείας. Οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἠγόραζαν Ἕλληνας αἰχμαλώτους τῶν πολέμων, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνήθως μορφωμένοι, καὶ τοὺς ἔκαμαν παιδαγωγοὺς τῶν τέχνων των. Ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔστελναν τὰ παιδιά των διὰ νὰ σπουδάσουν εἰς τὰς ἑλληνικὰς σχολὰς.

Οἱ γεροντότεροι ὅμως εἶδαν μὲ στενοχωρίαν τὴν μεταβολὴν αὐτὴν. ἠθέλαν νὰ διατηρήσουν τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ ἐνόμιζαν ὅτι μὲ τὴν πολυτέλειαν καὶ μὲ τὴν λέπτυνσιν τῶν ἠθῶν θὰ καταστραφῇ ὁ ρωμαϊκὸς λαός. Ἀρχηγὸς τῶν ἀντιδραστικῶν αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος **Κάτων**.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Ἡ παλαιοτάτη θρησκεία τῶν Ρωμαίων ἦτο θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἐλάτρευαν κυρίως τοὺς θεοὺς τῶν ἀγρῶν, τῶν δασῶν, τῶν ποιμνίων. Ἐπίσης ἐλάτρευαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες, τοὺς νεκρούς, τοὺς Ἐρφεστίους θεοὺς, ὅπως ἔλεγαν. Ἀρχόττερα ἐλάτρευαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις, τὸν οὐρανόν, τὴν θύελλαν, τὸ

φῶς, κτλ. Αὐτοὶ ἔγιναν οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῶν Ῥωμαίων. Γενικῶς ἡ θρησκεία τῶν Ῥωμαίων ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχαν ζωηρὰν φαντασίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες, καὶ δὲν ἐδημιούργησαν μεγάλην μυθολογίαν. Ἦσαν ὅμως θρησκευτικώτατοι καὶ δὲν ὑπῆρχε

Ῥωμαϊκὴ οἰκία

Ἀναπαράστασις ἐσωτερικοῦ Ῥωμαϊκῆς οἰκίας. Μετὰ τὴν εἴσοδον ἦτο ὁ προθάλαμος καὶ κατόπιν μία μεγάλη αἴθουσα διὰ τὰς ὑποδοχάς. Ὅπισθω ὑπῆρχε κήπος καὶ πέριξ αὐτοῦ μεγάλη στοὰ μὲ κίονας, ἡ ὅποια ἐλέγετο *περιστύλιον*. Ἐκεῖ ἦσαν πολλὰ δωμάτια ὕπνου, φαγητοῦ, βιβλιοθήκη, λουτρὰ κτλ. Ἐσωτερικῶς ἐστόλιζαν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς οἰκίας τῶν μὲ ὀραίας εἰκόνας, μωσαϊκά, τάπητας, ἔπιπλα κτλ.

δημοσία ἢ ἰδιωτικὴ προᾶξις, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἤρχιζαν μὲ θρησκευτικὴν τελετήν.

Ὅταν ὅμως ἐγνώρισαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, ἐδέχθησαν αὐτοὺς καθὼς καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν. Ἐλάτρευαν δηλαδὴ τὸν Δία, τὸν Ποσειδῶνα, τὴν

Ἦσαν, τὴν Ἀθηναίων κτλ. καὶ διηγοῦντο περὶ αὐτῶν τοὺς ἰδίους μύθους. Ὄταν δὲ ἐπροόδευσαν τὰ γράμματα, πολλοὶ πλέον ἔπαισαν νὰ πιστεύουν εἰς τοὺς μυθικοὺς θεοὺς.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἀμόρφωτοι. Ὄταν ὅμως ἐγνώρισαν τοὺς Ἕλληνας, ἔδειξαν μεγάλην ἀγάπην εἰς τὴν παιδείαν. Ἐμαθῶσαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους λαοὺς, ἐνόησαν καλύτερον ἀπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς τὴν σοφίαν τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο κατόρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν τὴν γλῶσσαν των καὶ νὰ τὴν κάμουν ἐφάμιλλον τῆς ἑλληνικῆς. Ἀργότερα ἡ Ῥώμη ἀπέκτησε λογίους, συγγραφεῖς, ποιητάς, ρήτορας καὶ ἱστοριογράφους, οἱ ὅποιοι ἠμποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Πολλάκις ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἔδειξαν συμπεριφορὰν νεοπλούτου. Ἐξώδευαν ἀφθονα χρῆματα διὰ τὴν πολυτέλειαν, ἤθελαν νὰ ἐπιδεικνύουν τὰ πλοῦτη των, τὰ ἐπιπλά καὶ τὰ κοσμήματά των. Ἐκτιζαν μέγαρα πολυτελῆ, ἠγόραζαν ἀναριθμήτους δούλους, ἔδιδαν πολυδάπανα συμπόσια, ἐξήρχοντο μὲ πολυτελῆ φορεῖα, τὰ ὅποια ἐβάσταζαν οἱ δούλοι, καὶ πολλάκις ἔκαμναν χυδαίας διασκεδάσεις καὶ ἀσωτίας.

ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν Καρχηδόνα καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Συρίας, δὲν εἶχαν πλέον ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον. Ἀπὸ τότε ἐκυριαρχήσαν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἰς τὰς πέριξ αὐτῆς χώρας.

Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Ῥωμαῖοι εἶχαν γίνεαι κύριοι τῆς βορείου Ἰταλίας, δηλ. τῆς κοιλάδος τοῦ Πάδου. Μετὰ τὸν δευτέρου Καρχηδονικὸν πόλεμον ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰβηρίας, δηλ.

τῆς σημερινῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ἰβηρικοὶ πόλεμοι διήρκεσαν πολλὰ ἔτη. Τέλος ὅμως περὶ τὸ 133 π. Χ. ἔγιναν κύριοι τῆς Ἰσπανίας. Διὰ τὰ συνδέσουν τὰς δύο κτήσεις τῶν, τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, ἐκυρίευσαν τὴν νότιον Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐπαρχία ρωμαϊκὴ μὲ τὸ ὄνομα *Προβιγκία*.

Εἰς τὴν Ἀφρικήν ὕστερα ἀπὸ μακρὸν πόλεμον μὲ τὸν πονηρὸν βασιλέα **Ἰουγούρθαν** ἐκυρίευσαν τὴν Νουμιδίαν (111-105).

Τέλος ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἀπὸ τοῦ 55-50 π. Χ. ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν σημερινὴν Γαλλίαν μαζί μὲ τὸ Βέλγιον.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔγιναν κύριοι τῆς *Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος*. Ὀλίγον βραδύτερον ἐκυρίευσαν τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀφοῦ δὲ ἔκαμαν ἓνα φοβερὸν πόλεμον μὲ τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου Μιθριδάτην, ἔγιναν κύριοι τῆς χώρας του.

Μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν τὸ κράτος τοῦ Ἀντιόχου (τὴν Συρίαν) καὶ τέλος τὸ 31 π. Χ. ἡ Αἴγυπτος ἔγινεν ἐπαρχία ρωμαϊκὴ.

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τοιοιουτρόπως πρὶν τελειώσει ὁ 1ος π. Χ. αἰὼν, τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἔλαβε μεγίστην ἔκτασιν. Ἀργότερα οἱ αὐτοκράτορες ἐμεγάλωσαν ἀκόμη περισσότερον τὸ κράτος. Ἐκυρίευσαν μερικὰς χώρας ἀκόμη, τὴν Ρουμανίαν, τὰ νότια τῆς Βρετανίας καὶ μερικὰς χώρας ἐπὶ τοῦ Ρήνου.

Αὐτὸς εἶναι ὁ πελώριος ρωμαϊκὸς κόσμος. Σύνθεσά του εἶχε τὸν Ρήνον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ Γιβραλτὰρ πρὸς δυσμὰς καὶ τὸν Εὐφράτην πρὸς ἀνατολάς. Πρῶτοι λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἴδρυσαν τὴν μεγίστην αὐτοκρατορίαν τοῦ κόσμου. Ἐκυβέρνησαν αὐτὴν καλῶς πρὸ πάντων εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους καὶ ἔβαλαν σοφοὺς νόμους. Εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν διεδόθη, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν Ρωμαίων ἦτο πολὺ μεγάλη εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΡΩΜΗΝ

Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἔκαμαν τὰς μεγάλας κατακτήσεις, ἐγένετο μεγάλη μεταβολή εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς Ρώμης. Μία μεγάλη τάξις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, δηλαδή ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφη τελείως. Τοὺς μεγάλους πολέμους τῆς Ρώμης ἔκαμε κυρίως ἡ μεσαία τάξις, δηλαδή ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι εἶχαν μικρὰ ἀγροτικά κτήματα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐζούσαν μὲ τὴν ἐργασίαν των. Οἱ ἀτελείωτοι πόλεμοι τοὺς ἐζοῦντες μακρὰν ἀπὸ τὸ κτήμα των, πολλοὶ ἐφρονεύθησαν καὶ ὅσοι ἐπέστρεψαν εὐρῆζαν τὰ κτήματά των ἀπεριποίητα. Οἱ γονεῖς καὶ ἡ οἰκογένειά των εἶχαν δανεισθῆ κατὰ τὴν ἀπουσίαν των καὶ οἱ ἴδιοι εἶχαν λησμονήσει τὴν ἐργασίαν. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ πωλήσουν τὰ κτήματά των καὶ νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἐζούσαν εἰς ἐλεεινὰς κατοικίας, πτωχοί, χωρὶς ἐργασίαν.

Τουναντίον πολλοὶ ἔγιναν ὑπέρπλουτοι ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ ἐσκορπίζαν τὸ χρῆμα των εἰς διασκεδάσεις. Αὐτοὶ ἠγόρασαν τὰ κτήματα τῆς μεσαίας τάξεως, τὰ ἤνωσαν καὶ ἔκαμαν τὰ λεγόμενα μεγάλα κτήματα. Εἰς τὰ κτήματά των ἔβαλαν δούλους, αἰχμαλώτους τῶν πολέμων, κυρίως Ἀσιάτας. Τοιοῦτοτρόπος οἱ ἄγροί τῆς Ρώμης ἠλλάξαν κατοίκους.

Ὁ λαὸς λοιπὸν τῆς Ρώμης ἐχωρίσθη εἰς δύο τάξεις, εἰς ὀλίγους πλουσίους καὶ μεγαλοκτηματίας καὶ εἰς πολλοὺς πτωχοὺς καὶ ἀέργους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐχάθη καὶ ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος, διότι οἱ στρατιῶται τότε δὲν ἐπύθοντο νὰ πολεμήσουν διὰ τὰ κτήματά των, ἀλλὰ διὰ τὸν μισθόν.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΓΡΑΚΧΩΝ

Πολλοὶ Ρωμαῖοι ἐνόησαν τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὴν μεταβολὴν αὐτὴν. Ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ προλάβουν τὴν τελειωτικὴν καταστροφὴν τῆς μέσης τάξεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξαρτᾶται ἡ δύναμις κάθε λαοῦ.

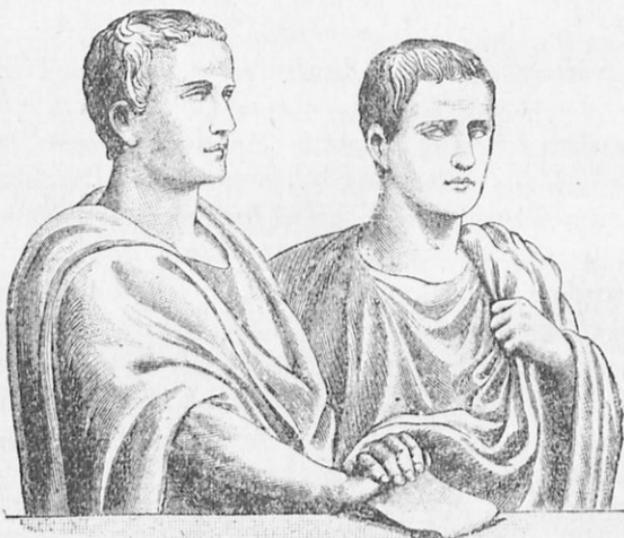
Οἱ δύο ἀδελφοὶ Γράκχοι, ὁ *Τιβέριος* καὶ ὁ *Γάιος*, ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν ἀγαθῶν Ρωμαίων, διὰ νὰ θεραπεύσουν τὴν

κακήν κατάστασιν. Ἦσαν ἀπὸ μεγάλης οἰκογένειας. Ὁ πατήρ των εἶχε διακριθῆ ὡς διοικητῆς τῆς Ἰσπανίας, ἡ δὲ μήτηρ των, ἡ ὀνομαστὴ *Κορνηλία*, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ.

Ὁ **Τιβέριος Γράκχος** ἦτο ἄνθρωπος γλυκὺς καὶ καλὸς σφύρω. Τὸ 133 π. Χ. λοιπὸν ἔγινε δήμαρχος καὶ ἐπρότεινε τὸν περιφημον *ἀγροτικὸν νόμον*. Δι' αὐτοῦ ἐζήτηε νὰ δώσῃ

133

μέρος τῆς γῆς τῆς Ἰταλίας εἰς τοὺς ἀκτήμονας κατοίκους τῆς Ρώμης. Ἐκαστος πολίτης δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ κατέχῃ περισσότερον ἀπὸ 500 πλέθρα γῆς. Τὸ ὑπόλοιπον ἔπρεπε νὰ μοιρασθῆ εἰς τοὺς πτωχοὺς κατοίκους. Ὁ Τιβέριος δηλαδὴ ἐπρο-

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι

σπάθησε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μεσαιάν τάξιν.

Ὁ ἀγροτικὸς νόμος ἔφερε μεγάλην ταραχὴν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι, οἱ μεγαλοκτηματῆαι καὶ ἡ Σύγκλητος δὲν ἤθελαν νὰ παραχωρήσουν τὰ κτήματά των. Ἠνώθησαν ὅλοι ἐναντίον τοῦ Τιβερίου καὶ ὕστερα ἀπὸ μεγάλην πάλην κατώρθωσαν νὰ φρονεύσουν τὸν περιφημον προστάτην τοῦ λαοῦ.

123

Τὰ σχέδια ὁμως τοῦ Τιβερίου δὲν ἐχάθησαν. Μετὰ 10 ἔτη τὸ 123—121, ὁ ἀδελφός του **Γάϊος** ἔγινε δήμαρχος καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς νόμους τοῦ Τιβερίου. Ἔγιναν πάλιν ταραχαί. Τέλος ἐφρονεύθη καὶ ὁ Γάϊος. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέ-

τευχεν ἢ προσπάθεια διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ οἱ πλούσιοι κατώρθωσαν νὰ ὑπερισχύσουν.

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Γράκχων ἡ Ρώμη ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν στρατηγῶν. Ρωμαϊκὸς λαὸς πλέον δὲν ὑπῆρχεν. Αἱ χιλιάδες τῶν πτοχῶν κατοίκων τῆς Ρώμης ἦσαν πρόθυμοι νὰ πωλήσουν τὴν ψῆφον τῶν εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔδιδε τὰ περισσότερα, ἢ νὰ γίνωνν στρατιῶται τοῦ στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπλήρωνε καλύτερα καὶ ἄφινε νὰ λεηλατοῦν τὰς χώρας. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο πλέον στρατὸς τῆς Ρώμης, δὲν ἦτο στρατὸς ἐθνικὸς, ἀλλὰ μισθοφορικὸς τῶν στρατηγῶν. Ὅποιος κατώρθωνε νὰ συναθροίσῃ περισσότερον στρατὸν ἐξουσίαζε τὴν Ρώμην καὶ ἔκαμινεν ὅ,τι ἤθελε χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν Σύγκλητον καὶ τοὺς νόμους.

Κατὰ τὴν διάρκειαν λοιπὸν τοῦ Ιου π. Χ. αἰῶνος παρουσιάσθησαν πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴν φιλοδοξίαν νὰ γίνωνν κύριοι τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ εἶχαν τὴν ἰδίαν φιλοδοξίαν, ἤρχισαν φιλονικίαι καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων στρατηγῶν. Περίφημος εἶναι ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα, τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπηίου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου.

ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ὁ **Μάριος** ἦτο πληβεῖος καὶ ἔγινεν ἔνδοξος, διότι κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ μίαν φοβερὰν εἰσβολὴν γερμανικῶν φυλῶν εἰς τὴν Νότιον Γαλατίαν, τῶν *Κίμβρων* καὶ τῶν *Τευτόνων*. Ἡ δύναμις του ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι θὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ρώμην.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον παρουσιάσθη ἰσχυρὸς ἀντίπαλος, ὁ **Σύλλας**, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων καὶ κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μαρίου.

Τότε ἤρχισεν ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 88—82 π. Χ.

Ὁ Μάριος, ἐνῶ ἀπουσίαζεν ὁ ἀντίπαλός του, ἔγινε κύριος τῆς

88

Ρώμης καὶ ἔκαμε φοβερὰς βιαιότητας κατὰ τῶν εὐγενῶν. Ὁ Σύλλας ἐγύρισεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἠνάγκασε

τὸν Μάριον νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀφρικήν. Κατόπιν ὁ Σύλλας ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν περίφημον Μιθριδάτην, βασιλέα τοῦ Πόντου. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ὁ Μάριος ἦλθεν εἰς τὴν Ρώμην μὲ στρατὸν ἀπὸ δούλους καὶ ἔκαμε φοβερὰν σφαγὴν τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σύλλα.

Μάριος

Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Μάριος καί, ὅταν ὁ Σύλλας ἐπέστρεψε νικητὴς εἰς τὴν Ρώμην, ἐτιμώρησε φρικτῶς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἐγρα-

ψε τὰ ὀνόματα τῶν φίλων τοῦ Μαρίου ἐπάνω εἰς ξυλίνους πίνακας καὶ ὄρισε μεγάλην ἀμοιβὴν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ τοὺς ἐφόνευαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι *προγραφαί*.

Ὁ Σύλλας ἐξουσίασε τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ θανάτου του (79 π. Χ.). Ἠλλάξε τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης καὶ ἔδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς.

ΜΙΘΡΙΔΑΤΗΣ

Εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους πολέμους, τοὺς ὁποῖους ἔκαμαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶναι ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. Ὁ **Μιθριδάτης** μετὰ τὸν Ἀντίβαν ἦτο ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων. Ἦτο υἱὸς βαρβάρου καὶ ἑλληνίδος, γλωσσομαθέστατος, εὐφρέστατος καὶ δραστηριώτατος, ἀλλὰ σκληρότατος καὶ πανουργότατος βασιλεὺς. Κατ' ἀρχὰς ἔγινε βασιλεὺς τοῦ Πόντου εἰς τὰ βόρεια τῆς Μ. Ἀσίας. Κατόπι

ἔχαμε συμμαχίαν με̄ ὄλους τοὺς γείτονας βασιλεῖς καὶ κατώρθωσε νὰ ἔξαπλώσῃ τὸ κράτος του εἰς ὄλην τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ Μιθριδάτης ἐσχεδιάζε νὰ διώξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς εἰς ὄλας τὰς ἀσιατικὰς χώρας.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐνόησαν τὰ σχέδιά του καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. Ἄλλ' ὁ Μιθριδάτης με̄ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐνίκησε δύο Ῥωμαίους στρατηγούς καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπαναστατήσῃ ὄλην τὴν Μ. Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Τότε ἐσφάγησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἀσίας 100 χιλ. Ῥωμαῖοι. Κατόπιν ὁ Μιθριδάτης ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ἐπανεστάτησε καὶ ἔλαβε με̄ τὸ μέρος του. Τοιοῦτοτρόπως ὄλη ἡ Ἀνατολὴ εἶχεν ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν τότε τὸν Σύλλαν τὸ 87 π. Χ. Ὁ Σύλλας ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην εἰς τρεῖς μάχας καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κατόπιν τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ κάμῃ εἰρήνην (84). Τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀφήσῃ ὄλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε κατακτήσει, νὰ ἐλευθερώσῃ ὄλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ πληρώσῃ μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Μιθριδάτης ἤρχισε νέον πόλεμον. Τώρα εἶχε σύμμαχον τὸν πλουσιώτατον βασιλέα τῆς Ἀρμενίας **Τιγράνην** (74). Τὸν πόλεμον κατ' ἀρχὰς ἔκαμεν ὁ στρατηγὸς **Δούκουλλος**, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν στρατὸν τῶν δύο συμμάχων βασιλέων, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας καὶ εὗρηκε 74 ἑκατομ. χρυσᾶ νομίσματα. Μετ' ὀλίγον οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν τὸν **Πομπήϊον**, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην τελειωτικῶς καὶ ἐκυρίευσε τὸ κράτος του. Ὁ Μιθριδάτης κατέφυγεν εἰς τὸν Καύκασον. Ἄλλ' ὁ Πομπήϊος τὸν κατεδίωξε καὶ ἐκεῖ. Τότε ἠναγκάσθη ν' αὐτοκτονήσῃ. Διέταξεν ἕνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ με̄ τὸ ξίφος, διότι ματαίως προσεπάθει ν' αὐτοκτονήσῃ με̄ δηλητήριον. Ὁ ὄργανισμός του εἶχε συνηθίσει με̄ τὰ δηλητήρια, διότι πάντοτε ἐφοβεῖτο μήπως τὸν δηλητηριάσουν καὶ ἔπαιρνε μικρὰς δόσεις, διὰ νὰ συνηθίσῃ.

ΠΟΜΠΗΪΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐκράτησε μεγάλη ἀναρχία εἰς τὴν Ρώμην. Κατ' ἀρχὰς τὴν ἐξουσίαν εἶχαν οἱ ἀριστοκρατικοί. Ἐρχηγὸς τῶν ἤτο ἕνας νέος στρατηγός, πλούσιος καὶ ὄραϊος, ὁ **Πομπηΐος**, τὸν ὁποῖον εἶχε τιμῆσει πολὺ ὁ Σύλλας. Ὁ Πομπηΐος ἐδοξάσθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἐνίκησε τοὺς δούλους, οἱ

Πομπηΐος

ὅποιοι εἶχαν ἐπαστατήσῃ, τοὺς πειρατὰς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸν περὶ φημον Μιθριδάτην, ὁ ὁποῖος ἤτο ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων εἰς τοὺς χρόνους αὐτοῦς. Ἐφαίνετο λοιπὸν ὁ Πομπηΐος κύριος τῆς Ρώμης.

Ἄλλὰ παρουσιάσθη ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος, ὁ **Ἰούλιος Καῖσαρ**. Ὁ Καῖσαρ ἤτο ἀνεμὸς τοῦ Μαρίου, ἀνὴρ εὐφρέστατος καὶ φιλόδοξος, θεωρεῖται δὲ ἕνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους ἄνδρας τῆς Ρώμης. Τὸ σπουδαιότατον ἔργον του εἶναι ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας, τῆς σημερινῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου. Τὸ σημαντικώτατον αὐτοῦ ἔργον ἐξετέλεσεν εἰς διάρκειαν ἐπτὰ ἐτῶν (58-51). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ῥῆνος ἐγίνετο τὸ βόρειον σύνορον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὁ Καῖσαρ ἀπέκτησε μεγάλην στρατιωτικὴν δόξαν

καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸν θεωροῦν ἀντάξιον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀννίβα.

Ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Καῖσαρ ἦλθαν μετ' ὀλίγον εἰς σύγκρουσιν. Ὁ Καῖσαρ ἐβάδισε μὲ τὸν στρατόν του ἐναντίον τῆς Ρώμης, ὅπου ἦτο ὁ Πομπήϊος. Ἐκεῖνος ἔφυγε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα.

48

Ἐκεῖ ἔφθασε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Καῖσαρ. Τὸ 48 π. Χ. ἔγινε μεγάλη μάχη εἰς τὴν Φάσσαλον τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πομπήϊος ἐνίκηθη καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου τὸν ἐφόνευσεν ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Καῖσαρα.

Ἰούλιος Καῖσαρ

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Καῖσαρ ἔγινεν ὁ μόνος κύριος τοῦ κράτους. Ἦλθεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ὅλοι τοῦ ἔκαμαν μεγάλας τιμὰς. Εἶχε δύναμιν σχεδὸν βασιλικήν. Ἀλλὰ μὲ τὸν αὐταρχικόν του τρόπον ἐπέβραζε πολλούς. Οἱ δημοκρατικοὶ λοιπόν, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, ἔκαμαν συνωμοσίαν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν (44 π. Χ.).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Οἱ δολοφόνοι τοῦ Καίσαρος ἐκήρυξαν ὅτι θὰ ἐπαναφέρουν τὴν δημοκρατίαν καὶ τοὺς ἀρχαίους νόμους. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἦτο

εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Καίσαρος, διότι εἶχε φέρει τὴν ἡσυχίαν. Ἐνας φιλόδοξος ἀξιωματικὸς λοιπόν, ὁ Ἄντωνιος, κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ Καίσαρος ἐναντίον τῶν δολοφόνων, οἱ ὅποιοι ἐφοβήθησαν καὶ ἔφυγαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τότε ἐφάνη ὅτι κύριος τῆς καταστάσεως ἦτο ὁ Ἄντωνιος.

Ἄντωνιος

Παριστάνεται νέος, ὅταν ἐσπούδαζεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν καχεκτικὴν μορφήν του διακρίνομεν τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν τοῦ νέου, ὁ ὅποιος κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἀπόλυτος κύριος τοῦ ἀπεράντου ρωμαίου κράτους.

Ἀγγυλτον διὰ νὰ τὴν ὑποτάξῃ. Ἄλλ' ἐκεῖ τὸν ἐγοίτηυεν ἡ ὠραία βασίλισσα Κλεοπάτρα, ἔμεινε πλησίον της, καὶ ἐπερονοῦσε τὸν καιρὸν του μὲ διασχεδάσεις.

Ἄντωνιος κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ ἐναντίον του τοὺς Ρωμαίους καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ὁ τρίτος ἐμφύλιος

Μετ' ὀλίγον ὁμοῦς ἐφθάσεν ὁ ἀνεπιὸς τοῦ Καίσαρος Ἄντωνιος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐσπούδαζεν. Ἦτο μόλις 19 ἐτῶν, μικρόσωπος καὶ καχεκτικός, ἀλλ' ἐντὸς αὐτοῦ ἐκρύπτετο φωτεινὸς καὶ διορατικὸς νοῦς.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἄντωνιος καὶ ὁ Ἄντωνιος συνεννοήθησαν. Ἦλθαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνίκησαν

42 εἰς τοὺς Φίλιππους τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 42 π. Χ. τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον, οἱ ὅποιοι ἠῆτοκτόνησαν κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἔθιμον. Ὁ Ἄντωνιος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ὁ δὲ Ἄντωνιος ἐπῆγεν εἰς τὴν

πόλεμος. Αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐπολέμησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ ἔτος 31 π. Χ. ἔγινε περίφημος ναυμαχία εἰς τὸ Ἄκτιον, δηλαδὴ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἄμβρακικοῦ κόλπου. Πρώτη ἡ βασίλισσα Κλεοπάτρα ἔφυγε μὲ τὰ 50 μεγάλα καὶ πολυτελῆ αἰγυπτιακὰ πλοῖα τῆς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἔχασε τὴν ναυμαχίαν. Ὁ Ὀκταβιανὸς τοὺς κατεδίωξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ὁ Ἀντώνιος ἀφοῦ ἐνικήθη εἰς δευτέραν συμπλοκὴν, ηὔτοκτόνησεν, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἀφοῦ ματαιῶς ἐπροσπάθησε νὰ δελεάσῃ τὸν Ὀκταβιανόν, ηὔτοκτόνησε καὶ αὐτή. Ἡ Αἴγυπτος ἔγινεν ἐπαρχία ρωμαϊκὴ καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἔμεινεν ὁ μόνος κύριος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσαν οἱ χρόνοι τῆς Δημοκρατίας καὶ ἤρχισεν ἡ αὐτοκρατορία.

31

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὸ Ἄκτιον ὁ Ὀκταβιανὸς ἔγινεν ὁ μόνος κύριος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀπὸ τότε καταλύεται ἡ δημοκρατία καὶ ἀρχίζει ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὴν Ρώμην. Ὀλίγα ἔτη κατόπιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐγεννήθη ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὡστε ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἀρχίζει σχεδὸν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ διαρκεῖ μέχρι τοῦ 476 μ. Χ., δηλαδὴ μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς.

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ (30 π. Χ.—14 μ. Χ.)

Ὁ Ὀκταβιανὸς ἀφοῦ ἔγινε κύριος τοῦ κράτους, ἤλλαξε τὸ πολίτευμα καὶ διωργάνωσε τὴν διοίκησιν τῆς Ρώμης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ νέον τρόπον. Ὁ ἴδιος ἔλαβεν ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ἦτο συγχρόνως *δήμαρχος, ἕπατος, ἀρχιερεὺς, πρόεδρος τῆς Συγκλήτου* κτλ. Τὰ ἀξιώματα αὐτὰ εἶχεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του. Ὁ μεγαλύτερος τίτλος του ὅμως ἦτο *Ἀυτοκράτωρ*, ὁ ὁποῖος σημαίνει νικητῆς στρατηγὸς καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τοῦ στρατοῦ. Δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ βα-

σιλέως, διότι ἦτο ἀντιπαθητικὸς εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κατ' οὐσίαν ὁμως ἦτο ἀπόλυτος κύριος καὶ ἄρχων μεγίστου κράτους. Τὸ κράτος ἐκυβέρνησα τὸ ἰδιαίτερον *Συμβούλιον* τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε ἰδιαίτερον φρουρὰν, τοὺς περιφήμες *Πραιτωριανούς*. Αὐτὸς διώριζε τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας καὶ τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο ὁ τίτλος αὐτοκράτορος ἤρχισε νὰ σημαίνει ἡγεμόνα ἀνώτερον τοῦ βασιλέως.

Ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία ὑπῆκουε τότε εἰς τὰ νεύματα τοῦ Ὁκταβιανοῦ, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἓνα ἐξαιρετικὸν τίτλον, *Αὔγουστος*, δηλαδὴ σεβαστός, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστός εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ Αὔγουστος ἐκυβέρνησε μὲ μεγάλην φρόνησιν. Ἐπροσπάθησε ν' ἀποφύγη πᾶσαν πράξιν, ἡ ὁποία ἦτο δυνατὸν νὰ προσβάλλῃ τὸ αἶσθημα τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ γεννήσῃ μῖσος ἐναντίον του. Ἐκυβέρνησε λοιπὸν ζωρὶς νὰ φαίνεται καὶ ἔμεινε πανίσχυρος καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν του, ἡ ὁποία διήρκεσε 40 περίπου 14 ἔτη, ἕως τὸ 14 μ. Χ., ὅτε ἀπέθανεν. Ἦτο δὲ εὐεργετικὴ ἡ βασιλεία του διὰ τὴν Ρώμην καὶ διὰ τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κράτος ἡ εἰρήνη καὶ ἤρχισε νέα περίοδος ἀκμῆς. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὔγουστου ἡ Ρώμη ἦτο πλουσία καὶ δυνατὴ καὶ εἶχε μεγάλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα δὲν ἦτο κληρονομικὸν εἰς τὴν Ρώμην. Ἡ Σύγκλητος εἶχε δώσει τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν καὶ ἦτο δυνατὸν μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ δώσῃ τὸν τίτλον τοῦτον εἰς ἄλλον ἢ νὰ μὴ δώσῃ εἰς κανένα. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεωρήθη πάντοτε ὡς αἰρετὸς καὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχαν βασιλεύουσαν δυναστείαν ὅπως τὰ σημερινὰ κράτη. Ἄλλ' οἱ αὐτοκράτορες ἐφρόντιζαν νὰ ἐκλέξουν τὸν διάδοχόν των, ὁ ὁποῖος συνήθως ἦτο ὁ υἱὸς των, συγγενὴς ἢ εὐνοούμενός των.

Οἱ πρῶτοι λοιπὸν διάδοχοι τοῦ Αὔγουστου ἦσαν ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του. Μόνον ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Αὔγουστον αὐτοκράτωρ *Τιβέριος* (14-37 μ. Χ.) ἦτο ἄξιος λόγου ἡγεμόν. Οἱ ἄλλοι τρεῖς ἦσαν ἀνάξιοι ἢ φρενοβλαβεῖς. Περιβόητος ἔγενεν ὁ *Νέρων* (54-68 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος ἐγέμισε τὴν Ρώμην μὲ τὰς ἀνοησίας καὶ

τὰ κακουργήματά του. Ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι ποιητὴς καὶ μουσικὸς καὶ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν οἱ ὑπῆκοοί του νὰ θαυμάζουν τοὺς στίχους καὶ τὴν φωνὴν του. Ἐφόνευσε τὴν μητέρα του Ἀγριππῖναν καὶ τὸν διδάσκαλόν του, τὸν φιλόσοφον Σενέκαν. Τέλος οἱ στρατιῶται ἐπανεστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Νέρωνα ν' αὐτοκτονήσῃ.

Νέρων

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἦλθε μεγάλη ἀναρχία εἰς τὸ κράτος. Οἱ ἀνώτεροι στρατηγοὶ ἐπολέμησαν διὰ νὰ λάβουν τὸν θρόνον. Τέλος ὑπερίσχυσε ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατευ-

μάτων τῆς Ἀνατολῆς Βεσπασιανὸς (69-79), ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην ρωμαϊκὴν οἰκογένειαν τῶν Φλαβίων.

Ὁ Βεσπασιανὸς καὶ ὁ υἱὸς του **Τίτος** (79-81) ἐκυβέρνησαν πολὺ καλὰ τὸ κράτος. Ὁ Τίτος μάλιστα ἦτο παράδειγμα καλωσύνης καὶ γλυκύτητος. Ἐλυπεῖτο ἐὰν παρήγορετο μία ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν καλὴν πράξιν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βεσπασιανοῦ ἔκαμαν ἐπανάστασιν οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλ' ὁ Τίτος ἀφοῦ ἐπολιόρκησε στενωῶς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ἐκυρίευσε, ἐτιμώρησε σκληρότατα τοὺς 70 Ἑβραίους καὶ κατέστρεψε τὴν πόλιν. Ἀπὸ τότε οἱ Ἰουδαῖοι δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμουν κράτος καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ Τίτος ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔγινεν ἡ περίφημος ἐκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἡ ὁποία ἔθαψεν εἰς τὴν λάβαν τὸ Ἡράκλειον καὶ τὴν Πομπηίαν.

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

Τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν ἀξιόλογοι αὐ-

τοκράτορες, οί ὁποῖοι ὀνομάζονται με κοινὸν ὄνομα Ἀντωνῖνοι. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ **Τραϊανὸς** (98-117), ὁ Ἀδριανὸς (117-138) ὁ Ἀντωνῖνος (138-161) καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος (161-168).

Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἔφεραν τὴν γαλήνην εἰς τὸ κράτος. Ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου ἐγένετο χωρὶς ἐπαναστάσεις καὶ χωρὶς ταραχάς, διότι οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἐσυνήθιζαν νὰ υἱοθετοῦν

Ρωμαία δέσποινα

Εἶναι ἡ Ἀγριππίνα ἡ μόμμη τοῦ Νέρωνος. Τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ κτένισμά της εἶναι με ἑλληνικὸν τρόπον. Καὶ εἰ ρωμαῖαι ἐμιμοῦντο τὰς ἑλληνίδας εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τρόπους.

τὸν διάδοχόν των καὶ νὰ τὸν ἔχουν συνάροντα.

Κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα λοιπόν, ὁ ὁποῖος λέγεται καὶ αἰὼν τῶν Ἀντωνίωνων, ὑπῆρχεν ἄκρα ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ κράτος εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀντωνίωνων εἶδεν ἡμέρας εἰρήνης καὶ εὐτυχίας. Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας τῆς ἱστορίας.

Ὁ **Τραϊανὸς** ἦτο ἀπὸ τοὺς καλύτεροὺς αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης. Ἐφρόντισε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ διὰ τὴν

ἀσφάλειαν τῶν συνόρων. Ἐκαμε μίαν περίφημον ἐκστρατείαν εἰς τὸν Δούναβιν, ἐπέρασε τὸν ποταμὸν καὶ κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ μίαν νέαν ἐπαρχίαν, τὴν *Δακίαν*, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν.

Ὁ **Ἀδριανὸς** ἦτο φιλόμουςος καὶ εὐγενὴς αὐτοκράτωρ. Τὸ ὄνομά του συνδέεται μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως μετὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔμεινε πολὺν καιρὸν, ἔκτισεν ὀλόκληρον συνοικίαν, μέγα ὑδραγωγεῖον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Σφύζεται σήμερον εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ *Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ*, ἡ ὁποία ἐχώριζε τὴν νέαν συνοικίαν ἀπὸ τὴν παλαιὰν πόλιν.

Τραϊανὸς

Ὁ **Μάρκος Αὐρῆλιος** ἦτο φιλόσοφος βασιλεὺς. Εἶχε διδαχθῆ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἓνα περίφημον φιλοσοφικὸν σύγγραμμα. Ἄλλ' εἶχε τὸ ἀτύχημα ν' ἀφίση ὡς διάδοχον τὸν υἱὸν του **Κόμμοδον**, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀπὸ τοὺς χειροτέρους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Κατὰ τὸν 1ον καὶ 2ον αἰῶνα οἱ αὐτοκράτορες ἐκυρίευσαν νέας χώρας. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος ἔλαβε τὴν μεγίστην ἑκτασίαν του. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν εἶχε τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν

Γαλιαίαν, τὸ νότιον μέρος τῆς Βρεττανίας, τὴν Βαλκανικὴν, τὴν Δαλματίαν, τὴν Δακίαν καὶ μέρος τῆς σημερινῆς Οὐγγαρίας καὶ Αὐστρίας, δηλαδή τὸ ἥμισυ περίπου τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἐκτὸς τούτων ὄλην τὴν βόρειον Ἀφρικὴν.

Τὰ σύνορα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν ὁ Ρῆνος καὶ ὁ Δούναβις, πρὸς νότον ἡ ἔρημος τῆς Ἀφρικῆς, πρὸς δυσμὰς ὁ Ἀτλαντικὸς Ὠκεανὸς καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ Εὐφράτης καὶ ἡ ἔρημος τῆς Συρίας. Τοιαύτην κολοσσιαίαν ἔκτασιν εἶχε τὸ κράτος εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς του.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐξω ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἦσαν οἱ

Ἄδριανὸς

βάρβαροι λαοί, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν εἶχαν ἀρκετὴν δύναμιν, ὥστε νὰ εἶναι ἐπικίνδυνοι εἰς τὸ κράτος. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἦσαν οἱ **Γερμανοὶ** ἐκεῖθεν τοῦ Ρῆνου καὶ οἱ **Πάρθοι**, οἱ ἀπόγονοι τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐκεῖθεν τοῦ Εὐφράτου. Βραδύτερον μία μεγάλη γερμανικὴ φυλὴ, οἱ **Γότθοι**, κατέβη-

σαν εἰς τὸν Κάτω Δούναβιν.

Οἱ αὐτοκράτορες ὅμως ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προστατεύσων τὸ κράτος των. Ἐνίσχυσαν τὰ συνοριακὰ στρατεύματα καὶ ἔκτισαν πύργους κατὰ μῆκος τῶν συνόρων, ὥστε τὸ κράτος δὲν εἶχε φόβον ἀπὸ ἔξωτερικὸς ἐχθρούς. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἱ Ῥωμαῖοι ἔπαυσαν τοὺς διαρκεῖς πολέμους, τοὺς ὁποίους εἶχαν οἱ διάφοροι

λαοὶ μεταξύ των. Ἐπὶ δύο αἰῶνας λοιπὸν ὑπῆρχεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια εἰς τὸ ἀπέραντον ρωμαϊκὸν κράτος. Τοῦτο ὠνόμασαν *Ρωμαϊκὴν εἰρήνην*.

Ἀποτέλεσμα τῆς εἰρήνης ἦτο ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐτυχία τῶν κατοίκων. Τὸ ἐμπόριον ἐπροόδευσε πολὺ. Ἡ Ρώμη ἔγινε σπουδαιότατον ἐμπορικὸν κέντρον, ὅπου ἤρχοντο τὰ προϊόντα ὅλων τῶν χωρῶν. Οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν πολὺ πλούσιοι. Ἐκαμαν σπουδαῖα δημόσια ἔργα, κυρίως δρόμους, γεφύρας, ὑδραγωγεῖα καὶ ἄλλα ὠφέλιμα ἔργα. Οἱ δρόμοι προπάντων ὠφέλησαν πολὺ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔμαθαν τὰ γράμματα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦσαν λαὸς πολὺ εὐφυής, κατόρθωσαν νὰ γράψουν βιβλία, τὰ ὅποια ἠμποροῦν νὰ παραβληθοῦν μὲ τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

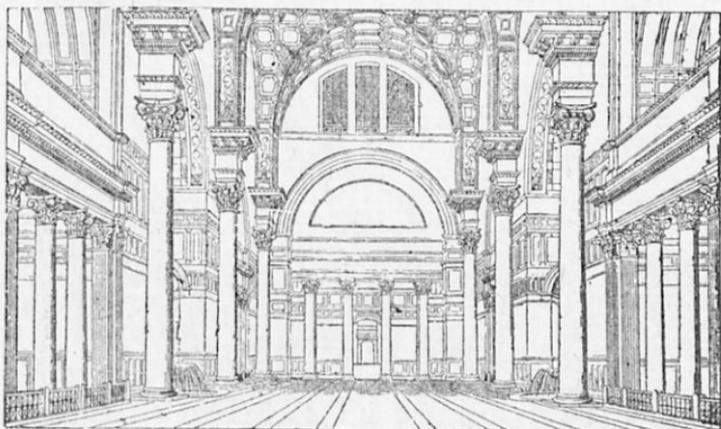
Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη εἰς τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας. Τότε ἔζησεν ὁ περίφημος ποιητὴς *Δουκρήτιος*, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἓνα φιλοσοφικὸν ποίημα *περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων*. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν καλοὺς ἱστορικούς. Ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ἔζησεν ὁ ἱστορικὸς *Σαλλούστιος*. Καὶ ὁ *Ἰούλιος Καίσαρ* ἔγραψε τὰ ἀπομνημονεῖματά του ἀπὸ τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἔκαμεν. Ἄλλ' ὁ μεγαλύτερος συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ *Κικέρων*, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς τῶν λόγων ἔγραψε διάφορα συγγράμματα.

Τὰ ρωμαϊκὰ γράμματα ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου. Τότε ἔζησαν οἱ ἐνδοξότεροι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς τῆς Ρώμης. Ὁ ἱστορικὸς *Τίτος Λίβιος* ἔγραψε ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐξύμνησε τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν τῆς Ρώμης. Ὁ ποιητὴς *Ὀράτιος* ἔγραψε διάφορα λυρικά ποιήματα. Ἄλλ' ὁ ἐνδοξότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ποιητὰς τῆς Ρώμης εἶναι ὁ *Βιργίλιος*, τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον. Τὸ ὄνομαστὸν ἔργον τοῦ Βιργιλίου εἶναι ἡ *Αἰνειάς*, εἰς τὴν ὁποίαν διηγεῖται τὰς περιπλανήσεις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς πολέμους του εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχεν ἀκόμη σπου-

δαίους συγγραφείς. Ὁ **Τάκιος** εἶναι σπουδαιότατος ἱστορικός, ὁ δὲ **Γιουβενάλης** σπουδαῖος σατιρικός ποιητής.

Εἰς τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἔζησαν μερικοὶ ἀξιόλογοι συγγραφεῖς Ἕλληνες ἢ ξένοι, οἱ ὅποιοι ἔγραφαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ὁ ἔσοχότερος ἀπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ **Πλούταρχος**, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας καὶ ἔγραψε τοὺς βίους τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, τοὺς λεγομέ-

Θέρμαι

Αἱ θέρμαι ἦσαν πολὺ μεγάλα οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια ἐκτὸς τῶν λουτρῶν εἶχαν βιβλιοθήκην, γυμναστήριον, αἴθουσαν διαλέξεων κτλ. Οἱ Ρωμαῖοι εὐχαριστοῦντο νὰ περνοῦν πολλὰς ὥρας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαύομενοι. Ἡ εἰκὼν μᾶς δεικνύει μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας αἰθούσας τῶν λουτρῶν, τὰ ὅποια ἔκαμεν ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας.

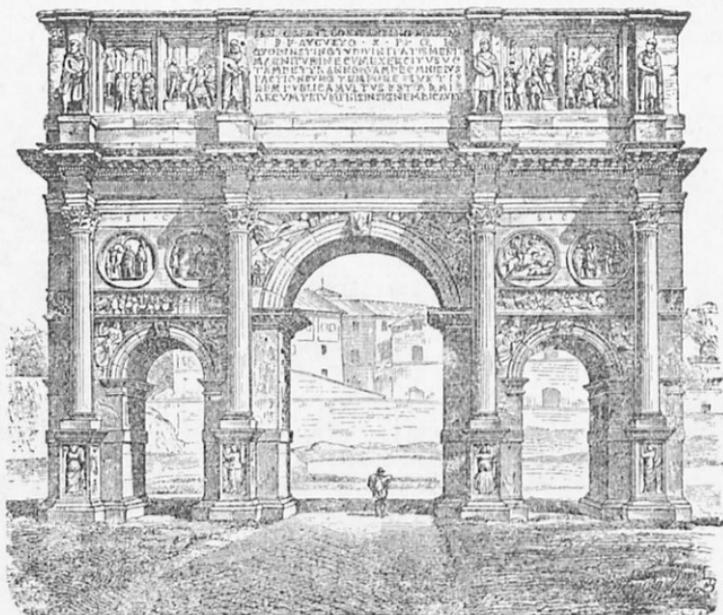
νοὺς **Παραλλήλους βίους**. Ἐξοχος σατιρικός λογογράφος εἶναι ὁ **Δουκιανός**, ὁ ὁποῖος ἦτο ξένος, ἀπὸ τὰ Σαμόσατα πλησίον τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ ἔγραψε πολὺ καλὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Η ΤΕΧΝΗ

Ἡ τέχνη τῶν Ρωμαίων εἶναι κυρίως ἡ ἀρχιτεκτονική. Οἱ αὐτοκράτορες ἔκτισαν μεγάλα οἰκομήματα, τὰ ὅποια ἦσαν ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔμαθαν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας,

ἀλλ' ἔκαμαν μερικὰς τροποποιήσεις τῶν ἑλληνικῶν ρυθμῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὸν *Ρωμαϊκὸν ρυθμὸν*. Τὰ οἰκοδομήματά των εἶχαν *κίονας*, *στοᾶς* καὶ *ἀειώματα* ὅπως τὰ ἑλληνικά. Οἱ ἴδιοι ἔκαμαν τὰ *ἡμικυκλικὰ τόξα*, τὰς *ἀψίδας* καὶ τὸν *θόλον*, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσκέπαζον τὰς οἰκοδομίας. Τὰ μνημεῖα τῶν

Ἄψις

Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μετὰ τὰς νίκας κατεσκεύαζον εἰς ἀνάμνησιν ἀψίδας, τὰς ὁποίας ἐκόσμουσαν μὲ ὄρατα ἀνάγλυφα. Ἡ ἀψὶς αὕτη εἶναι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Ἡ ἀψὶς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ οἰκοδομήματα τῶν Ρωμαίων.

Ρωμαίων εἶναι ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, στῆλαι, ἀμφιθέατρα, λουτρά, ὑδροαγωγεῖα κτλ.

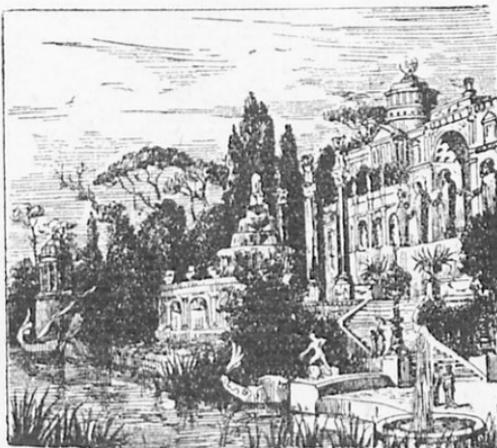
Ἡ Ρώμη εἶχεν ἀξιολόγα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν λεγομένην ρωμαϊκὴν ἀγοράν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰρήνης ὁ ρωμαϊκὸς κόσμος ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο ἐστολίσθη μὲ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα. Εἰς τὴν Γαλλίαν καθὼς καὶ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας σφύζονται μνημεῖα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρό-

νων, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πρόοδον τῶν κατοίκων.

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ - Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας ὁ δημόσιος βίος τῶν Ρωμαίων ἐνεκροώθη. Αἱ ἐκλογαί, ἡ ἐκκλησία καὶ αἱ συνεδριάσεις τῆς Συγκλήτου δὲν εἶχαν τὴν παλαιὰν σπουδαιότητα. Ἄλλ' ἡ κί-

νησις εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἦτο ἀρχετὰ ζοηρά. Τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἦτο ἡ ἀγορὰ καὶ περὶ αὐτῆς ἦσαν τὰ κυριώτερα οἰκοδομήματα, τὰ δικαστήρια, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο Βασιλικαί, αἱ Θέρμαι, δηλαδὴ τὰ λουτρά, οἱ ναοὶ κτλ.

Ἐπαυλις

Ἐκ ὅς τῶν ὠραίων εἰκονῶν τῶν οἱ πλοῦσοι κατεσκεύαζαν καὶ πολυτελεῖς ἐπαυλεῖς. Ἦν εἰς ὧν εἶναι ἀναπαράστασις μιᾶς τοιοῦτης ἐπαυλεως, ὅπου φρίνεται ἡ πολυτέλεια.

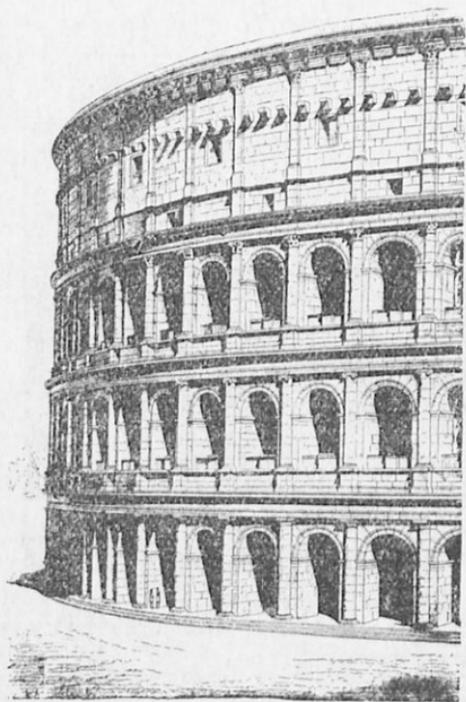
Τουναντίον ὁ ἰδιωτικὸς βίος εἶχε μεγάλην λαμπρότητα. Οἱ πλοῦσοι ἐκτιζαν οἰκίας μεγάλας καὶ τὰς ἐπίπλωναν μὲ μεγάλην πολυτέλειαν. Μεγαλοπρεπέστεραι ὅμως ἦσαν αἱ κατοικίαι τῆς ἐξοχῆς, δηλαδὴ αἱ ἐπαυλεῖς. Πολλαὶ ἀπ' αὐτὰς ἦσαν ἀληθινὰ μέγαρα μὲ στοᾶς καὶ μεγάλας αἰθούσας. Ἡ ἐπίπλωσις τῶν ἦτο πολυτελεστάτη. Εἶχαν σκεύη τραπέζης ἀπὸ ἄργυρον καὶ χρυσόν, ἐπιπλα ἀπὸ ἔβενον καὶ ἐλεφαντόδοντα. Ἔδιδαν συμπόσια πολυδάπανα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν παρομιώδη.

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας οἱ Ρωμαῖοι ἐμμήθησαν τὸ ἐλληνικὸν θέατρον. Ἄλλὰ τὰ λεπτὰ θεάματα δὲν εὐχαρί-

στον πολὺ τοὺς Ρωμαίους, πρὸ πάντων ὅταν ἡ πόλις ἐμεγάλωσε καὶ περιέλαβεν ἀνθρώπους ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἠγάπων πολὺ τὰ θεάματα. Ἄρτον καὶ θεάματα ἐξήτει ὁ λαὸς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντάς

Κολοσσαῖον

Εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ μεγάλου ἀμφιθέατρον, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Βεσπασιανὸς καὶ ὀνομάζεται Κολοσσαῖον. Εἶχε πολλὰ διαζώματα καὶ περιελάμβανε πολλὰς χιλιάδας θεατᾶς.

Ρωμαίων ἦσαν αἱ μονομαχίαι, αἱ θηριομαχίαι ἢ αἱ μάχαι θηρίων με ἀνθρώπους. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγύμναζον αἰχμαλώτους ἢ δούλους, τοὺς λεγομένους μονομάχους. Κάθε πόλις εἶχε σχολὴν μονομάχων, εἰς τὴν ὁποίαν ἤσκουντο.

του. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες κατεσκεύασαν πελώρια ἀμφιθέατρα.

Τὸ μέγα ἀμφιθέατρον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 100 χιλ. θεατᾶς ἐπὶ Αὐγούστου καὶ 270 χιλ. ἐπὶ Κωνσταντίνου. Μυριάδες λαοῦ παρηκολούθουν με ζοηρότατον ἐνδιαφέρον τοὺς ἀγῶνας τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀρμάτων. Πολλάκις παρίστανον ἀληθεῖς ναυμαχίας. Ἐπὶ Αὐγούστου τριάκοντα πλοῖα παρέστησαν τὴν ναυμαχίαν μετὰ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων μέσα εἰς τεχνητὴν λίμνην, τὴν ὁποίαν κατεσκεύασαν πλησίον τοῦ Τιβέρεως. Ἄλλοτε 19 χιλ. μαχηταὶ ἔλαβαν μέρος εἰς ναυμαχίαν, ἢ ὁποῖα ἐδόθη εἰς φυσικὴν λίμνην. Ἄλλὰ τὸ ἀγαπητὸν θέαμα τῶν Ρω-

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η ΝΕΑ ΟΨΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας ἔγινε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Οἱ διάφοροι λαοὶ, οἱ ὁποῖοι πολλοὺς αἰῶνας ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς Ρώμης, ἤλλαξαν πολὺ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων. Ἔλαβαν τοὺς νόμους των, ποίλας συνηθείας των, ἐσυνήθισαν εἰς τὴν διοίκησίν των καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἔμαθαν τὴν γλῶσσαν των. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἤλλαξαν πολὺ, ἀφοῦ ἦλθαν εἰς στενὴν σχέσιν μὲ τοὺς διαφόρους λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας.

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος παρουσίαζεν ὄψιν πολὺ διαφορετικὴν ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν εἰς τὴν ἔξουσίαν των δύο εἰδῶν λαοὺς, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὸ ἄλλο τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ Ἕλληνες, οἱ Μικρασιᾶται, οἱ Σύροι, οἱ Αἰγύπτιοι κτλ. δὲν ἦσαν πλέον πολεμικοί, ἀλλ' εἶχαν πολιτισμὸν ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ἐκυρίευσαν χωρὶς μεγάλην δυσκολίαν, ἀλλὰ ἡ ἐπίδρασίς των εἰς αὐτοὺς δὲν ἦτο πολὺ μεγάλη.

Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοί, Γαλάται, Ἰσπανοὶ κτλ. τοῦναντίον ἦσαν φιλοπόλεμοι καὶ ὀρητικοί, ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἀκόμη πολιτισμὸν. Ἡ ἐπίδρασις τῶν Ρωμαίων εἰς αὐτοὺς ἦτο πολὺ μεγάλη. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τὸν πολιτισμὸν, τὰ γράμματα, τοὺς νόμους, ἀπ' αὐτοὺς ἔμαθαν νὰ κτίζουν κατοικίας καὶ δημόσια κτίρια. Ἡ ἐπίδρασις τῶν Ρωμαίων ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε μετ' ὀλίγον ἐλησμόνησαν τὴν ἰδικήν των γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν. Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τῆς αὐτοκρατορίας ὅλη ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, καὶ ἡ Βόρειος Ἀφρικὴ ὠμίλων λατινικά. Ἡ λατινικὴ ἔγινε μητρικὴ γλῶσσα τῶν λαῶν αὐτῶν. Τοῦτο λέγεται ἐκλατινισμὸς τῆς Δύσεως καὶ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἀπὸ

τὴν παλαιὰν αὐτὴν λατινικὴν ἐγεννήθησαν αἱ σημεριναὶ γλῶσσαι, ἢ Ἰταλική, ἢ Γαλλικὴ, ἢ Ἰσπανικὴ, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦτο λέγονται *Νεολατινικαὶ γλῶσσαι*.

ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Μὲ τὸν καιρὸν ἔγινε κάτι ἀκόμη σπουδαιότερον. Ὁ παλαιὸς ρωμαϊκὸς λαός, ὁ ὁποῖος εἶχε κίμει τοὺς φοβεροὺς πολέμους καὶ τὰς μεγάλας κατακτήσεις, ἐχάθη μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ὁμίλουν τώρα ὅλοι λατινικά. Οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχαν καταστρέψει, καθὼς εἶδαμεν, τὴν μεσαίαν τάξιν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ φιλονικίαι μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων ὀλιγόστευσαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν. Ἡ Ἰταλία, καθὼς εἶδμεν, ἐγένεσεν ἀπὸ δούλους, τοὺς ὁποῖους ἔφεραν οἱ πλούσιοι κτηματῖαι. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν ἐλεύθεροι καὶ ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς παλαιοὺς Λατίνους. Ἡ Ρώμη ἐγένεσεν ἀπὸ ἐπαρχιώτας καὶ ξένους. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχαν μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ξένους, διότι οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι ἦσαν ὑπερήφανοι καὶ δὲν ἐλησμόνησαν τὴν δημοκρατίαν. Διὰ τοῦτο τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔδιδαν εἰς τοὺς ξένους.

Τέλος τὸ 212 μ. Χ. ὁ αὐτοκράτωρ *Καρακάλλας* ἔδωσε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τότε δὲν ὑπῆρχε καμμία διαφορὰ μετὰ τῶν παλαιῶν Ρωμαίων καὶ τῶν ἐκλατινισθέντων ὑπηκόων. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπῆρχε πλέον ρωμαϊκὸς λαός, ὁ ὁποῖος νὰ διακρίνεται καὶ νὰ ἐξουσιάζῃ τοὺς ἄλλους λαούς.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας τὸ κράτος ἦτο κτῆμα τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἀφοῦ ὅμως ἐχάθη ὁ ρωμαϊκὸς λαός, κύριος τοῦ κράτους ἔγινεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἢ καλύτερον οἱ στρατιωτικοί, διότι αὐτοὶ ἀνεβίβαζαν καὶ κατεβίβαζαν τοὺς αὐτοκράτορας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος λοιπὸν δὲν ἦτο πλέον κράτος ἐθνικόν, ἀλλὰ κράτος τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας. Οἱ κάτοικοι δὲν εἶχαν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν διοίκησιν. Δι' αὐτὴν ἐφρόντιζεν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ στρατὸς δὲν ἦτο πλέον ἐθνικὸς ρωμαϊκός, ἀλλὰ ἐστρατολο-

γεῖτο ἀπὸ ξένους μισθοφόρους, καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ δὲν ἦσαν πλέον Ρωμαῖοι. Μὲ τὸν καιρὸν οἱ ξένοι αὐτοὶ ἔλαβαν ἀνώτατα ἀξιώματα καὶ πολλοὶ ἔγιναν καὶ αὐτοκράτορες. Οἱ Ἄντωνινοὶ π. χ. ἦσαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, ἀργότερα ἐβασίλευσαν μερικοὶ ἀξιόλογοι αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν.

· Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἔγινε μία ἄλλη μεγάλη μεταβολή. Οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἄφησαν τὴν παλαιὰν θρησκείαν τῶν καὶ ἐδέχθησαν τὴν νέαν θρησκείαν, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀκριβῶς εἰς αὐτοὺς τοὺς χρόνους, δηλ. τὸν χριστιανισμόν.

Οἱ λαοὶ τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἶχαν ὁ καθεὶς τὴν θρησκείαν του. Ἦσαν δὲ αἱ θρησκείαι τῶν διάφοροι μορφῆς τῆς εἰδωλολατρίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἐκυρίευσαν. Ὅταν ἡ Ρώμη ἐμεγάλωσε καὶ ἔγινε μεγαλοῦπολις, ἦλθαν καὶ ἐκατοίκησαν ἐκεῖ διάφοροι λαοί, ἔφεραν μαζί τῶν τοὺς θεοὺς καὶ τὴν λατρείαν τῶν. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ φιλόξενοι εἰς τοὺς ξένους θεοὺς, ἔκτισαν ἕνα μέγαλον ναόν, τὸ Πάνθεον, ὅπου ἔβαλαν τοὺς θεοὺς ὅλων τῶν λαῶν. Τότε λοιπὸν ἔγινε μία ἀνάμιξις τῶν θρησκειῶν. Ἀλλὰ αἱ παλαιαὶ θρησκείαι εἶχαν παρακμάσει πλέον. Οἱ μορφωμένοι δὲν ἐπίστευαν εἰς τοὺς παλαιοὺς εἰδωλολατρικοὺς θεοὺς, ὁ δὲ κατώτερος λαὸς εἶχε μόνον δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ὁμως ἐγεννήθη εἰς τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δυνατὸς πόθος νὰ πιστεύσουν εἰς κάτι ἀνώτερον καὶ νὰ παρηγορηθοῦν. Τότε παρουσιάσθησαν οἱ Ἀπόστολοι, διὰ νὰ διδάξουν τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ

Ἡ ἰδία θρησκευτικὴ κατάστασις ἦτο καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἡ παλαιὰ θρησκεία τοῦ Μωϋσῆ δὲν ἔδιδε πλέον ἀρκετὴν παρη-

γορίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Θεολόγοι τῶν Ἰουδαίων, τοὺς ὁποίους ἔλεγαν γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, περιωρίζοντο μόνον εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ ὑπεχρέωναν τὸν λαὸν νὰ ἐκτελῇ μὲ αὐστηρότητα μόνον τοὺς τύπους. Ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς ὅμως εἶχε μίαν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσίας, ὁ ὁποῖος θὰ σώσῃ τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ. Κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς ἓνα ἀσήμαντον χωρίον τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Βηθλεὲμ ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Ὅταν ἔγινε τριάκοντα ἔτων ἤρχισεν ὁ Ἰησοῦς νὰ διδάσκῃ. Ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ξηρῶν τύπων δὲν εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν. Ἡ ἀληθινὴ θρησκεία ἔχει ἔδραν τὴν καρδίαν. Πρέπει νὰ ἔχωμεν συγκίνησιν καὶ ἀγάπην. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ πολυτιμότερον πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον. «*Ἀγαπᾶτε τὸν πλησίον σας, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς σας. Τί ὀφελεῖ νὰ ἀγαπᾶτε μόνον τοὺς φίλους καὶ τοὺς εὐεργέτας σας. Μήπως καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲν κάμνουν τὸ ἴδιον; Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι πρόσκαιρος καὶ μάταιος. Οἱ καλοὶ, οἱ τίμιοι καὶ οἱ εὐγενεῖς ἄνθρωποι καταδιώκονται καὶ ὑποφέρουν εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον. Ἀλλ' ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ θὰ εὗρουν ἀνάπαισιν καὶ παρηγορίαν. Ἐλῆτε εἰς ἐμὲ οἱ κουρασμένοι καὶ οἱ κατατρεγμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς δώσω τὴν ἀνάπαισιν*».

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἤκουσαν μὲ ἀνακούφισιν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους του καὶ ἔγιναν μαθηταὶ του. Ἀλλ' οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ θεολόγοι τῶν Ἑβραίων ἐξωργίσθησαν, διότι ἡ διδασκαλία του ἦτο ἀντίθετος πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἔλεγαν εἰς τὸν λαόν. Ἐκαμαν καταγγελίαν ἐναντίον του εἰς τὸν ρωμαῖον διοικητὴν Πόντιον Πιλάτον ὅτι παρακινεῖ τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκεῖνος κατεδίκασε τὸν Χριστὸν εἰς θάνατον καὶ διέταξε νὰ τὸν σταυρώσουν.

ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅσοι εἶχαν πιστεῦσαι εἰς αὐτὸν διετήρησαν ζωηρὰν ἀγάπην εἰς τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον καὶ δὲν ἐλησμόνησαν τὴν διδασκαλίαν του. Γεμάτοι ἀπὸ ζῆλον ἐξεχύθησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας καὶ

ἤρχισαν νὰ διδάσκουν τὰ θεῖα κηρύγματα. Πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν των. Εἰς πολλὰ μέρη ἐσχηματίσθησαν ὄμιλοι ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἐπίστευαν εἰς τὸν Χριστόν. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν στενωῶς ἠνωμένοι ἀναμεταξύ των καὶ ἐσχημάτισαν τὰς πρώτας ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν οἱ πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ ὠνομάσθησαν πρώτην φορὰν *Χριστιανοί*.

Ἀπὸ τὴν Συρίαν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἐπέρασεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ τὴν ἔφευρον ἓνας ἄνθρωπος μὲ θεομώτατον ἐνθουσιασμόν, ὁ **Παῦλος**, ὁ ὅποιος ἄλλοτε ἦτο φοβερός διώκτης τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀργότερα ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστόν καὶ ἔγινεν ὁ θεομώτερος Ἀπόστολός του.

Ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη μὲ θαυμαστὴν ταχύτητα. Πρὶν τελειώσῃ ὁ πρῶτος αἰὼν, ὑπῆρχαν χριστιανοὶ εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Οἱ Ῥωμαῖοι, καθὼς εἶπαμεν, εἶχαν μεγάλην ἀνοχήν εἰς τὰς ξένας θρησκείας. Ἄλλ' οἱ αὐτοκράτορες ἐφοβήθησαν τὸν Χριστιανισμόν, διότι ἦτο κυρίως θρησκεία τοῦ πτωχοτέρου λαοῦ. Ἐνόμιζαν ὅτι θὰ συνενώσῃ τοὺς πτωχοὺς καὶ θὰ τοὺς κινήσῃ ἐναντίον τῶν πλουσίων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦτο ἔλαβαν αὐστηρὰ μέτρα, διὰ νὰ περιορίσουν τὴν διάδοσίν του. Ἐφυλάκιζαν, ἐβασάνιζαν καὶ ἐφόνευαν τοὺς κήρυκας τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι *Διωγμοί*.

Οἱ αὐτοκράτορες ἐπανελημμένως κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς καὶ ἡ ἐκκλησία ἀριθμεῖ δέκα μεγάλους διωγμούς. Ὁ πρῶτος αὐστηρὸς διωγμὸς, ὁ ὅποιος ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν, ἔγινεν ἐπὶ Νέρωνος (58-68). Ὁ μανιακὸς αὐτὸς αὐτοκράτωρ ἀφοῦ ἔκαυσε τὴν Ρώμην διὰ νὰ διασκεδάσῃ, ἐσυκοφάντησεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶχαν πυρπολήσει τὴν πόλιν. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐστράφησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ Νέρων ἔκαυσε πολλοὺς χριστιανούς ἢ τοὺς ἔρριπεν εἰς τὰ ἄγρια θηρία τοῦ ἀμφιθεάτρου.

Ἀργότερα οἱ αὐτοκράτορες ἔβαλαν νόμον, μὲ τὸν ὅποιον ἐμπόδιζαν ἐπισήμως τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἀντωνῖνοι ἐφάνησαν πολὺ αὐστηροὶ εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἄλλ'

οί πιστοί τοῦ Χριστοῦ ἀντίκρουσαν μὲ θάρρος καὶ αὐτοθυσίαν τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῶν αὐτοκρατόρων, ὑπέφεραν χωρὶς νὰ δειλιάσουν τὰ σκληρότατα βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία ὠνόμασεν αὐτοὺς *μάρτυρας*.

Οἱ διωγμοὶ ἐβροίθησαν μᾶλλον τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ νέα θρησκεία ἀνέβηξεν ἀπὸ τὰ κατώτερα λαϊκὰ στρώματα εἰς τὰς ἄνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις καὶ ἤδη κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα ἦτο διαδεδομένη εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά της.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ

Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε μεγάλην ἀσκήν, καθὼς εἶπαμεν, ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα. Ἀλλὰ πρὶν τελειώσῃ ὁ 2ος αἰὼν, ἤρχισε μεγάλη ἀναστάσις.

Τὸν Μάρκον Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ ἀνάξιος υἱὸς του **Κόμμοδος**, ὁ ὁποῖος ἔκαμνε τὰς ἀνοησίας καὶ τὰς σκληρὰς πράξεις τοῦ Νέρωνος. Μετὰ τὸν θάνατόν του (192 μ. Χ.) ἤρχισε μεγάλη σύγχυσις εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ στρατιῶται, συνηθισμένοι νὰ λαμβάνουν δῶρα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τὴν ἀνάβασίν του εἰς τὸν θρόνον, ἤθελαν ν' ἀλλάξουν συχνὰ τοὺς αὐτοκράτορας μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἔχουν νέα δῶρα. Οἱ δὲ στρατιῆγοι τῶν διαφόρων στρατευμάτων εἶχαν τὴν φιλοδοξίαν νὰ καταλάβουν τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ 192-284 ἡ αὐτοκρατορία ἐπέρασεν περίοδον ταραχῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὀνομάζουν *Στρατιωτικὴν ἀναρχίαν*.

Οἱ στρατιῶται ἔβαλαν πολλὰκις εἰς πλειοδοσίαν τὸν θρόνον. Ἄλλοτε οἱ στρατοὶ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἀνεκίρουν τὸν στρατηγόν των αὐτοκράτορα καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος εἶχε συγχρόνως πολλοὺς αὐτοκράτορας. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος ὑπῆρχαν συγχρόνως εἰς διάφορα μέρη 30 περίπου αὐτοκράτορες. Διὰ τοῦτο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὠνόμασαν ἐποχὴν τῶν Τριακοντα τυράννων.

ΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναρχίας τὰ σύνορα δὲν ἐφυλάττοντο καλά. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐκ τῶν βαρβάρων ἐπέρασαν τὰ σύνορα καὶ ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ *Γότθοι*, δηλαδὴ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι εἶχαν κατέλθει εἰς τὸν Δούναβιν καὶ ἴδρυσαν κράτος εἰς τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν. Οἱ Γότθοι λοιπὸν εἰς τὰ μέσα τοῦ βου αἰῶνος ἐπέρασαν πολλάκις τὸν Δούναβιν καὶ ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν σημερινὴν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν. Ἐληλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἔλαβαν χιλιάδας αἰχμαλώτους. Ὁλίγον ἀργότερα ἔκαμαν μίαν μεγάλην ἐπιδρομὴν μετὰ πλοῖα ἀπὸ τὸν Εἴξεινον Πόντον. Ἐπέρασαν τὸν Βόσπορον, ἐκυρίευσαν τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χρυσόπολιν, κατέστρεψαν πολλὰς πόλεις τῆς Προποντίδος, ἔφθασαν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐκυρίευσαν καὶ ἔληλάτησαν τὰς Ἀθήνας.

Εἰς τὸν Εὐφράτην οἱ *Πάρθοι* ἔγιναν ἐπικίνδυνοι. Ἐπέρασαν πολλάκις τὸν ποταμὸν καὶ ἔληλάτησαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἐνας αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν ἐκεῖ μετὰ στρατὸν διὰ νὰ τοὺς σταματήσῃ, ἔπεσεν αἰχμάλωτος. Οἱ Πάρθοι τότε ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Καππαδοκίαν.

Ο ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284 - 305)

Ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς ἔσωσε τὸ κράτος ὁ *Διοκλητιανός*, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰλλυρίαν. Ἀπὸ πολὺν καιρὸν οἱ καλύτεροι στρατιῶται τοῦ κράτους ἐστρατολογοῦντο ἀπὸ τὰς βορείους ἐπαρχίας, ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, Ἰλλυρίαν κτλ. Ἦσαν ρωμαεῖοι καὶ σκληρογυγμημένοι χωρικοί. Ἐπίσης οἱ καλύτεροι ἀξιωματικοὶ ἦσαν 284 ἀπ' αὐτὰς τὰς χώρας. Ὅταν οἱ ἀξιωματικοὶ εἶδαν τὸν κίνδυνον τοῦ κράτους, ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Διοκλητιανόν.

Ὁ Διοκλητιανὸς ἦτο υἱὸς δούλου, ἀλλ' ἐφάνη ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης. Ἐφερε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν, ἀπέκρουσε τὰς ἐπιδρομὰς καὶ διωργάνωσε μετὰ νέας βάσεις τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς ἥλλαξε τὸ πολίτευμα τῆς αὐτοκρατορίας

Ὁ αὐτοκράτωρ δηλαδὴ ἔγινε κύριος τοῦ κράτους χωρὶς περιορισμούς, ὅπως ἦσαν ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσίας, ὅπως π. χ. ὁ Μέγας Βασιλεὺς τῆς Περσίας. Κατὰ τὸ νέον πολίτευμα ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὴν ἐξουσίαν του ἀπὸ τὸν Θεόν, ἦτο δηλαδὴ, ὅπως λέγουν «*Ἐλέω Θεοῦ*» αὐτοκράτωρ. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων του ἀνήκον εἰς αὐτὸν καὶ ἡ θέλησίς του ἦτο νόμος. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *ἀπόλυτος μοναρχία*.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ὁ Διοκλήτιανὸς ἔκαμε καὶ ἄλλον σπουδαῖον νεωτερισμὸν. Ἐπειδὴ ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὁ ἴδιος ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ ἔμενεν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, κυρίως εἰς τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Εἰς τὴν Δύσιν διώρισεν ἓνα συνάρχοντα, ὁ ὁποῖος ἔμενεν εἰς τὴν Ρώμην. Τοιοῦτοτρόπως ἔγινεν ἡ ἀρχὴ τῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους εἰς δύο, εἰς *Ἀνατολικὸν* καὶ εἰς *Λατικόν*.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

ΕΡΙΔΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ὁ Διοκλήτιανὸς παρητήθη τὸ 305 μ. Χ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὅτι τὸ σύστημα τῶν τεσσάρων ἀρχόντων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκμήσῃ, διότι ὁ καθεὶς εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ παραγκωνίσῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ γίνῃ μόνος κύριος τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἤρχισε νέα περίοδος ταραχῶν καὶ στρατιωτικῆς ἀναρχίας. Αἱ ταραχαὶ αὐταὶ διήρκεσαν περίπου 10 ἔτη καὶ ἐτελείωσαν μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐγεννήθη τὸ 274 εἰς τὴν Νύσσαν τῆς σημερινῆς Σερβίας, ἦτο δηλαδὴ Ἰλλυριός, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι αὐτοκράτορες τῆς περιόδου αὐτῆς. Ὁ πατὴρ του *Κωνσταντῖος Χλωρός* εἶχε διακριθῆ ὡς ἀξιωματικὸς καὶ ἔγινε συνάρχων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως, δηλαδὴ Καῖσαρ, καὶ ἔλαβε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας, δηλαδὴ τὴν Γαλιάτιαν, τὴν Βρετανίαν κτλ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Διοκλήτιανὸς καὶ ὁ συνάρχων του Αὔγουστος παρητήθησαν

πὸ 305, ὁ Κωνσταντῖος ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως καὶ ἔλαβεν τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὄμως ἀπέθανεν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο τότε 32 ἐτῶν, ὑψηλός, ρωμαλέος, ἐπιτήδειος εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς. Ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἔφυγε κρυφίως καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Γαλατίαν, ὅπου ὁ στρατὸς τὸν ἀνηγόρευσε Αὐγούστου. Ἀμέσως ἔγινε κύριος τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Βρετανίας.

Ἀλλὰ τὴν ἀνύψωσίν του εἶδε μὲ δυσαρέσκειαν ὁ συνάρχων τῆς Δύσεως **Μαξέντιος**. Ὁ Μαξέντιος κατεῖχε τὴν Ρώμην, ἐξουσίαζε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Β. Ἀφρικὴν καὶ εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ γίνῃ αὐτὸς Αὐγούστου τῆς Δύσεως. Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων ἦτο ἀναπόφευκτος.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος

Ὁ Κωνσταντῖνος διὰ νὰ προλάβῃ τὸν ἐχθρὸν του, ἐκίνησε κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ἀπὸ πολὺν καιρὸν εἶχε παρατηρήσει τὴν μεγάλην ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἔβλεπεν ὅτι ἡ νέα θρησκεία εἶχε κατακτήσει μεγάλη δύναμις. Λέγεται ὅτι μίαν ἡμέραν εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὰς λέξεις «**ἐν τούτῳ νίκα**». Ἀπὸ τότε ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς νέας θρησκείας καὶ ἔβαλε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ μὲ τὰ μονογράμματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν σημαίαν του. Ἡ νέα αὕτη σημαία ὠνομάσθη **Λάβαρον**. Εἰς τὴν περιφημον μάχην πλησίον τῆς Ρώμης ἐνίκησε τὸν Μαξέντιον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης (312).

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν μόνος κύριος εἶχε μείνει ὁ **Λικίνιος**. Οἱ δύο ἄρχοντες κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν κατ' ἀρχάς. Συνητήθησαν εἰς τὸ Μιλάνον τὸ 313 καὶ ἐδημοσίευσαν τὸ *Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου*, μὲ τὸ ὁποῖον ἐδήλωναν ὅτι δὲν θὰ καταδιώξουν τὸν χριστιανισμόν. Ἀργότερα ὁμοῦ ἐφιλονίκησαν καὶ τέλος τὸ 323 ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησε τὸν Λικίνιον καὶ ἔλαβε τὰς χώρας του. Ἀπὸ τότε ἔγινεν ὁ μόνος κύριος τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ θρίαμβος τοῦ Κωνσταντίνου ἐσήμαινε τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ. Κατ' ἀρχάς ἔδωσε μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ βραδύτερον ἐκήρυξε τὸν χριστιανισμόν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν διώρισε ἄλλον συνάρχοντα. Ἐδωσε τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος εἰς τοὺς υἱούς του καὶ εἰς ἓνα ἀνεψιόν του, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ διοικοῦν χώρας. Τὸ κράτος ἠσύχασε πάλιν καὶ οἱ βάρβαροι δὲν εἶχαν τὸ θάρρος νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς. Ἐπειδὴ ὁμοῦ πάντοτε ὑπῆρχε κίνδυνος εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὁ Κωνσταντῖνος διέμενε περισσότερον ἐκεῖ. Ἄλλωστε δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ μένη εἰς τὴν Ρώμην, τῆς ὁποίας ἡ παλαιὰ ἀριστοκρατία δὲν εἶχε μεγάλην συμπάθειαν εἰς τοὺς ξένους αὐτοκράτορας καὶ τὴν νέαν θρησκείαν. Ἡθέλησε λοιπὸν νὰ κτίσῃ ἄλλην πρωτεύουσαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν. Ἀφοῦ ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, ἐπροτίμησε μίαν θέσιν εἰς τὸν Βόσπορον, ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ ἀποικία Βυζάντιον.

Ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐπιτυχεστάτη, διότι ἡ θέσις εὐρίσκετο πλησίον εἰς τὰ δύο ἀπειλούμενα σύνορα, τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐμπορικῆς ἀπόψεως ἦτο σημαντικωτάτη, διότι εὐρίσκετο εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου πλησιάζουν ἡ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη, καὶ ἦτο προωρισμένη νὰ συγκεντρώσῃ τὰ προϊόντα καὶ τῶν δύο ἡπείρων.

Ἐκεῖ ἔκτισε τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομά του (330) καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ σχέδιον τῆς Ρώμης. Διὰ τοῦτο ἡ νέα πόλις ὀνομάσθη ἐπίσης *Νέα Ρώμη*. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔφερεν ἐκεῖ συγκλητικούς, διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν Σύγ-

ζήτητον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διώρισεν ἕνα ἑπαρχον τῆς πόλεως καὶ διοργάνωσε τὴν διοίκησιν. Ἡ Κωνσταντινούπολις ὅμως ἔγινε πολὺ διάφορος ἀπὸ τὴν Ρώμην. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο πόλις χριστιανικὴ, ἐνῶ ἡ Ρώμη εἶχεν ἀκόμη ζοηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῆς εἰδωλολατρείας. *X*

οκ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Εἰς τοὺς τελευταίους αἰῶνας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος εἶχε χάσει τὴν δυνάμιν του. Οἱ πόλεμοι μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἡ ἀδιαφορία τοῦ λαοῦ τὸ ἔβλαψαν πολὺ. Οἱ φόροι δὲν ἐμαζεύοντο τακτικὰ καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας πλούσιοι καὶ δυνατοὶ γαιοκτήμονες δὲν εἶχαν ὑπακοὴν εἰς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα. Διὰ τοῦτο τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους δὲν εἶχεν ἄφθονα χορήματα ὅπως πρὶν καὶ οἱ αὐτοκράτορες δὲν κατόρθωναν νὰ διατηρήσουν πολυάριθμον στρατόν. Ἐκτὸς τούτου μεγάλην ταραχὴν ἔφερον εἰς τὸ κράτος αἱ θρησκευτικαὶ ἐριδες, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰς διαφορὰς αἰρέσεις. Τοῦναντίον οἱ βάρβαροι τῶν συνόρων, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Πάρθοι, ἐπροόδευσαν εἰς αὐτοὺς τοὺς χρόνους καὶ ἐδυνάμωσαν.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

X Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἦτο ὁ τελευταῖος δυνατὸς αὐτοκράτωρ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἤρχισαν πάλιν φιλονικίαι καὶ πόλεμοι μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τὸ κράτος ἐχωρίσθη εἰς δύο. Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσαν οἱ τρεῖς υἱοὶ του. Ἀλλ' ἐναντίον αὐτῶν ἐπανεστάτησεν ὁ ἀνεψιὸς του, ὁ περσίφημος **Ἰουλιανός**, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Γαλατίας καὶ ἐπολέμει τότε μὲ τοὺς Γερμανοὺς.

Ὁ Ἰουλιανὸς μὲ τὸν στρατόν του ἐπῆγεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβεν αὐτὸς τὸν θρόνον. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐβασίλευσε δύο ἔτη μόνον (361-363). Ἡ βασιλεία του ὅμως εἶναι περσίφημος, διότι ἐπροσπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρίαν.

Εἶχε σπουδάσει εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ἠγάπα καὶ ἐθαύμαζε τὴν σοφίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς συγγραφεῖς τῆς, καὶ ἐπίστευεν ὅτι αἰτία τῆς παρακμῆς τοῦ κράτους ἦτο ὁ χριστιανισμός. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία τὸν ὠνόμασεν Ἀποστάτην.

Ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ οἱ Πέρσαι ἤρχισαν δυνατὸν πόλεμον καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἐφρονεῦθη πολεμῶν ἐναντίον αὐτῶν. Συγχρότως ἤρχισαν νὰ κινούνται αἱ γερμανικαὶ φυλαὶ, αἱ ὁποῖαι ἔξω πέραν τοῦ Δουνάβεως.

Ο ΓΕΡΜΑΝΙΣΜΟΣ

Ἀπὸ πολὺν καιρὸν οἱ αὐτοκράτορες δὲν εὔρισκαν ἀρκετοὺς ἀνθρώπους νὰ στρατολογήσουν μεταξὺ τῶν ὑπάρχοντων. Διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ πολλοὺς Γερμανοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ ὑψηλόσωμοι καὶ καλοὶ στρατιῶται. Οἱ Γερμανοὶ μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν ἀξιωματικοὶ καὶ ἔλαβαν σπουδαίας θέσεις εἰς τὸν στρατόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, στρατηγοὶ καὶ σύμβουλοι τῶν αὐτοκρατόρων ἦσαν Γερμανοί. Τοῦτο λέγεται ἐκγερμανισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ.

ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ

Πέραν τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως ἔζη ἀπὸ παλαιοτάτοις χρόνοις μία μεγάλη καὶ δυνατὴ φυλὴ, οἱ Γερμανοί. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ὑψηλοί, ρωμαλέοι, λευκοὶ μὲ κόμην ξανθὴν καὶ ὀφθαλμοὺς γαλανοὺς, ὅπως ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι καὶ σήμερον.

Ἡ Γερμανία εἶναι μία μεγάλη πεδινὴ χώρα, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἦτο σκεπασμένη σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη ἀπὸ δάση. Μεταξὺ τῶν δασῶν τούτων ρέουν μεγάλοι ποταμοί, ὁ Ρήνος, ὁ Ἐλβας, ὁ Ὀδερος καὶ ἀνατολικώτερον ὁ Βιστούλας. Εἰς τὰ ὀλίγα γυμνὰ μέρη ἔξω οἱ Γερμανοὶ χωρισμένοι εἰς πολλὰς φυλὰς μὲ ἰδίους ἀρχηγούς.

Ἡ θρησκεία τῶν ἦτο ἡ εἰδωλολατρεία. Ἐλάτρευον κυρίως τὰς φυσικὰς δυνάμεις, τὴν ἀστρατὴν καὶ τὴν βροντὴν, τὴν θύελλαν κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ οὐρανὸς τῶν εἶναι ὀμιγλώδης, ἐφαντάσθησαν καὶ τοὺς θεοὺς τῶν ὡς σκοτεινοὺς καὶ ἰδιοτρόπους. Οἱ

Γερμανοὶ εἶχαν μυθολογίαν ὅπως οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ αἱ μυθικαὶ διηγήσεις τῶν εἶναι σκοτεινὰ καὶ περίεργοι.

Ὅπως οἱ Ἕλληνες, ἔδιδαν οἱ Γερμανοὶ μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν. Ἐπίστευαν ὅτι ἰδιαίτεροι θεοὶ παραλαμβάνουν τοὺς γενναίους, τοὺς πίπτοντας εἰς τὴν μάχην, καὶ τοὺς ὀδηγοῦν εἰς τὸν παράδεισον. Ἐπίσης ἔδιδαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Τὸ ἄτομον εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν Γερμανῶν εἶχε μεγαλυτέραν ἀνεξαρτησίαν παρὰ εἰς τὴν Ρώμην. Ἀκόμη καὶ αἱ γυναῖκες εἶχαν μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν καὶ οἱ ἄνδρες εἰδείκνον περισσότερον σεβασμὸν καὶ τιμὴν εἰς αὐτάς, παρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ρώμην.

Μὲ τὸν καιρὸν οἱ Γερμανοὶ ἠῤῥήθησαν πολὺ, ἐγίνωσαν διαρκῶς περισσότερον μέρος τῆς χώρας ἀπὸ τὰ δάση, ἤρχισαν νὰ πολιτίζονται μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων καὶ τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀῤῥηθῆ τόσον πολὺ, ὥστε ἦτο ἀνάγκη νὰ ζητήσουν νέας χώρας διὰ νὰ κατοικήσουν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε μεγάλη κίνησις μεταξὺ τῶν γερμανικῶν φυλῶν.

Ἀπὸ τότε εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας εἰσέρχεται νέος σημαντικώτατος λαός, οἱ Γερμανοί, ὁ ὁποῖος θὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον. Οἱ Γερμανοὶ εἶναι ὁ τρίτος μέγας λαὸς τῆς ἱστορίας μετὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ρωμαίους.

ἈΡΧΗ ΤΩΝ ΕΠΙΔΡΩΩΝ—ΟΥΝΝΟΙ

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν τὸ κράτος εἶχε διαιρεθῆ πάλιν εἰς δύο, τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικόν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς ἔδραν εἶχε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς ἦτο ὁ **Οὐάλης** καὶ τῆς Λύσεως ὁ ἀδελφός του **Οὐαλεντινιανός**, ἐγένεν ἓνα σπουδαιότατον γεγονός. Εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας ἐνεφανίσθη ἓνας πολεμικὸς λαός, οἱ Οὐννοι οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν.

Οἱ **Οὐννοι** ἦσαν λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς καὶ ἡ πατρίς τῶν ἦτο ἡ ἐκτεταμένη πεδινὴ χώρα, ἡ ὁποία κεῖται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ ὀνομάζεται σήμερον Τουρκεστάν. Εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ἔζων πολυάριθμοι μογγολικοὶ ἢ τουρκοκοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ φεύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τῶν διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν γνωρίζομεν, καὶ νὰ μεταναστεύουν εἰς

ἄλλας χώρας.

Οἱ Οὐννοι λοιπὸν ἀφοῦ ἐπλανήθησαν εἰς διάφορα μέρη, ἐφθάσαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἔπασαν ἐναντίον τῶν Γερμανῶν. Ἦσαν ἄνθρωποι μικρόσωμοι μὲ μεγάλην κεφαλὴν, μὲ χοῶμα κίτρινον, μὲ μικροὺς ἀμυγδαλωτοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μὲ τὰς παρειὰς ἔξωγκομένας. Ἐπολέμουν κυρίως ἔφιπποι καὶ μὲ τόξα. Ἐσφραν δὲ μαζί τῶν τὰ γυναικόπαιδα, τὰ ποίμνια, τὰς ἀμάξας καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν.

Οἱ Οὐννοι ἔπασαν ὡς θύελλα καὶ ἐπροξένησαν μεγάλην ταραχὴν εἰς τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς. Τότε οἱ Γότθοι, οἱ ὁποῖοι ἔξων πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα τὴν ἄδειαν νὰ περάσουν τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Οὐάλης τὸ ἐπέτρεψε, διότι ἐχρειάζετο γεωργοὺς εἰς τὴν χώραν αὐτὴν καὶ μισθοφόρους διὰ τὸν στρατὸν του. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἐπέρασαν μὲ τὰ ὄπλα τῶν καὶ ἤρχισαν πόλεμον ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Οὐάλης πολεμῶν ἐναντίον τῶν Γότθων ἐνίκηθη καὶ ἐφονεύθη πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸ 379 μ. Χ. Οἱ Γότθοι ἐζύθησαν τότε εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν ἐλεηλάτησαν.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

Τὸ κράτος ἐκινδύνευσε πολὺ. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ἔστειλεν ἓνα ἰστανὸν στρατηγόν, τὸν Θεοδόσιον, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ τοὺς Γότθους καὶ νὰ τοὺς παραλάβῃ εἰς τὸν στρατὸν του. Ὁ **Θεοδόσιος** ἔγινεν αὐτοκράτωρ καὶ ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς στρατηγοὺς, οἱ ὁποῖοι ἠθέλουν νὰ καταλάβουν τὴν ἀρχὴν, ἔμεινε κατόπιν μόνος κύριος τοῦ κράτους. Ἦτο χριστιανός, ἐπροστάτευσε τὸν χριστιανισμόν καὶ κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῆς εἰδωλολατρείας. Ἄλλ' ὅταν ἀπέθανε τὸ 395 μ. Χ., τὸ κράτος ἐχωρίσθη πάλιν εἰς δύο. Ἀπεδείχθη πλέον ὅτι τὸ ἀχανὲς κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυβερνήσῃ εἰς αὐτοκράτωρ.

Ἀπὸ τοὺς δύο υἱοὺς του ὁ **Ἀρκάδιος** ἔλαβε τὴν Ἀνατολήν, ὁ **Ὠνώριος** τὴν Δύσιν. Ἡ μὲν Δύσις περιελάμβανε τὴν Ἰταλίαν τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν, τὴν Βρεττανίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Λυτικὴν Ἰλλυρίαν, ἡ δὲ Ἀνατολὴ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀνατολικὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἀσίαν καὶ

τὴν Αἴγυπτον. Τοιουτοτρόπως διηρθῆη ὀριστικῶς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ δὲν ἠνώθη πλέον. ✕

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ

Ὅταν ἔγινε βασιλεὺς ὁ Ἀρκαδίος εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Γότθοι ἐκινήθησαν πάλιν. Τώρα εἶχαν ἓνα περίφημον ἀρχηγόν, τὸν Ἀλάριχον, ὁ ὁποῖος ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ ἤθελε μάλιστα νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέτυχε, ἐληλάτησε τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως Ὀνόριος ἔστειλεν ἐναντίον του τὸν στρατηγὸν του Στελίχωνα, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ αὐτὸς γερμανικῆς καταγωγῆς καὶ εἶχε στρατὸν ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ Γερμανοῦς. Ὁ Στελίχων ἐνίκησε τὸν Ἀλάριχον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ εἰρηνεύσῃ, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς ἡγεμονίαν τὴν Ἰλλυρίαν. Ἀλλ' ὁ Στελίχων διὰ τὰ πολέμησεν τὸν Ἀλάριχον, εἶχεν ἀποσύρει τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐρύλλαντον τὸν Ρῆνον. Τότε πολυάριθμοι γερμανικοὶ λαοὶ ἐπέρασαν τὸν Ρῆνον καὶ ἐχύθησαν εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Κανεὶς δὲν ἦτο πλέον εἰς θέσιν νὰ σταματήσῃ τὸ γερμανικὸν ρεῖμα. Οἱ Γερμανοὶ ἐκυρίευσαν τὰς χώρας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτάς.

Οἱ Φράγκοι ἐκυρίευσαν τὴν Γαλατίαν, οἱ Βάνδαλοι ἀφοῦ διέσχισαν τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ Γιβραλτὸρ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ Ἀλάριχος μὲ τοὺς Γότθους του ἤλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε δολοφονηθῆ ὁ Στελίχων, καὶ τὸ 410 μ. Χ. ἐκυρίευσεν καὶ ἐληλάτησε τὴν Ρώμην. Κατόπιν ἀφοῦ ὁ Ἀλάριχος ἀπέθανεν, οἱ Γότθοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Μία ἄλλη πολὺ δυνατὴ γερμανικὴ φυλὴ, οἱ Ἀγγλοσάξονες, ἐπέρασε μὲ πλοῖα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βρεττανίαν, τὴν σημερινὴν Ἀγγλίαν.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἤλλαξαν τὴν ὄψιν τῆς Εὐρώπης, ἔχουν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ λέγονται Μεγάλῃ Μετανάστευσις τῶν Ἐθνῶν. ✕

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος εἶχε περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέβησαν Γερμανοί, οἱ **Ἑροῦλοι**, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἦσαν Γερμανοὶ καὶ ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον αὐτοὶ τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε πλέον δύναμιν.

Τέλος τὸ 476 μ. Χ. ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑρούλων **Ὀδαβάκερ** ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον ρωμαῖον αὐτοκράτορα, τὸν **Ρωμόλον**, ὁ ὁποῖος χλευαστικῶς ὠνομάζετο **Αύγουστέλος**, καὶ δὲν ἐπέτρεψε νὰ διορισθῆ ἄλλος. Ἀπὸ τότε ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ ρωμαῖος αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Δύσιν. Διὰ τοῦτο τὸ ἔτος 476 θεωροῦν ὡς τέλος τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπίσης τὸ ἔτος αὐτὸ οἱ ἱστορικοὶ ὥρισαν ὡς τέλος τῆς Ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχὴν τῆς Μεσαιωνικῆς.

Μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

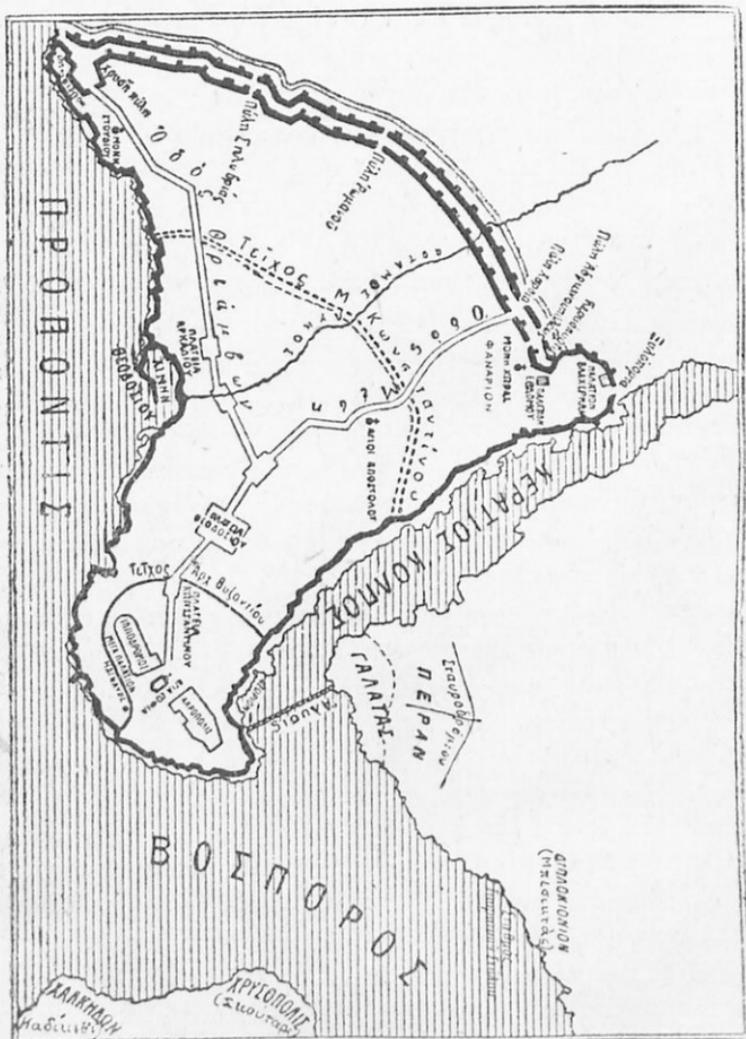
Τὸ 395 μ. Χ. τὸ Ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος ἐχωρίσθη ὀριστικῶς ἀπὸ τὸ Δυτικόν. Μετ' ὀλίγον, τὸ 476 μ. Χ., ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν κατέστρεψε τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Ἀπὸ τότε τὸ Ἀνατολικὸν ἔμεινε μόνον καὶ ἔζησεν ἀκόμη 1000 περίπου ἔτη ἕως τὸ 1453. Μὲ τὸν καιρὸν τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἔλαβε νέαν μορφήν, ἐδημιούργησεν ἰδικὸν του πολιτισμὸν καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν. Τὸ νέον τοῦτο κράτος ὠνομάσθη **Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία**, διότι ἡ πρωτεύουσά του ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου. Λέγεται ὅμως καὶ **Ἀνατολικὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία**. Ἐπίσης τὸ ὠνομάζουν **Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν**, διότι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὁ ἀξιολογώτερος λαὸς τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὸ κράτος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβε χαρακτῆρα ἑλληνικόν.

ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐξουσίαζεν ἐκτεταμένας χώρας. Εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὅλην τὴν Βαλκανικὴν μέχρι τοῦ Δουνάβειος. Εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Κιλικίαν, τὴν Συρίαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὴν Αἴγυπτον. Ἡ τοποθεσία της ἦτο σπουδαιοτάτη, διότι ἐξουσίαζεν ὅλους τοὺς μεγάλους ἐμπορικὸς δρόμους τῆς Ἀνατολῆς, εἶχε σπουδαίους λιμένας καὶ εἶχεν εἰς χεῖρας της τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Διὰ τοῦτο ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦτο πλουσία, κατόρθωνε νὰ διατηρῇ δυνατὸν στρατὸν καὶ ν' ἀποκρούῃ τὰς ἐπιδρομάς.

Ἡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ *Ναυ*

Μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ζωὴν τῆς αὐτοκρατορίας εἶχεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κτισμένη εἰς τὸ

Ἡ οὐχόρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Διακρίνονται τὸ τεῖχος τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, τὸ τεῖχος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἡ οὐχόρωματικὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία κατεσκευάσθη βραδύτερον μὲ τὴν τάφρον καὶ τὴν διπλὴν γραμμὴν τοῦ τεύχους.

στενὸν τοῦ Βοσπόρου, ἔξουσίαζε τὰς δύο ἡπείρους, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ τὰς δύο θαλάσσας, δηλαδὴ τὸν Εὐξείνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον. Ἄλλο προτέρημά της ἦτο, ὅτι δὲν ἀπειχε πολὺ ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ κράτους. Ἐκτὸς τούτου ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε τεῖχη ἰσχυρότατα, τὰ ὁποῖα ἔδιδαν ἀσφάλειαν εἰς αὐτὴν καὶ ἔσωσαν πολλάκις τὸ κράτος εἰς κρίσιμους περιστάσεις. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος εἶχε βάλει εἰς ἐνέργειαν ὅλην τὴν ὀχυρωματικὴν τέχνην τῶν Ῥωμαίων, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν πρωτεύουσάν του. Χιλιάδες στρατιῶται εἰργάσθησαν διὰ νὰ κτίσουν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως. Ἀργότερα οἱ αὐτοκράτορες ἐφρόντιζαν διαρκῶς νὰ καταστήσουν ὅσον τὸ δυνατόν ὀχυρὰν καὶ ἀπόρθητον τὴν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους.

Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς περιβάλλει τὴν Κων(σταντινού)πολιν μακρὰ σειρὰ ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀρχίζον ἀπὸ τὴν Προποντίδα καὶ φθάνουν σχεδὸν εἰς τὸ βάθος τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ ἔχουν ἔκτασιν 7 χιλιομέτρων. Ἡ ὀχυρωματικὴ αὐτὴ γραμμὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ζώνας. Πρῶτον εἶναι μία βαθεῖα τάφρος, τὴν ὁποίαν ἐγέμιζαν μὲ ὕδωρ. Κατόπιν μεσολαβεῖ ἓνα μέρος ἐλεύθερον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ νὰ κινεῖται ὁ στρατός, μετ' αὐτὸ ὑψοῦται ὑψηλὸν καὶ παχὺ τεῖχος. Τέλος τὴν τρίτην ζώνην ἀποτελεῖ τὸ κρῖνον τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑψηλότερον καὶ ὀγκωδέστερον, διπλάσιον εἰς τὸ πάχος καὶ ὑψηλότερον κατὰ τὸ ἕμισυ τοῦ πρώτου τεύχους. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν κολοσσιαῖον ὀχυρωματικὸν ἔργον μὲ βάθος 60 μ. καὶ ὕψος 20. Ἐκτὸς τούτου εἰς ἴσα διαστήματα ὑπάρχουν κολοσσιαῖοι πύργοι, οἱ ὁποῖοι ἐξέχουν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα καὶ τὸ προστατεύουν. Πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης τὸ τεῖχος εἶναι ἀπλοῦν, διότι ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἡ αὐτοκρατορία εἶχεν ἰσχυρὸν στόλον καὶ δὲν ἐφοβεῖτο ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου ἔκλειε μία παχεῖα ἄλυσις, ἡ ὁποία ἐμπόδιζε τὴν εἴσοδον τῶν πλοίων. Ἐντὸς τῆς πόλεως ὑπῆρχον ὀλοστιάσια, δεξαμεναὶ ὕδατος καὶ ὅσα ἄλλα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἄμυναν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Κων(σταντινού)πολις ἔγινε μία ἀπὸ τὰς ὀχυρωτάτας θῆσεις τοῦ κόσμου κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. X

X Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶναι συνέχεια τῆς Ῥωμαϊκῆς,

ὅπως εἶχε καταντήσει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ ἔθνη, τὰ ὁπῶα ἔχουν τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμά των. Ὁ στρατὸς εἶναι μισθοφορικὸς καὶ στρατολογεῖται ἀπὸ διάφορα ἔθνη.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως εἰς τὴν Ρώμην, δὲν εἶναι κληρονομικός, ἀλλ' ἐκλέγεται ἀπὸ τὸ στράτευμα. Διὰ τοῦτο τὸ Βυζάντιον δὲν ἔχει μίαν βασιλεύουσαν Δυναστείαν. Πολλάκις ὁμως διαδέχεται τὸν αὐτοκράτορα ὁ υἱὸς ἢ ὁ συγγενὴς του καὶ ἔχομεν τοιοῦτοτρόπως σειρὰν αὐτοκρατόρων ἀπὸ μίαν οἰκογένειαν. Εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐβασίλευσαν πολλαὶ τοιαῦται οἰκογένειαι αὐτοκρατόρων, τὰς ὁποίας ὀνομαζοῦν *Δυναστείας*.

Οἱ Βυζαντινοὶ ὀνόμαζον τὸν αὐτοκράτορα *Βασιλέα*. Ἦτο δὲ ὁ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου ἀπόλυτος κύριος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἐξουσίαν κοσμικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν, ἐπίστευεν ὅτι ἔχει τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, δηλαδὴ εἶναι «*Ἐλέφ Θεοῦ Βασιλεὺς*», καὶ ὅτι ἡ θέλησίς του εἶναι νόμος. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων του ἀνήκουν εἰς αὐτόν. Ὁ βασιλεὺς ζῆ ἐντὸς τοῦ πολυτελεστάτου παλατίου, ἐμφανίζεται σπανίως εἰς τὸν κόσμον καὶ πάντοτε ἐν μέσῳ μεγάλης πολυτελείας καὶ λαμπρότητος καὶ οἱ ὑπῆκοοί του εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν προσκυνοῦν. Ὅλα εἰς τὸ ἀνάκτορον εἶναι κανονισμένα, πότε θὰ ἐξυπνήσῃ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ δεχθῇ τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους, ποιοὶ θὰ τὸν συνοδεύσουν ὅταν ἐξέρχεται. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη *Βυζαντινὴ ἐθιμοτυπία*.

Μ' ὅλην ὁμως αὐτὴν τὴν λαμπρότητα ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως δὲν εἶναι ἀσφαλής. Οἱ ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ καὶ οἱ δυνατοὶ ἄρχοντες τὸν ὑποβλέπουν καὶ ζητοῦν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἄρπάξουν τὸν θρόνον. Οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἀδελκοὶ εἶναι συνηθισμένοι εἰς τὰς ραδιουργίας. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀδυναμίαν καὶ κίνδυνον εἰς τὸ κράτος.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Χ Σπουδαιότατην θέσιν εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν εἶχεν ἡ ἐκκλησία. Οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν πολὺ θρησκευτικοί. Οἱ ναοὶ ἐγέμιζον ἀπὸ πιστοὺς, ἐγίνοντο μεγάλα τελετὰ καὶ πολλαὶ ἡμέραι τοῦ ἔτους ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς

τὴν λατρείαν καὶ εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἁγίων.

Μεγάλην ὑπόληψιν καὶ δύναμιν εἶχεν ὁ κληρὸς, δηλαδή οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι φροντίζουσι διὰ τὴν διοίκησιν καὶ διὰ τὰς τελετὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἱερέων ὑπῆρχον ὀλόκληρα τάγματα μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὰ μοναστήρια.

Ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ **Πατριάρχης**. Μὲ τὸν καιρὸν ὁ Πατριάρχης τῆς Κων]πόλεως ἀπέκτησε πολὺν μεγάλην δύναμιν. Αὐτὸς ἦτο κεφαλὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὁ πάπας τῆς δυτικῆς. Αὐτὸς ἔστεφε τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὅποιος ἔδιδε τὸν ὄρκον ὅτι θὰ προστατεύῃ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ θὰ σέβεται τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας. Ὑπῆρξαν πατριάρχαι τόσον δυνατοί, ὥστε ν' ἀναβιβάζουσι καὶ νὰ καταβιβάζουσι αὐτοκράτορας.

+ Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Nai

Εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἔζων πολλὰ ἔθνη, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἦτο τότε ἀσυγκρίτως πολυπληθεστέρα καὶ κατεῖχε πολὺν μεγαλύτεραν ἔκτασιν παρὰ σήμερον. Ὅλη ἡ κυρίως Ἑλλάς, αἱ νῆσοι, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἑλληνικά. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας ὑπῆρχον πυκνοὶ πληθυσμοὶ καὶ πόλεις καὶ χωρία ἑλληνικά ἔφθανον ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν. Εἰς τὰς πόλεις τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρχον σπουδαιόταται ἑλληνικαὶ παροικίαι.

Ἐκτὸς τούτου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἶχαν διαδοθῆ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ἀνατολῆς. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μία μεγαλοῦς πόλις ἑλληνική.

Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἶχεν ἀνεκαθεν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ διετήρησεν αὐτόν. Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ αὐτοκράτορες ἐνθυμούμενοι τὴν παλαιὰν δόξαν τῆς Ρώγης ἠθέλαν νὰ ὀνομάζονται Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ Αὐγουστοὶ καὶ εἶχαν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ κράτους τὴν *λατινικὴν*. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐνίκησεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἔγινεν ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Τοῦτο ὀνομάζομεν *ἐξελληνισμόν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας*.

Β' Ἑλληνικοῦ

7

Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸ 476 μ. Χ. κατελύθη, καθὼς εἶδαμεν, τὸ Δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἐπίσης τὸ Ἀνατολικὸν κράτος ἐκινδύνευσε πολὺ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς. Ἄλλ' εἶχε μεγαλυτέραν ἀντοχήν.

Οἱ αὐτοκράτορες κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσουν τοὺς ἐχθροὺς καὶ 50 περίπου ἔτη μετὰ τὴν κατάλυψιν τοῦ Δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζεται ὡς κράτος ἰσχυρὸν μὲ πλοῦτον καὶ μὲ στρατὸν καὶ ὡς ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τότε ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Κων]πολιν ὁ περίφημος αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (527—565)

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐβασίλευσε 38 ἔτη ἀπὸ τοῦ 527-567 μ. Χ. 527 Ἦτο ἄνθρωπος σοβαρὸς καὶ εἶχε μεγάλην ιδέαν διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ἦτο πολὺ ἐργατικὸς, κυρίως ὅμως εἶχε τὸ ἐξαιρετικὸν προτέρημα νὰ ἐκλέγη καταλλήλους ἀνθρώπους διὰ κάθε θέσιν. Ὅπως ὅλοι οἱ σπουδαῖοι αὐτοκράτορες τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, προῆλθε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν στρατόν. Εἰς μίαν κρίσιμον δηλαδὴ περίστασιν οἱ ἀξιωματικοὶ ἔκαμαν αὐτοκράτορα τὸν θεῖον του **Ἰουστίνου**, ὁ ὁποῖος ἔλαβε συνάροντα τὸν Ἰουστινιανόν, καὶ ἀπὸ τότε ἐφάνησαν τὰ μεγάλα προτερήματά του.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνυμφεύθη γυναῖκα ταπεινῆς καταγωγῆς, τὴν **Θεοδώραν**, ἡ ὁποία ἦτο κόρη θηριοτρόφου καὶ ἔπαιζεν εἰς τὸ Ἴπποδρόμιον. Ἄλλ' ἡ Θεοδώρα ἀφοῦ ἔγινε βασίλισσα, ἐφάνη ἀξία τοῦ θρόνου καὶ εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰουστινιανός, ὑπῆρχε μεγάλη ἀταξία εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ φέρῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν, ἔγιναν ταραχαὶ καὶ στάσεις. Οἱ ἀντίπαλοί του ἐξηρέθισαν τὰ πλήθη καί, ἐνῶ ἐγίνοντο ἀγῶνες εἰς τὸ Ἴπποδρόμιον, αἴφνης ἐστασίασεν ὁ λαός, ἔκαμε τρομερὰς ταραχὰς καὶ ὀλίγον ἔλειψεν ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ χάσῃ τὸν θρόνον καὶ τὴν ζωὴν του,

Ἄλλὰ ἡ φρουρά ἔμεινε πιστὴ καὶ ὁ στρατηγὸς *Βελισσάριος* κα-
τόρθωσε νὰ καταβάλλῃ τοὺς στασιαστὰς. Χιλιάδες ἄνθρωποι
ἐφρονεύθησαν τότε εἰς τὸ ἵπποδρόμιον καὶ εἰς τοὺς δρόμους τῆς
πόλεως. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὠνομάσθη **Στάσις τοῦ** 532
Νίκα (532), διότι οἱ στασιασταὶ εἶχον σύνθημα τὴν λέ-
ξιν *Νίκα*. Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν περιστάσιν ἡ Θεοδώρα ἐφάνη ἀξία
τοῦ θρόνου. Ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ ἔδωσε θάρρος εἰς
τὸν Ἰουστινιανόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπελπισθῆ καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ
φύγῃ.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινια-
νοῦ ἦτο ἡ μεγαλυτέρα στρατιωτικὴ δύναμις τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰου-
στινιανὸς εἶχε στρατὸν ὄχι πολυάριθμον, ἀλλὰ πολὺ καλὰ ὀργα-
νωμένον κατὰ τὸ σύστημα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ στρα-
τὸς αὐτὸς εἶχε πεπειραμένους ἀξιωματικούς, ὄπλισμόν πολὺ
καλόν, πολεμικὰς μηχανὰς καὶ ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τὸν
ἔκαμναν πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸν στρατὸν τῶν βαρβάρων. Ἐπί-
σης εἶχεν ἀξιολόγους στρατηγούς, ὅπως τὸν *Βελισσάριον*, τὸν
Ναρσῆν κ. ἄ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἐπειδὴ εἶχε χροῖμα πολὺ καὶ στρατὸν
δυνατόν, ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν του ὡς τὸν διάδοχον τῶν Ρωμαίων
αὐτοκρατόρων καὶ εἶχε σχέδιον νὰ ἀνακτήσῃ τὰς χώρας, τὰς
ὁποίας εἶχαν ἀφαιρέσει οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν
κράτος.

Ἔστειλε λοιπὸν τὸν Βελισσάριον ἐναντίον τῶν *Βανδάλων*,
οἱ ὁποῖοι εἶχαν καταλάβει τὴν Ἀφρικὴν. Ὁ Βελισσάριος τὸ 531
μὲ 10 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵπτεῖς ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὴν
Ἀφρικὴν καὶ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν διέλυσε τὸ κράτος τῶν Βανδά-
λων, ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν των καὶ ἔφερον εἰς Κων)πολιν
αἰχμάλωτον τὸν βασιλεῖα των Γέλιμερον. Ἡ Ἀφρικὴ ἔγινεν
ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ Βελισσάριος ἔκαμε λαμπρὸν
θρίαμβον ὅπως οἱ ρωμαῖοι στατηγοὶ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβε
τὸν τίτλον *Βανδαλικὸς* καὶ *Ἀφρικανικὸς* κατὰ τὴν παλαιὰν ρω-
μαϊκὴν συνήθειαν.

Μετὰ τρία ἔτη (534 μ. Χ.) ὁ Βελισσάριος προσέβαλε τοὺς

Ὀστρογότθους, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τότε τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ὀστρογότθοι ἦσαν ἐπίσης λαὸς γερμανικὸς καὶ εἶχαν κυριεύσει τὴν Ἰταλίαν. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἰταλίας ἦτο ἔργον πολὺ δυσκολώτερον καὶ διήρκεσε περίπου 15 ἔτη. Τέλος ὁ στρατηγὸς *Ναρσῆς* ἐνίκησε τελειωτικῶς τοὺς Ὀστρογότθους καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ἰταλίας, ἢ ὅποια καὶ αὐτὴ ἔγινεν ἐπαρχία τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἰουστινιανὸς διώρισε τὸν *Ναρσῆν* ἑξαρχον, δηλαδὴ διοικητὴν τῆς νέας ἐπαρχίας. Μετ'ὀλίγον ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐπολέμησε τοὺς *Βησιγότθους* καὶ ἐκυρίευσεν τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς χώρας.

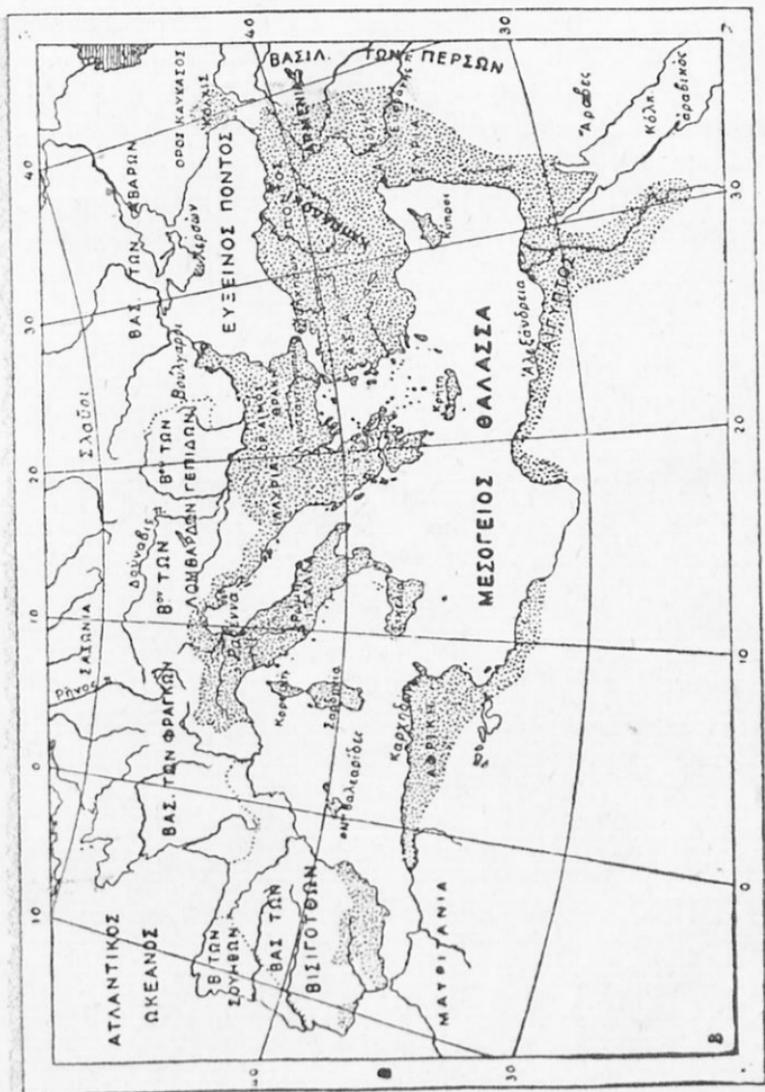

Ὁ Ἰουστινιανὸς

Εἶναι μωσαϊκὸν καὶ παριστάνει τὸν αὐτοκράτορα εἰς περασμένην ὀλίγον ἡλικίαν. Εἰς τοὺς ζωνητοὺς ὀφθαλμοὺς διακρίνομεν τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τοιοιούτῳ ἔπραγματοποιήθη τὸ σχέδιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη μὲ τὰς νέας κατακτήσεις καὶ ἡ Μεσόγειος ἔγινε θάλασσα Ἑλληνική. Κατὰ βάθος ὅμως οἱ μακρinoὶ αὐτοὶ πόλεμοι ἔβλαψαν τὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἀδυνατίσαν τὸν στρατὸν καὶ ἔσπατῶλυσαν πολὺ χρῆμα. Διὰ τοῦτο μετ'ὀλίγον τὸ κράτος δὲν

ἦτο εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἀνατολικά σύνορά του, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν *Χοσρόης* ἤρχισε σφοδρὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ στρατοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐνίκηθησαν πολλάκις καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ ἐπιζήμιον εἰρήνην καὶ νὰ πληρώσῃ ἀποζημιώσεις τὸν βασιλέα τῆς Περσίας.

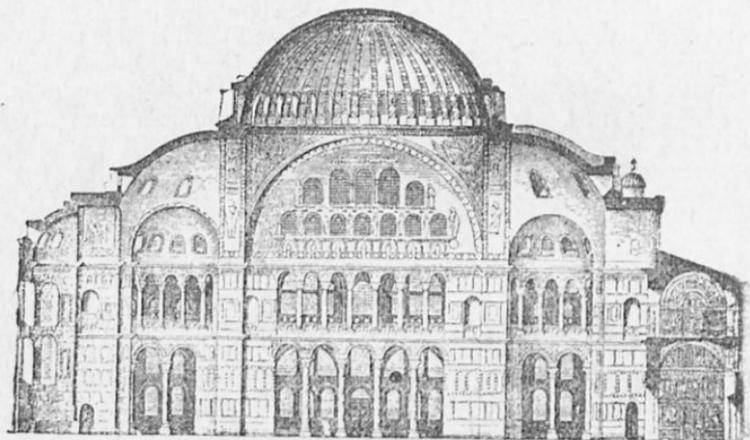

Η ελληνική αυτοκρατορία μετά τὰς κατακτήσεις
τοῦ Ἰουστινιανῶ

Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ο Ίουστινιανός ἔκαμε μερικά σημαντικώτατα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔμειναν μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ ἔκαμαν ἀθάνατον τὸ ὄνομά του.

Σπουδαιότατον ἔργον τοῦ Ίουστινιανοῦ εἶναι ἡ **Νομοθεσία**. Οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς γνωρίζομεν, ἐφάνησαν πάντοτε σοφοὶ νομοθέται. Ἡ νομοθετικὴ ἐργασία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας, ἐξηκολούθησεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης ἔθεσαν πολλοὺς σο-

Ἁγία Σοφία

Ὁ περίφημος αἰῶνάς ὅπως κατεσκευάσεν αὐτὸν ὁ Ίουστινιανός. Εἰς τὴν εἰκόνα διακρίνομεν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν διάκοσμον.

φοὺς νόμους καὶ τὸν 2ον ἰδίως αἰῶνα ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἔζησαν σπουδαῖοι νομομαθεῖς. Ἄλλ' εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ίουστινιανοῦ ὑπῆρχε μεγάλη ἀκαταστασία εἰς τοὺς νόμους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν παλαιώσει, ἐν τῷ μεταξύ εἶχαν ἐκδοθῆ νέοι νόμοι καὶ οἱ δικασταὶ δὲν ἤξευραν ποῖον ν' ἀκολουθήσουν. Ὁ Ίουστινιανός ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ τάξιν εἰς τὴν νομοθεσίαν. Διῶρισεν λοιπὸν μίαν δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, τῆς ὁποίας πρόεδρον ἔκαμε τὸν ὀνομαστὸν νομοδιδάσκαλον **Τριβωνιανὸν**. Ἡ ἐπιτροπὴ μετὰ μακρὰν συνεργασίαν ἐτακτοποίησε τὴν νομοθεσίαν καὶ ἔκαμε τὸ 529 νέαν ἐκδοσιν τῶν νόμων με ἐρομηνεῖας

Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Χιλιάδες ἐργάται εἰργάσθησαν ἐπὶ ἑξ ἔτη διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστατον αὐτὸ οἰκοδόμημα. Τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ ἔδωσαν δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος. Ὁ ἐσωτερικὸς στολισμὸς του ἦτο ἀξιοθαύμαστος καὶ ἔκαμνε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς ξένους, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ κόσμου εἰς τὴν Κων)πολιν. Ἡ Ἁγία Σοφία εἶναι σήμερον τζαμί καὶ θεωρεῖται πάντοτε ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξοχώτερα μνημεῖα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Πηγὴ τοῦ πλούτου τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Κων)πολις ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς αὐτὴν διηυθύνοντο ὅλοι οἱ ἐμπορικὸι δρόμοι καὶ αὐτὴ ἦτο ἡ ἀποθήκη τῶν προϊόντων ὅλων τῶν χωρῶν. Ἡ τέχνη καὶ ἡ βιομηχανία ἐπροόδευσαν ἀναλόγως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ Βυζαντινοὶ ἔμαθαν νὰ καλλιιεργοῦν τὴν μέταξαν. Λέγουσιν ὅτι δύο καλόγηροὶ ἔφεραν κρυφίως ἀπὸ τὴν Κίναν τὰ ὠὰ τοῦ μεταξοσκώληκος. Μετ' ὀλίγον ἡ βιομηχανία τῶν μεταξωτῶν ἐπροόδευσε πολὺ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν εἶχαν τὴν μεγάλην ἰκανότητά του. Μόλις 45 ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του θὰ ἐφανισθῇ ὁ δευτερος ἀξιόλογος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ὁ Ἡράκλειος. Εἰς τὸ διάστημα αὐτῶν τῶν 45 ἐτῶν ἔγιναν μερικὰ πολὺ σπουδαῖα γεγονότα.

Εἰς τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας παρουσιάσθησαν νέοι ἐπικίνδυνοι ἐχθροί. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐφθασεν ἓνας νέος γερμανικὸς

λαός, οἱ **Λομβαρδοὶ**, οἱ ὁποῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἄνω Ἰταλίαν καὶ περιώρισαν τὰς κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας μόνον εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. Εἰς τὸν Δούναβιν ἔφθασε νέος μογγολικὸς λαός, οἱ **Ἄβαροι**, συγγενεῖς τῶν Οὐννων, οἱ ὁποῖοι ἴδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος. Τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων ἤρχιζεν ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἔφθανεν ἕως τὴν Βιέννην. Περιεῖχε δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Ἄβαροι ἦσαν ἐπικίνδunami ἐχθροί, πολλάκις διήρχοντο τὸν Δούναβιν καὶ ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν ἐπέρασαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν πολλοὶ **Σλαῦοι**. Οἱ αὐτοκράτορες ἐδέχθησαν τὰς σλαβικὰς φυλάς, διότι εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ γεωργούς, καὶ τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Ἡ χώρα αὐτὴ καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ χῶραι εἶχαν χάσει τὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ ἐργατικὰς χεῖρας.

Ο ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισε πάλιν ὁ περσικὸς πόλεμος. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως ἔλαβεν ἐπικίνδυνον τροπὴν διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐνίκησε πάλιν ὁ στρατὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔφερε μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Πέρσας, οἱ ὁποῖοι ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως **Χοσρόης Β'** κατέφυγεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως Μαυρικίου. Ὁ **Μαυρίκιος** (582—602) ἦτο ἀξιόλογος στρατιωτικὸς, ἐβόηθησε τὸν Χοσρόην, ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι θὰ ἐπιζωοῦσιν εἰρήνη μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ἠλλάξαν τὰ πράγματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μία στρατιωτικὴ στάσις καὶ ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεθρόνισε τὸν ἄξιον βασιλέα Μαυρίκιον, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἔφερον εἰς τὸν θρόνον ἓνα ἀνίκανον καὶ τυραννικὸν αὐτοκράτορα, τὸν **Φῶκᾶν** (602-610).

Ὁ Χοσρόης λοιπὸν διὰ νὰ ἐκδικηθῆ ἤδηθεν τὸν εὐεργέτην του, ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατόρθωσε

εὐκόλως νὰ κυριεύσῃ τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ Καππαδοκίαν, καὶ ἐπολιόρησε τὴν Ἀντιόχειαν εἰς τὴν Συρίαν. Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπῆρχε τόση παραλυσία, ὥστε οἱ Πέρσαι κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου. 4

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ (610—641)

Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν τὸ κράτος ἔσωσεν ὁ ἔξαρχος τῆς Ἀφρικής, ὁ ὁποῖος ἔστειλε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του μὲ τὸν υἱὸν του Ἡράκλειον εἰς τὴν Κων)πολιν. Ὁ **610** Ἡράκλειος μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐστασίασε καὶ ἐρόνευσε τὸν Φωκᾶν (610).

Ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἀνθρώπος εὐαίσθητος καὶ νευρικός. Εὐκόλως ἐνθουσιάζετο, ἀλλὰ καὶ πολὺ εὐκόλως ἔχανε τὸ θάρρος του. Εἶχεν εἰλικρινῆ πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Πέρσας διὰ τὰς ὑβρεῖς τῶν ἐναντιῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. Πρὸ πάντων ὅμως ἦτο καλὸς στρατιωτικός.

Ἦλθεν εἰς τὴν Κων)πολιν μὲ τὴν πίστιν ὅτι θὰ σώσῃ τὸ κράτος. Ὁ Ἡράκλειος ἐράνη πράγματι λαμπρὸς στρατηγὸς καὶ καλὸς διοργανωτής. Ἐβαλεν ὅλην τὴν δυνάμιν του εἰς τὸ ἔργον καὶ κατώρθωσε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχαν παραλύσει αἱ ταραχαί. Εἶχε δὲ καὶ πολλοὺς προθύμους ὑποστηρικτάς, ἰδίως τὸν πατριάρχην **Σέργιον**, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν ἔκοψαν νομίσματα, διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. 4

Δ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ

Ἡ θέσις τοῦ Ἡρακλείου ἦτο δυσκολωτάτη. Οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ κατόπιν τὴν Ἱερουσαλήμ. Διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ναοῦ τῆς ἱερᾶς πόλεως καὶ ἐπῆραν μαζί τους τὸν **Τίμιον Σταυρὸν** καὶ τὸν **Πατριάρχην** αἰχμάλωτον. Μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἄλλος περσικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐπροχώρησε χωρὶς νὰ

συναντήση σπουδαίαν αντίστασιν καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν Χρουσούπολιν καὶ εἰς τὴν Χαλκηδόνα. Συγχρόνως οἱ Ἄραροι ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἤρχισαν δὲ νὰ στασιάζουν καὶ οἱ Σλαῦοι.

Ὁ Ἡράκλειος ἔλαβε τότε γενναίαν ἀπόφασιν. Ἡθέλησε νὰ κτυπήσῃ τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀφοῦ πρῶτον ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ἀράρων, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Κων)πολιν μὲ στόλον καὶ στρατὸν (620) καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ πα- 620 γάλια τῆς Κιλικίας. Ἐβγαλε τὸν στρατὸν του εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἰσσοῦ καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ ἐνωθῇ μὲ τὰ στρατεύματά του, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀποκλεισθῇ εἰς τὰ διάφορα στρατόπεδα τῆς Μ. Ἀσίας. Πράγματι κατώρθωσε ν' αὐξήσῃ τὸν στρατὸν του καὶ οἱ Πέρσαι ἅμα εἶδαν ὅτι ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὰ νῶτα, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσύρουν τὰ στρατεύματά των ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὰς στενὰς διαβάσεις τοῦ Ταύρου ἐγίνε μεγάλη μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκηθησαν οἱ Πέρσαι. Ὀλη ἡ Μ. Ἀσία ἦτο τώρα ἐλευθέρη. Ὁ Ἡράκλειος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ἔφθασεν εἰς τὸν Ἄλυν ποταμὸν, ἐνίσχυσε τὸν στρατὸν του μὲ τὰ στρατεύματα τῆς Καππαδοκίας, ἄφησε τὸν στρατὸν του νὰ διαχειμάσῃ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Κων)πολιν. Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐκστρατεία διήρκεσε τρία ἔτη, ἀπὸ τοῦ 620-622.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ἡράκλειος ἐκτύπησεν ἀπὸ ἄλλο σημεῖον τοὺς Πέρσας. Μ' ἓνα μικρὸν στρατὸν ἔκλεισεν εἰς τὴν *Τραπεζοῦντα*, ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἀφοῦ 623 ἠνώθη μὲ τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, ἐβάδισε πρὸς τὴν Περσίαν, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν Χοσρόην ἐντὸς τοῦ κράτους του. Ὁ Χοσρόης δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἡράκλειον, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησεν ἕως τὸν Καύκασον. Κατὰ τὰ ἔτη 624 καὶ 625 οἱ δύο βασιλεῖς ἐπάλασαν ἀγρίως εἰς τὸ βᾶθος τῆς Ἀσίας. Οἱ Πέρσαι κατώρθωσαν καὶ πάλιν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τέλος ὅμως ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Σάρον τῆς Κιλικίας, ὅπου πρὸ 10 περίπου αἰώνων ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶχε καταστρέφει τὸν στρατὸν τοῦ Δαρείου.

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΒΑΡΩΝ

Αἴφνης ὁμως τὰ πράγματα ἤλλαξαν. Ὁ Χοσρόης κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὸν βασιλέα τῶν Ἀβάρων καὶ οἱ δύο μαζὶ ἐσχεδίασαν νὰ προσβάλλουν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Χοσρόης ἐτοίμασε τρεῖς στρατούς. Τὸν ἕνα ἐκράτησε διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας του, τὸν ἄλλον ἔστειλεν ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Καππαδοκίαν, καὶ τὸν τρίτον ἔστειλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν Βόσπορον καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀβάρους. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἀβάρων μετὰ πολυάριθμον στρατὸν καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς ἐπροχώρησεν ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως. Τὸ 626 λοιπὸν οἱ Ἀβαραὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Κων)πολιν, ἐνῶ ἤδη τὰ περσικὰ στρατεύματα εἶχαν ἐμφανισθῆ εἰς τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἐκινήθη ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν. Ἐστειλε μόνον μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἣ ὁποία κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κων)πολιν. Τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως διοργάνωσαν ὁ ἔπαρχος **Βῶνος** καὶ ὁ Πατριάρχης **Σέργιος** ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ τοὺς κατοικοῦς.

Ἡ μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Ἀβάρων, τὴν 26 Ἰουλίου 626, ἀπεκρούσθη καὶ τὰ πειρατικὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ κατέστρεψεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος. Τοιουτοτρόπως ἡ ὁρμὴ τῶν βαρβάρων ἔσπασεν ἐπάνω εἰς τὰ τείχη τῆς Κων)πόλεως καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀβάρων ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἔφυγεν.

Τότε εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κων)πόλεως ἔφαλαν τὸν Ἁγῶν **Ἀκάθιστον Ὑμνον**, δηλαδὴ τοὺς **Χαιρετισμούς**, πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, διότι ὁ λαὸς ἐπίστευεν ὅτι αὐτὴ ἔσωσε τὴν πρωτεύουσαν.

Ἀφοῦ οἱ Ἀβαραὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Κων)πολιν, ὁ Ἡράκλειος ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ περσικὸν κράτος. Εἰς ἐπανελημμένας συγκρούσεις ἐκλόνησε τὸν περσικὸν στρατόν. Τέλος ἡ ἐκστρατεία τοῦ 627 ἔδωσε τὴν τελειωτικὴν νίκην εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Παρὰ τὰ ἐρεΐπια τῆς παλαιᾶς ἀσσυριακῆς πόλεως **Νινευί** ἔγινε μεγάλη μάχη τὴν 27 Ἰουλίου 627. Ὁ περσικὸς στρατὸς κατεστράφη καὶ ὁ Χοσρόης ἔφυγεν. Μετ' ὀλίγον ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους ἐπανεστάτησαν καὶ ὁ υἱὸς του **Σιρόης** ἔγινε βασι-

λεύς, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν πατέρα του. Ὁ νέος βασιλεὺς ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ κάμῃ εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον. Ἔδωκεν ὀπίσω ὅλας τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Ὁ Ἡράκλειος ἐγύρισε εἰς τὴν Κων)πολιν νικητῆς καὶ ἔκαμε λαμπρὸν θρίαμβον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (628) ἐπῆγεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου ἕψωσε τὸν Τίμιον Σταυρόν ἐπάνω εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἡμέραν αὐτήν. Ὁ Ἡράκλειος ἐδοξάσθη ὡς ἥρωα καὶ ὡς ἱππότης τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπος ἐτελείωσεν ὁ περσικὸς πόλεμος, ἀφοῦ διήρκεσεν 25 ἔτη, καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἐθριάμβευσε καὶ ἐκέρδισε καὶ δόξαν καὶ λαμπρότητα, ἐνῶ τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τότε ἀρχίζει νὰ παρακμάζῃ.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἦτο ἄδοξον. Κατὰ τὰ τελευταῖα του ἔτη τὸ κράτος ἔπαθε σοβαρὰς ἀπολείας. Ὁ Ἡράκλειος ἀκολουθῶν τὴν παλαιὰν συνήθειαν τῶν αὐτοκρατόρων ἐδέχθη εἰς τὸ κράτος του μερικὰ σλαβικά ἔθνη, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Κροάτας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν γίνει χριστιανοί, καὶ τοὺς ἔδωκε νὰ κατοικήσουν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατοικοῦν σήμερον. Τοιοῦτοτρόπος αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι τοῦ κράτους ἔγιναν σλαβικά (Βουλγαρία, Σερβία, Κροατία). Οἱ Σλαῦοι εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, θὰ κάμουν κράτη ἰδικά των καὶ θὰ γίνουν ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλὰ πολὺ φοβερὸς ἐχθρὸς παρουσιάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ Ἄραβες. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου οἱ Ἄραβες, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐνώσει ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ, ἐξῆλθαν ἀπὸ τὴν χώραν των μὲ μεγάλην ὀρμὴν καὶ ἔκαμαν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους. Ὁ Ἡράκλειος κουρασμένος ἀπὸ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ γέρον πλέον δὲν κατόρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὸν νέον ἐχθρόν. Οἱ Ἄραβες, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ἐκυρίευσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔγιναν φοβερὸς κίνδυνος διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν.

α
ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

Οι Ἀραβες ἦσαν συγγενεῖς τῶν Ἑβραίων καὶ ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχαν μείνει πολὺ ὀπίσω εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἔζησαν χωρισμένοι εἰς φυλάς, ἐλάτρευαν πολλοὺς θεοὺς καὶ ὡς ἀνώτατον θεὸν εἶχαν τὸν Ἀλλάχ.

Ἄλλὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἑνῆς αἰῶνος ἓνας ὁμοεθνῆς των, ὁ **Μωάμεθ**, συνήνωσε τοὺς Ἀραβας, ἀφοῦ ἐδίδαξε νέαν θρησκείαν. Ὁ Μωάμεθ εἶχε γεννηθῆ τὸ 571 εἰς τὴν Μέκκαν, ἦτο ὀρφανὸς καὶ πτωχὸς καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἔβουσκε πρόβατα. Ἀργότερα ἔγενεν ὑπηρέτης μιᾶς πλουσίας χήρας καὶ ἐπήγαινε μὲ τὰς καμήλους τῆς εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ ἐγνώρισε πολλοὺς χριστιανοὺς καὶ ἑβραίους καὶ ἔμαθε πολλὰ ἀπὸ τὴν θρησκείαν των. Ὁ Μωάμεθ ἦτο νευρικός καὶ εὐέξαπτος, εἶχε ζωηρὰν φαντασίαν καὶ ἐνόμιζεν ὅτι βλέπει φαντάσματα.

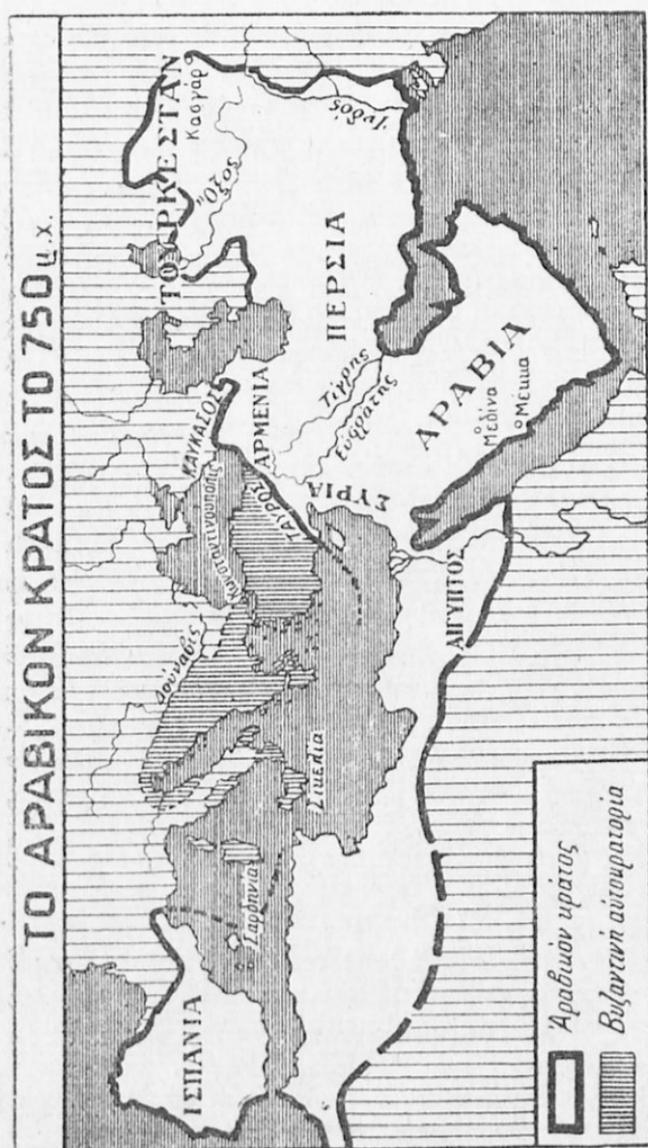
Ὅταν ἔγινε 40 ἐτῶν, ἤρρισε νὰ διδάσκη τὴν θρησκείαν του.

622 Εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἐπίστευσαν πολλοί. Οἱ συμπολιταὶ του τὸν κατεδίωξαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγη εἰς τὴν Μεδινάν (622). Οἱ κάτοικοι τῆς Μεδινᾶς ἦσαν ἐχθροὶ τῆς Μέκκας, διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν τὸν Μωάμεθ καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν θρησκείαν του. Ὁ Μωάμεθ ἦλθε τότε μὲ στρατὸν ἐναντίον

630 τῆς Μέκκας, ἣ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ τὸν δεχθῆ (630). Μετ' ὀλίγον ὅλη ἡ Ἀραβία ἐπίστευσεν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Μωάμεθ ὡς ἀνώτατον θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγόν.

Ὁ Μωάμεθ ἐδίδασκεν ὅτι ὑπάρχει ἓνας θεὸς καὶ ὅτι προφήτης του εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος. Οἱ πιστοὶ ἔχουν καθῆκον νὰ προσεύχωνται, νὰ νηστεύουν καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς προσκύνησιν τῶν ἱερῶν τόπων, τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδινᾶς, νὰ κάμνουν ἐλεημοσύνην καὶ νὰ εἶναι φιλόανθρωποι. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον καθῆκον τῶν πιστῶν εἶναι νὰ ἐξαπλώσουν τὴν νέαν θρησκείαν μὲ κάθε μέσον.

Ὁ Μωάμεθ ὠνόμασε τὴν θρησκείαν του Ἰσλάμ (ἀφωσίωσιν εἰς τὸν θεόν) καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Μουσλίμ (δηλ. ἀφωσιωμένους). Διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία του λέγεται Ἰσλαμισμὸς καὶ

Μουσουλμανισμός, οἱ δὲ ὄπαδοί του Μουσουλμάνοι. Τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, λέγεται Κοράνιον.

ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἡ νέα θρησκεία ἔδωσε μεγάλην ὁρμήν εἰς τοὺς Ἄραβας, οἱ ὅποιοι ἐξῆλθαν ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν, διὰ νὰ διαδώσουν τὴν νέαν θρησκείαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Αἱ περιστάσεις ἦσαν τότε πολὺ εὐνοϊκαί. Τὰ δύο μεγάλα γειτονικά κράτη, τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ Περσία, εἶχαν ἐξαντληθῆ ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον. Εἰς τὴν Περσίαν ὑπῆρχε μεγάλη ἀναρχία. Διὰ τοῦτο οἱ Ἄραβες εὐκόλως

541 ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας, ὑπέταξαν τὴν χώραν των καὶ τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ δεχθοῦν τὴν θρησκείαν των (641). Οἱ Ἄραβες πρὸς τὸ μέρος τῆς Περσίας ἐκυρίευσαν πολλὰς χώρας, ἔφθασαν ἕως τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ ἐξήπλωσαν τὸν ἰσλαμισμὸν.

Τὸν ἴδιον καιρὸν οἱ Ἄραβες ἔκαμαν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν, τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ γέρον Ἡρόκλειος δὲν κατόρθωσε νὰ σώσῃ τὰς πλουσίας αὐτὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του. Οἱ κάτοικοι ὅλων αὐτῶν τῶν χωρῶν ἔγιναν μωαμεθανοὶ καὶ ὁμίλησαν τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν.

Μετ' ὀλίγον οἱ Ἄραβες ἐκυρίευσαν τὴν Τρίπολιν, τὴν Τύνιδα

711 τὸ Ἀλγέριον, τὸ Μαρόκκον. Ὑστερον ἐπέρασαν τὸ Γιβραλτάρ καὶ ἐκυρίευσαν μέγα μέρος τῆς Ἰσπανίας (711). Εἰς τὸ διάστημα λοιπὸν ἐνὸς αἰῶνος οἱ Ἄραβες ἴδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἣ ὁποία εἰς τὴν ἑκτασιν δὲν ἦτο μικροτέρα ἀπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν. *α*

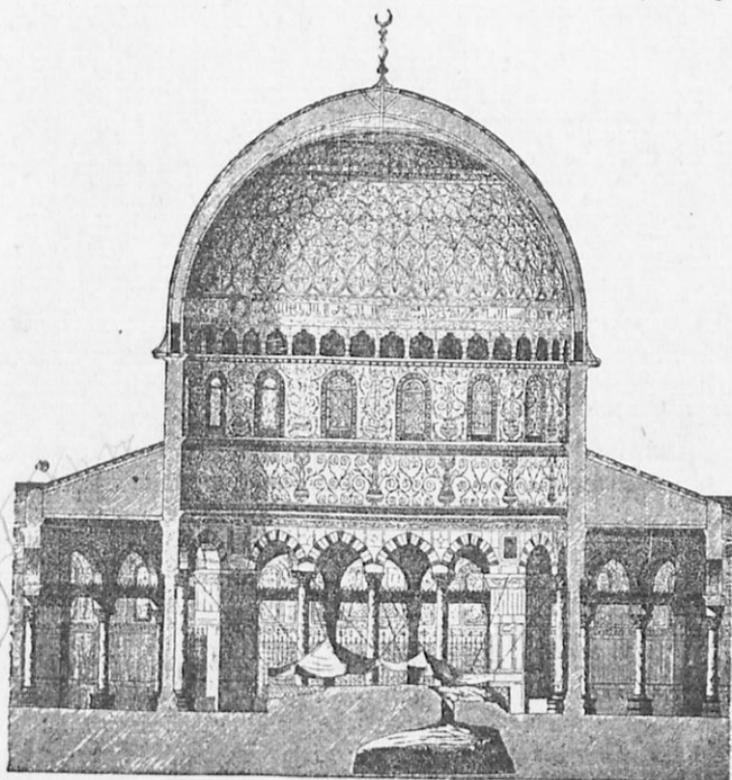
Α ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Οἱ Ἄραβες ἀφοῦ ἔκαμαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐπροόδευσαν πολὺ εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ἐμαῖθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους ἐκυρίευσαν, πρὸ πάντων ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ Ἄραβες ἔγιναν ἀξιόλογοι ἔμποροι εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθαναν ἕως τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἕως τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ παραβάνια των ἐταξίδευαν ἕως τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Κίνας. Ἀπὸ τὴν Κίναν ἔλαβαν τρεῖς σημαντικὰς ἐφευρέσεις, τὴν *ναυτικὴν πυξίδα*, τὴν *πυρίτιδα* καὶ τὸν *χάρτην*, καὶ τὰς

ἔδίδαξαν εἰς τοὺς εὐρωπαϊοὺς. Αὐτοὶ ἔφεραν πρώτην φορὰν εἰς τὴν Εὐρώπην δένδρα καὶ φυτὰ, ἄγνωστα ἕως τότε, τὴν ὄρουζαν, τὸ ζαχαροκάλαμον, τὴν βερυζοκέαν, τὴν μωρέαν, τὰ φασόλια, τὴν κάρναβιν κτλ.

Ἐξαμαν μεγάλας προόδους εἰς τὰ μαθηματικά, τὴν ἀστρονο-

Ἀραβικὸν τέμενος

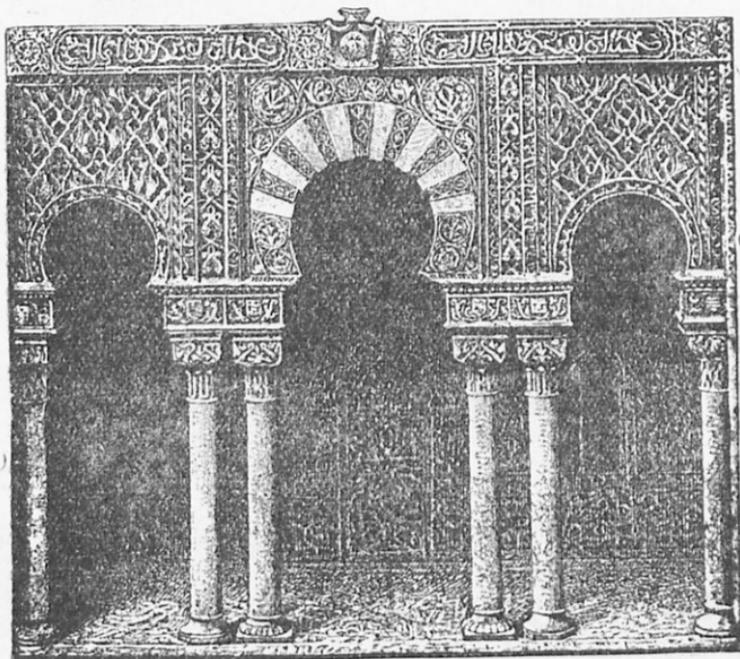
Οἱ Ἀραβες ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὸν θόλον, ἀπὸ τοὺς Πέρσας τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας καὶ ἐδημιούργησαν τὸν Ἀραβικὸν ρυθμὸν. Προσέθεσαν ὅμως καὶ ἰδικὰ τῶν στοιχείων, ὅπως τὰ στρογγύλα, γωνιώδη καὶ πεταλοειδῆ τόξα. Τὸ τέμενος αὐτὸ εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

μίαν, τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν ἰατρικὴν. Ἐκτίζαν πολὺν ὄραϊα καὶ κομψὰ οἰκοδομήματα, τζαμιά καὶ ἀνάκτορα. Εἶχαν ἰδικὸν τῶν ρυθμὸν μὲ λεπτοὺς κίονας, μὲ τόξα καὶ μὲ ἰδιαιτέραν διακόσμησιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσιν ἀραβουργήματα. Εἰς τὴν Συρίαν, εἰς

B' Ἑλληνικοῦ

8

τὴν Αἴγυπτον κτλ. σὺν ἄξιόλογα ἀραβικὰ μνημεῖα. Ἐν τῇ
τῶν τελειότερα ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἰσπα-
νίαν, τὰ περιφανεστάτα Ἄλμπρα καὶ Ἀλκαζάρ.

Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους

Καὶ ἐδῶ βλέπομεν τὰ ἰδιότροπα τόξα καὶ τὰ ὄρατα ἀραβουργή-
ματα. Ἡ εἰκὼν παριστάει τὴν πύλην ἀραβικοῦ τεμένους εἰς τὴν
Ἰσπανίαν.

Ἀραβουργημα

Πολὴ εὐχαριστοῦντο οἱ Ἀραβες εἰς τὰ διάφορα κοσμήματα, με-
τὰ τὰ ὅποια ἐκόσμηον τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ τεμένη καὶ τὰ ὅποια ὀνο-
μάζονται ἀραβουργήματα. Ἦσαν ἢ ἀνάγλυφα τὰ ἀραβουργήματα
καὶ ὁμοιάζον μετὰ σταλακτίτας, ἢ ἐξωγραφίζοντο εἰς τοὺς τοίχους.

ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ

◊ ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Οἱ Ἀραβες ἀφοῦ ἐδυναμίωσαν μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἔγιναν πολὺ ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἦσαν κίνδυνος δι' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Οἱ Ἀραβες ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Συρίας, ἠθέλησαν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκαμαν πολλὰς ἐκστρατείας καὶ ἔφθασαν ἕως τὸν Βόσπορον. Τώρα ἦσαν δυνατοὶ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, διότι κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος οἱ Ἀραβες ἔκαμαν πρωτεύουσαν ἀντὶ τῆς Μέκκας τὴν **Δαμασκὸν** εἰς τὴν Συρίαν, ἐκυρίευσαν τὴν Κύπρον, ἐληλάτησαν τὴν Ρόδον καὶ τὰ παρὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐνίκησαν τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Τὸ ἔτος 673 ἔστειλαν στρατὸν καὶ στόλον ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως. Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε πέντε ἔτη. Τὴν Κων)πολιν ἔσωσε τότε ὁ ἕγγονος τοῦ Ἡρακλείου αὐτοκράτορος **Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πρωγωνᾶτος**.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (717)

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 8ου αἰῶνος οἱ Ἀραβες ἦσαν εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν. Τότε προσβάλλουν μὲ μεγάλην ὁρμὴν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ δύο σημεία. Πρῶτον ἐκτύπησαν τὴν Κων)πολιν καὶ ὕστερον τὴν Γαλλίαν.

Τὸ 717 μ. Χ. οἱ Ἀραβες προσβάλλουν μὲ ἰσχυρὸν στόλον καὶ στρατὸν τὴν Κων)πολιν. Ἡ κατάστασις εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἦτο πάλιν ἔλεεινή. Εἰς τὸ τέλος τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου ἔγιναν στάσεις καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἐβασίλευε μεγάλη ἀναρχία. Ἀλλὰ ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἀράβων οἱ στρατιωτικοὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον ἓνα ἱκανὸν στρατηγόν, τὸν **Λέοντα Γ'**, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ κατήγετο ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἰσαυρίαν πλησίον τοῦ Εὐφράτου, ὠνομάζετο Ἰσαυρος καὶ ἡ δυναστεία του **Δυναστεία τῶν Ἰσαύρων**. Ὁ Λέων διωργάνωσε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως.

Οἱ Ἀραβες ματαίως προσέβαλλον τὴν Κων)πολιν ἀπὸ τὴν

γῆν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ὅλον τὸν χειμῶνα τοῦ 717, ὁ ὁποῖος ἦτο δορυμύτατος καὶ ἔβλαψε πολὺ τοὺς Ἄραβας. Ὁ στρατός των ἐνίκηθη, τὸν δὲ στόλον των ἔκαυσαν οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ. Τὸ ὑγρὸν πῦρ κατεσκευάζαν μὲ διαφόρους εὐφλέκτους ὕλας καὶ εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ καίη καὶ εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐφευρέτης ἦτο ἕνας μηχανικός ἐκ Συρίας ὀνομαζόμενος *Καλλίνικος*. Ἦτο ρευστὸν καὶ τὸ ἐσφενδόνιζον κατὰ τῶν ἐχθρῶν πλοίων μὲ διάφορα μηχανήματα. Τέλος ὅλη ἡ ἐκστρατεία ἐτελείωσε μὲ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀράβων. Ὁ Λέων ἐκέρδισε μεγάλην δόξαν καὶ ἐθεωρήθη σωτὴρ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Μετὰ 15 ἔτη, δηλαδὴ τὸ 732 μ. Χ. οἱ Ἄραβες ἐκτύπησαν τὴν Γαλλίαν. Τὸ ἱππικὸν των ἐπέρασε τὰ Πυρρηναῖα καὶ εἰσήλθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ροδανοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖ 732 τοὺς ἐνίκησεν ὁ στρατηγὸς τῶν Φράγκων *Κάρολος Μάρτελλος*.

Αἱ δύο αὐταὶ νίκαι ἔσωσαν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸν ἀραβικὸν κίνδυνον. Ἀπὸ τότε οἱ Ἄραβες ἔπαυσαν νὰ εἶναι σοβαρὸς κίνδυνος. Εἰς τὸ κράτος των ἤρχισεν ἡ διαίρεσις. Ὁ στόλος των δὲν ἦτο πλέον εἰς θέσιν νὰ προσβάλλῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας σπουδαιότατα ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἔφθαναν ἀπὸ τὸν ἄνω Εὐφράτην ἕως τὴν θάλασσαν, καὶ ἐφρόντισαν νὰ ἐγκαταστήσουν μόνιμα στρατόπεδα, διὰ ν' ἀποκρούουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀράβων.

Ἐκεῖ ἔζησαν περίφημοι πολεμισταὶ τοῦ Βυζαντίου, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ ἐφύλαττον τὰ ἄκρα τοῦ κράτους, ὀνομάσθησαν *Ἀκροῖται*. Ὁ πόλεμος εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἔπαυσε ποτὲ καὶ οἱ ἀκροῖται εἶχαν διαρκεῖς ἀγῶνας μὲ τοὺς Ἄραβας. Τὰ δὲ δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς ἐποχῆς, τὰ λεγόμενα *ἀκροικὰ τραγοῦδια*, ἐξύμνησαν τὰ κατορθώματά των.

ΘΡΗΣΚΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

Ἐπειδὴ ὁ Λέων ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ κράτος καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ νέαν ζωὴν. Ἦθελε νὰ ῥέσῃ πειθαρχίαν καὶ τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν, νὰ μορφώσῃ τὸν λαὸν καὶ προπάντων νὰ δημιουργήσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ σῆλον. Εἶχε παρατηρήσει εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀράβων, ὅτι ὁ πολὺς λαὸς δὲν εἶχε θερμὸν πατριωτισμὸν καὶ δὲν ἐνδεδέχετο πολὺ διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Τοῦτο ὁ Λέων παρέδωκεν εἰς τὴν ἀμάθειαν τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, αἱ ὁποῖαι εἶχαν εἰσέλθει εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διὰ οὗτο σπουδαῖον μέρος τοῦ προγράμματός του ἦτο νὰ διαφωτισθῇ καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τὰς δεισιδαιμονίας.

Πολλοὶ χριστιανοὶ δηλαδὴ ἀπέδιδον ὑπερβολικὴν λατρείαν εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ ἐνόμιζον ὅτι, διὰ νὰ εἶναι κανεὶς καλὸς χριστιανός, ἀρκεῖ νὰ προσκυνῇ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἅγια λείψανα καὶ νὰ γηστεύῃ. Ἐκτὸς τούτου τὰ μοναστήρια εἶχαν μεγάλα κτήματα καὶ ἀφθονὰ εἰσοδήματα. Τὰ κτήματά των δὲν ἐπλήρωναν φόρον εἰς τὸ κράτος. Χιλιάδες νέοι ἐπήγαιναν εἰς τὰ μοναστήρια καὶ ἐγίνοντο καλόγηροι. Τοιοῦτοτρόπως ἔφευγαν τοὺς κόπους τῆς ζωῆς καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἕτηρσίαν. Ἡ κοινωνία κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχανεν ἐργατικὰς χεῖρας καὶ τὸ κράτος στρατιώτας.

Ὁ Λέων λοιπὸν καὶ πολλοὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι ἐσημείωσαν τὴν γνώμην ὅτι τὸ κράτος θὰ καταστραφῇ, ἂν ἐξακολουθήσῃ αὐτὴ ἡ κατάστασις. Ἐλαβαν λοιπὸν τὴν γενναίαν ἀπόφασιν νὰ ἀναδιοργανώσουν καὶ νὰ ἀναμορφώσουν τὸ κράτος.

Ἡ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Ὁ Λέων ἐπροσπάθησε νὰ διαφωτίσῃ τὸν λαόν. Δὲν περιορίσθη ὅμως εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ ἔλαβε τολμηρὰ μέτρα. Ἐδωκε διαταγὴν νὰ καταβιβάσουν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀπηγόρευσε νὰ τὰς προσκυνοῦν. Ἐπίσης ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια καὶ τὰ ἐχρησιμοποίησε διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ

κράτους. Τοιουτοτρόπως ὁ Λέων ἔκαμψέ σφάλμα ν' ἀσχίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου προγράμματός τ' ἀπὸ ἑνα ζήτημα δευτερεύον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐπροκάλεσε μέλλῃ ἀγανάκτησιν καὶ ἀντίδρασιν, διότι ὁ κόσμος δὲν ἐνόησε καλὸν τὸ σχέδιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ παρεξήγησε τὰς καλὰς του διαθέσεις. Οἱ καλόγηροι ἐφανάτισαν τὸν λαόν. Ἐκήρυτταν ὅτι Λέων εἶναι αἰρετικὸς καὶ ὠνόμαζαν αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ **Εἰκονομάχου**, ἐνῶ οἱ μεταρρυθμιστὰι ὠνόμασαν τοὺς ἀντιπάλους τῶν **Εἰκολάτρων**.

Τοιουτοτρόπως χωρὶς σπουδαῖον λόγον ἐγεννήθη ἕνα ζήτημα σοβαρώτατον, τὸ ὁποῖον ἐχώρισε τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας εἰς δύο στρατόπεδα. Μὲ τὸν Λέοντα ἦσαν οἱ σκληροπυρηνικοὶ καὶ πολλοὶ μορφωμένοι ἀπὸ τὸν κληρὸν καὶ ἀπὸ τὸν λαόν. Τὸ περισσότερον ὅμως μέρος τοῦ λαοῦ ἦτο μὲ τοὺς μοναχοὺς. Καὶ οἱ δύο ἐνόμιζαν ὅτι ἀγωνίζονται διὰ τὴν θρησκείαν.

Τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς τοῦ **Κωνσταντίνου Ε'**, πολμηρὸς καὶ δραστήριος αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἐάνητι πολὺν αὐστηρότερος εἰς τοὺς μοναχοὺς. Διὰ τοῦτο ἐκείνοι τοῦ ἔδωσαν πολλὰ ὕβριστικά ἐπίθετα.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἦλθαν καὶ ἄλλοι εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες καὶ ἡ κίνησις αὐτὴ διήρκεσεν 120 ἔτη καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Εἰκονομαχία.

Τέλος ἐνίκησαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν εἰκόνων. Ἡ βασίλισσα **Θεοδώρα** ἐκάλεσε τὸ 843 π. Χ. σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣ ὁποία ἐπανέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Τὴν προσκύνησιν τῶν

843 Ἁγίων εἰκόνων ἐθεώρησεν ἡ Σύνοδος ὡς σεβασμὸν, ὁποῖος δὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ ξύλον καὶ εἰς τὸ χρῶμα, ἀλλ' εἰς τὸ πρωτότυπον, δηλαδὴ εἰς τὸν ἅγιον, τὸν ὁποῖον παριστάνει. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἐφορτᾷ τὴν *Κυριακὴν* τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἡ μεταρρυθμίσις ὅμως ἐπέτυχεν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ προγράμματός της. Ὁ Λέων καὶ οἱ ἄλλοι εἰκονομάχοι βασιλεῖς ἔβαλαν τάξιν εἰς τὸ κράτος, ἔθεσαν καλοὺς νόμους, ἐπερίσσευσαν τὰ εἰσοδήματα καὶ πρὸ πάντων ἔκαμαν καλὸν στρατὸν καὶ στόλον. Αὐτὸ ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τοῦ ἔδωκε νέας δυνάμεις.

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ—Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Τὰ καλὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταρρυθμίσεως ἐφάνησαν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὀνομάζομεν εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν μίαν σειρὰν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη, ἀπὸ τὸ 867—1081 μ. Χ. Οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἄνθρωποι μεγάλης ἀξίας καὶ εἶχαν σπάνια στρατιωτικὰ καὶ διοικητικὰ προσόντα. Πρὸ πάντων διεκρίθησαν ὡς καλοὶ στρατιωτικοί, ἠγάπων τὴν ζωὴν τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς στρατιώτας. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ στρατιῶται εἶχαν μεγάλην ἀγάπην πρὸς αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἔδειξεν ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας αὐτοὺς καὶ ἔθεώρει τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν ὡς *ἐθνικὴν δυναστείαν*.

Ἐπ' αὐτῶν ἡ αὐτοκρατορία ἔλαβε μεγάλην λαμπρότητα καὶ ἡ Κων)πολις ἔγινεν ἡ μεγαλύτερα καὶ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ κόσμου.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἦτο ὁ *Βασίλειος Α'* (867-886), ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἀπ' αὐτὸν ἡ δυναστεία ὀνομάσθη Μακεδονική. Ὁ Βασίλειος ἦτο ταπεινῆς καταγωγῆς, ὑπῆρξε δηλαδὴ ἐμποκόμος τοῦ βυσιλέως Μιχαήλ Γ' καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον διὰ κακουργήματος, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν Μιχαήλ. Ἀλλ' ὅταν ἔγινε βασιλεὺς, ἔδειξε μεγάλα προτερήματα καὶ ἐκυβέρνησε πολὺ καλά, μολονότι ἦτο ἀμόρφωτος.

Λιάδοχος τοῦ Βασιλείου ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ *Λέων ΣΤ'* (886-912), ὁ ὁποῖος ὀνομάζετο *Σοφός*, διότι κατεγίνετο εἰς τὰ γράμματα. Υἱὸς αὐτοῦ ἦτο ὁ *Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος* (912-959), ὁ ὁποῖος ἦτο ἐγγράμματος ὅπως ὁ πατὴρ του καὶ ἄφησε πολλὰ συγγράμματα. Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ *Ρωμανὸς Β'* (959-963). Ἡ βασιλεία του ἦτο συντομωτάτη, ἀλλὰ ἔνδοξος διὰ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα. Μετὰ τὸν Ρωμανὸν ἦλθαν δύο περίφημοι στρατηγοί, ὁ *Νικηφόρος Β'*

ὁ **Φωκᾶς** (963-969) καὶ ὁ **Ἰωάννης Τσιμισκῆς** (969-976). Καὶ οἱ δύο εἶχαν δοξασιθῆ ὡς στρατηγοὶ καὶ ἐξηκολούθησαν τὰ πολεμικὰ κατορθώματά των, ἀφοῦ ἔγιναν αὐτοκράτορες. Ἐνίκησαν τοὺς δύο ἐχθροὺς τῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς Ἀραβας καὶ τοὺς Βουλγάρους.

Μετὰ τὸν Τσιμισκῆν ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β' **Βασίλειος Β'** (976-1025), ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη **Βουλγαροκτόνος** καὶ θεωρεῖται ὁ ἐνδοξότερος τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία διατηρεῖται ἀκόμη 50 περίπου ἔτη, διότι ὁ λαὸς εἶχε σεβασμὸν εἰς τὴν ἔνδοξον οἰκογένειαν. Ἄλλ' οἱ βασιλεῖς δὲν εἶχαν πλέον τὴν ἱκανότητα τῶν προγενεστέρων. Τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς χεῖρας γυναικῶν καὶ ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ἐτελείωσε τὸ 1081.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

Ἔως τώρα οἱ ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἀραβες εἰς τὴν Ἀσίαν, οἱ Ἀβαροὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Μὲ τὸν καιρὸν οἱ Ἀβαροὶ ἐχάθησαν. Τὸ Περσικὸν κράτος κατέστρεψαν οἱ Ἀραβες. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν ἦσαν οἱ Βούλγαροι.

Οἱ **Βούλγαροι**, λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οὐννων, τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Τούρκων, εἶχαν ἔλθει καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἶχαν ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς σημερινῆς Ρωσσίας. Ἦσαν ἕνας μικρὸς λαὸς, ἕως 100 χιλιάδες πολεμισταί. Ἐπολέμουν ἐφιπποὶ ὅπως οἱ Οὐννοι καὶ ἔκαμναν ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας. Τὸν 7ον αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος ἔδωσε τὴν ἄδειαν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀσπαροῦχ νὰ περάσῃ μὲ τὸν λαόν του τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν, διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς προπύργιον ἐναντίον τῶν Ἀβάρων.

Εἰς τὴν χώραν αὐτήν, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχαν ἐγκατασταθῆ Σλαῦοι γεωργοί. Αὐτοὶ ἦσαν χριστιανοί, ὁμίλουν τὴν σλαβικὴν καὶ ἦσαν φιλήσυχοι ἐργάται τῆς γῆς. Οἱ Βούλγαροι τοῦναντίον ἦσαν πολεμικοί, εἰδωλολάτραι καὶ εἶχαν τουρκικὴν γλῶσσαν. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἔγιναν χριστιανοί, ἐλησμόνησαν τὴν γλῶσσαν

των και ἔμαθαν τὰ σλαβικά. Ἡ ἐκκλησία τῆς Κων)πόλεως ἔκαμε μεγάλης προσπάθειας, διὰ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν τοὺς Βουλγάρους. Ἔστειλε δύο δραστηρίους ἱεραποστόλους, τὸν **Μεθόδιον** καὶ τὸν **Κύριλλον**, οἱ ὁποῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ κατώρθωσε νὰ τοὺς προσελκύσῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Οἱ δύο ἱεραπόστολοι ἔμαθαν τὴν γλῶσσαν τῶν Βουλγάρων, ἔκαμαν τὸ βουλγαρικὸν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν.

Οἱ δύο λαοὶ μετ' ὀλίγον ἐσυγχωνεύθησαν εἰς ἓνα καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προῆλθεν ὁ νεώτερος βουλγαρικὸς λαός, ὁ ὁποῖος εἶναι μίγμα Σλαβῶν καὶ Μογγόλων, ἡ δὲ χώρα των ἀπὸ τότε ὠνομάσθη *Βουλγαρία*.

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Οἱ Βούλγαροι κατ' ἀρχὰς ἀνεγνώριζαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κων)πόλεως. Ἀργότερα ὅμως ἔγιναν ἀνεξάρτητοι καὶ ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἦσαν δὲ ἐπικίνδυνοι, διότι ἡ χώρα των ἦτο πολὺ πλησίον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. Ἐκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 8ου αἰῶνος, ὀλίγα ἔτη πρὶν ἀναβῆναι εἰς τὸν θρόνον ὁ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος, ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρχε τότε εἰς τὸ κράτος, καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὴν Κων)πολιν.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ε', ὁ περίφημος υἱὸς τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους. Ἐκαμε πολλὰς ἐκστρατείας ἐναντίον των, τοὺς ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως καὶ τοὺς περιώρισεν εἰς τὴν χώραν των (764)

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 9ου αἰῶνος ἤρχισαν πάλιν αἱ συγκρούσεις μετὰ τοὺς Βουλγάρους. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Βούλγαροι εἶχαν ἓνα περίφημον, πολεμικὸν καὶ πανοῦργον βασιλέα, τὸν **Κροῦμον**, ὁ ὁποῖος ὠφελούμενος ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας τῆς αὐτοκρατορίας ἤρχισε πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς. Ὁ αὐτοκράτωρ **Νικηφόρος Α'** ἠθέλησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις των. Ἐπροχώρησεν εἰς τὴν χώραν των καὶ ἐπέρασε τὸν Αἴμον. Ἀλλ' ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν, ἐφονεύθη ὁ ἴδιος καὶ ὁ στρατός του ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν (811).

Ὁ Κροῦμος τότε κατέβη εἰς τὴν Θρόζην, ἐπολιόρησε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὄρμησεν ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως. Ἄλλ' ὁ νέος αὐτοκράτωρ **Λέων Ε'**, ἱκανὸς στρατηγὸς καὶ ἀπὸ τοῦ

817

ὀνομαστοῦς μεταρρημιστάς, ἐνίκησεν εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην τῆς *Μεσημβρίας* τοὺς Βουλγάρους (τὸ 817 μ. Χ.). Ὁ Κροῦμος ἐπληρώθη καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπαθαν τόσον μεγάλην καταστροφὴν, ὥστε ἐπὶ τὸ ἔτη ἄφησαν ἥσυχον τὴν αὐτοκρατορίαν.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 9ου αἰῶνος, ὅταν δηλαδὴ εἰς τὴν Κων)πολιν ἐβασίλευεν ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία, οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Βουλγάρων ἐπαναλαμβάνονται πάλιν μὲ μεγαλυτέραν λύσσαν. Ἀπὸ τότε οἱ δύο λαοὶ ἤρχισαν ἔξοντωτικὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰρήνης οἱ Βούλγαροι ἐπροσόδευσαν καὶ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον. Οἱ Βούλγαροι τότε ἔκαμαν σημαντικὸν ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἔφθανεν ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἕως τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Γερμανίας. Ἀφορμὴν εἰς τὸν νέον πόλεμον ἔδωσαν ἡ ἀντίθεσις τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων ἦτο τότε ὁ **Συμεὼν**, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνατραφῆ εἰς τὴν Κων)πολιν, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἀλάριχος. Ἐπειδὴ δὲ ἔζησεν ἐντὸς τῆς λαμπρότητος τοῦ Βυζαντίου, ὠνειρεύετο νὰ φορέσῃ τὸ στέμμα τῶν ὁμοίων αὐτοκρατόρων.

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν ὅταν ἦτο αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κων)πολιν ὁ **Λέων ΣΤ'** ὁ **Σοφὸς** (886-912). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος, ἐνῶ ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος** (913-959) ἦτο ἀκόμη ἀνήλικος, ὁ Συμεὼν ἐνίκησε τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν καὶ ἐκυρίευσεν τὸ 914 τὴν Ἀδριανούπολιν. Μετὰ τὴν νίκην ἔλαβε τὴν προσωνημίαν *Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων*. Ὁ Συμεὼν ἐπροχώρησεν ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε στόλον. Ἐλείσθη λοιπὸν ν' ἀποσυρθῆ, ἀφοῦ ἔλαβε πολλὰ δῶρα.

Μετ' ὀλίγον ὁ Συμεὼν ἀπέθανεν, ἐνῶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ

Βυζαντίου ἀνῆλθεν ὁ περίφημος στρατηγὸς **Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς** (963-969). Ἀφοῦ ὁ Νικηφόρος ἐπέστρεψε νικητὴς ἀπὸ τοὺς ἀραβικοὺς πολέμους, ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Βουλγάρους. Διὰ τὰ τοὺς προσβάλλῃ ἀποτελεσματικῶς, ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ρώσσων **Σβιατοσλαῦον**. Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχεν ἰδρυθῆ τὸ ρωσσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε τότε κέντρον τὴν σημερινὴν **Ούκρανίαν** καὶ ἔφθανεν ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ὁ Σβιατοσλαῦος ἐπέρασε τὸν Δούναβιν καὶ ἐκυρίευσεν σημαντικὸν μέρος τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ἠθέλεε νὰ τὸ κρατήσῃ ὁ ἴδιος καὶ νὰ τὸ προσαρτήσῃ εἰς τὸ κράτος του.

Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα συνέβησαν δυσάρεστα γεγονότα εἰς τὴν Κων(σταντι)νούπολιν. Ὁ Νικηφόρος ἐδολονήθη καὶ ἡ τάξις ἐσαλεύθη. Τότε οἱ Ρῶσσοι ἐπέρασαν τὸν Αἶμον, ἐληλάτησαν τὴν Φιλίππουπολιν καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὴν Θράκην. Ἀλλ' ὁ νέος αὐτοκράτωρ **Ἰωάννης Τσιμισκῆς** ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέλος εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀνωμαλίαν. Ἐκαμε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐνίκησε τὸν Σβιατοσλαῦον καὶ ἐδῶξε τοὺς Ρῶσσους ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἣ ὁποία περιῆλθεν ὅλη εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ὁ Τσιμισκῆς ἐχώ- 971 ρισε τότε τὴν Βουλγαρίαν εἰς ἑπτὰ ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὁποίας διώρι- σεν ἐντοπίους διοικητάς, τοὺς λεγομένους *βοεβόδας* (971). 9

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἦτο ἐπιτυχές. Μόλις ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς, οἱ Βούλγαροι ἐστασίασαν, ἐκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν ἐνὸς βοεβόδα, τὸν **Σαμουήλ** (979-1014), καὶ ἤρχισαν φοβερὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα. Ὁ Σαμουήλ ὠφελοῦμενος ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, ἣ ὁποία ὑπῆρχεν εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Β', κατώρθωσε ν' ἀνασυγκροτήσῃ τὸ βουλγαρικὸν κράτος, ἐπέρασε τὸν Αἶμον, ἐκυρίευσεν τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Ἀλβανίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ ἔκαμεν ἐπιδρομὰς ἕως τὴν Πελοπόννησον.

Ἀλλὰ ὁ **Βασίλειος** ἀφοῦ ἠσύχασεν, ἤρχισεν ἄγριον πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 42 περίπου ἔτη. Ὁ Βασίλειος εἰς ὅλην του σχεδὸν τὴν ζωὴν ἐπολέμει κατὰ τῶν Βουλ-

γάρων, ὁ στρατός του ἦτο καλύτερος ἀπὸ τὸν βουλγαρικὸν καὶ ὁ ἴδιος ἰκανώτατος στρατηγός. Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι εἶχαν ὄχυρά ὀρμητήρια τὴν Πίνδον, τὴν Πρέσπαν καὶ τὴν Ἀχρίδα. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος διήρκεσε πολὺ καὶ ἤλλαξε πολλάκις φάσιν. Τὸ 996 ὁ περιφημὸς στρατηγὸς **Νικηφόρος Οὐρανὸς** συνήντησε τὸν Σαμουήλ εἰς τὸν **Σπερχεῖον** ποταμὸν καὶ τὸν ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην. Οἱ Βούλγαροι ἔπαθον μεγάλην καταστροφὴν. Ἄπὸ τότε ὁ πόλεμος περιορίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Βουλγαρίαν. Τέλος ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ κατέστρεψε τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν τὸ 1014 εἰς τὴν θέσιν **Κλειδίον**, ἣ ὁποία κεῖται μεταξὺ Σερρῶν καὶ Μελενοίκου (Στενὰ τῆς Κρέσνας). Ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἔπαθε πανολεθρίαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ, ὁ δὲ Σαμουήλ μόλις κατόρθωσε νὰ σωθῆ, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του. Ὁ Βασίλειος ἐκυρίευσε τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἔκαμεν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν προσωνημίαν **Βουλγαροκτόνος**.

ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ 750 μ. Χ. ἐγίνε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ἐπεσεν ἡ δυναστεία τῶν **Ομειδῶν** καὶ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ οἰκογένεια τῶν **Αββασιδῶν**. Οἱ Ἀββασίδαι μετέφεραν τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Βαγδάτην ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἄλλ' ἓνας Ὁμειάδης πρῆγκιψ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἵδρυσεν ἰδιαίτερον κράτος. Ἀργότερα ἐσχηματίσθη ἄλλο ἀραβικὸν κράτος εἰς τὴν Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὸ **Κάιρον**. Τὸ ἀραβικὸν κράτος λοιπὸν διηρέθη εἰς τρία, ἀδυνάτισεν ἀπὸ τὴν διαίρεσιν καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 9ου αἰῶνος ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ.

Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀραβες ἔγιναν φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ δὲν εἶχαν τὴν παλαιάν των πολεμικὴν ὁρμήν. Εἰς τὴν ξηρὰν ἄλλωστε, καθὼς εἶδαμεν, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ὄχυρώσει καλὰ τὰ σύνορα καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον οἱ Ἀραβες νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ νὰ βλάπτουν τὴν αὐτοκρατορίαν.

Εἰς τὴν θάλασσαν ὅμως ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἐπικίνδυνοι καὶ εἶχαν σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ ἀραβες πειραταὶ τῆς Ἰσπανίας, οἱ ὁποῖοι ὀνομαζόντο **Σαρακηνοί**, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τοὺς ἐμ-

φυλίους πο
την καὶ ὕ
140 ἔτρ
σαν τὴ
στιξ
παί

ταμίαν καὶ
ίας εἶχαν
ἔνδοξοι
ικίας,
τὴν
Συ-
αν

ν' αναπτυχθῆ καὶ ν' ἀποκτήσῃ θάρρος, χαρακτηῖρα καὶ φρόνημα ἐθνικόν. Ὁ λαὸς δὲν εἶχεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι κτῆμα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων. Εὐχαριστεῖτο νὰ καταγίνεται εἰς μικρὰ καὶ εὐτελῆ πράγματα, εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας, εἰς τὰ μικροζητήματα τῆς πολιτικῆς, ἡγάπα τὰ θεάματα καὶ τὰς πανηγύρεις.

Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀρχὴ δὲν ἦτο σταθερά, ἐγίνοντο συχνὰ στάσεις, ὃ αὐτοκράτωρ ἀνετρέπετο καὶ ἐπεκράτει ἀναρχία. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ πλούσιοι γαιοκτῆμονες ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχύν καὶ δὲν ὑπέκουον εἰς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα. Ἡ ἰδία ἀταξία ἦτο καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐριδες καὶ φιλονικίαι ἐχώριζον τὸν κληρον, αἱ δὲ αἰρέσεις ἐδίχασαν τὸν λαὸν καὶ ἐγέννησαν μίση.

Σπουδαιότατὴ αἰτία τῆς παρακμῆς τοῦ κράτους ἦσαν καὶ οἱ πολυάριθμοι ἐξωτερικοὶ ἐχθροί. Μετὰ τὸ τέλος τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἐμφανίζονται δύο ἐπικίνδυνοι ἐχθροί, οἱ **Εὐρωπαῖοι** ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ οἱ **Τουρκοὶ** ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Οἱ Εὐρωπαῖοι θὰ καταστρέψουν τὸ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου, οἱ δὲ Τουρκοὶ θὰ κυριεύσουν τὰς ἐπαρχίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ αὐτοκρατορία ἐλάμβανε τὸν καλύτερον στρατόν.

Τοιοιουτρόπως τὸ κράτος θὰ παρακμάσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ θὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν καταστροφὴν.

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ (1057—1185)

Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (1025) ἤρχισε πάλιν ἀναρχία εἰς τὸ κράτος, διότι οἱ διάδοχοί του ἦσαν ἡγεμόνες ἀνίκανοι καὶ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχαν ἐπιβολήν. Ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευσε, ὅταν ἔσβυσε τελειωτικῶς ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία (1057). Εἰς τὸ διάστημα 25 ἐτῶν ἐβασίλευσαν πέντε αὐτοκράτορες καὶ ἐδημιουργήθη ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία πολὺ ἐπικίνδυνος διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἀλλὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ κράτους ἐσταμάτησαν πρὸς στιγμήν οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν. Οἱ **Κομνηνοὶ** ἦσαν μεγάλη φεουδαρχικὴ οἰκογένεια τῆς Μ. Ἀσίας. Ὅλοι δὲ οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας αὐτῆς ἦσαν πρὸ πάντων στρατιωτικοί.

Πρῶτος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ **Ἀλέξιος Α΄ ὁ Κομνηνός** (1081-1118), ὁ ὁποῖος ἔδειξε μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Εἶχε λεπτοὺς τρόπους καὶ μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ κατώρθωσε νὰ φέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ν' ἀποκρούσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Ὁ Ἀλέξιος εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἐβασίλευσεν εἰς δυσκόλους περιστάσεις, διότι κατὰ τὴν βασιλείαν του ἔγινεν ἡ Α' Σταυροφορία τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ πολυάριθμα στρατεύματα ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ κράτος. Παρ' ὅλα ταῦτα κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ κράτους του.

Ὁ υἱὸς τοῦ **Ἰωάννης** (1118-1143), τὸν ὁποῖον οἱ ὑπήκοοί του ὠνόμασαν **Καλογιάννην**, ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀγαθοτέρους αὐτοκράτορας, οἱ ὁποῖοι ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Εἶχεν ἐξαιρετικὴν μόρφωσιν, χαρακτηῖρα γλυκὴν καὶ μεγάλας στρατιωτικὰς ἀρετάς.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου **Μανουὴλ Κομνηνός** (1143-1189) ἦτο ὁ ἱπποτικώτερος τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου, ἠγάπα τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἦτο πραγματικῶς ἥρωες εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν διπλωματικὴν τῶν προκατόχων του. Ἐκαμε πολλάκις πολέμους ὄχι ἀπὸ πολιτικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν πολεμικὴν του ὁρμὴν. Διὰ τοῦτο ἐσπατάλησε τοὺς πόρους τοῦ κράτους καὶ ἀδυνάτισε τὸν στρατόν.

Οἱ τρεῖς αὐτοί, ὁ Ἀλέξιος, ὁ Καλογιάννης καὶ ὁ Μανουὴλ, ἦσαν οἱ μεγαλύτεροι αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν. Οἱ τελευταῖοι Κομνηνοὶ δὲν εἶχαν τὴν ἀξίαν των. Ἐκυβέρνησαν κακῶς καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας των ἀρχίζει ἡ ταχθεὶς κατὰ πτωσὶς τῆς αὐτοκρατορίας.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξιος, ἡ θέσις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο δυσκολωτάτη. Κατὰ τὰ 50 ἔτη, τὰ ὁποῖα ἐπέρασαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, εἶχαν ἐμφανισθῆ νέοι ἐπικίνδυνοι ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι ἐκυρίευσαν πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Εἰς τὴν Βαλκανικὴν οἱ *Κροᾶται* καὶ οἱ *Σέρβοι* ἐσχημάτισαν κράτη ἀνεξάρτητα καὶ ἤρχισαν πόλεμον μετὰ τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ταυτοχρόνως εμφανίζονται δύο φοβερότεροι ἐχθροί, οἱ Νορμανδοὶ ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν.

ΟΙ ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ

Ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἀλέξιος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον (1081), ἔκαμαν ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἠπειρον οἱ Νορμανδοὶ μὲ τὸν περίφημον ἀρχηγόν των *Ροβέρτον Γυσκάρον*. Οἱ Νορμανδοὶ ἦσαν λαὸς γερμανικὸς, δραστηριώτατος καὶ πολεμικὸς, ὁ ὁποῖος ἔζη εἰς τὴν Σκανδιναυικὴν χερσόνησον. Ἀπ' ἐκεῖ ὁρμώμενοι ἔκαμαν διὰ θαλάσσης φοβερὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῆς Εὐρώπης, ἐληλάτησαν πολλὰς χώρας καὶ ἔφεραν μεγάλας ἀναστατώσεις. Βραδύτερον νορμανδοὶ πολεμισταὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Μεσόγειον, ἐκυρίευσαν τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἣ ὁποία ἦτο κτῆσις τοῦ Βυζαντίου, ἐκυρίευσαν ἐπίσης τὴν Σικελίαν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Σαρακηνοί, καὶ ἴδρυσαν κράτος πειρατικόν. Εὐθὺς κατόπιν ὁ ἀρχηγὸς των *Ροβέρτος*, τὸν ὁποῖον ὁ Πάπας ἀνεγνώρισεν ὡς βασιλέα, ἤρχισεν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Ἠπείρου (1081). Ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξίου παρὰ τὸ 1081 Δυρράχιον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τὴν Θεσσαλίαν.

Τὸ κράτος ἔσωσε τότε ἡ δραστηριότης καὶ ἡ διπλωματικὴ ἱκανότης τοῦ Ἀλεξίου. Οἱ Νορμανδοὶ ἠναγκάσθησαν εἰς τὸ τέλος νὰ ἐκκενώσουν τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἄλλ' ὁ νορμανδικὸς κίνδυνος δὲν ἔλειψε, διότι ἡ κυριαρχία τῶν Νορμανδῶν ἐστερεώθη εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. Οἱ Νορμανδοὶ ἴδρυσαν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς κράτος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *Βασίλειον τῶν Ἀπὸ Σικελιῶν* καὶ εἰς διαφόρους περιόδους ἔκαμαν ἐπιθέσεις κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξε τὸ κράτος κατὰ τὸ ἔτος 1185, ὅταν ἐβασίλευεν εἰς τὴν 1185 Κων)πολιν ὁ ἑλεεινὸς ἀπόγονος τῶν Κομνηνῶν *Ἀνδρόνικος*. Ὁ νορμανδικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἠπειρον, ἐπέρασε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἐληλάτησεν ὅπως ἄλλοτε οἱ Σαρακηνοί. Ἄλλ' εἰς τὴν Κων)πολιν ἔγινε στάσις, ἐφόνευσαν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ ὁ διάδοχός του *Ἰσαάκιος* Ἄγγελος ἐνίκησε τοὺς Νορμανδοὺς διὰ τοῦ στρατηγοῦ του *Βρανᾶ* καὶ τοὺς ἠνάγκασεν νὰ φύγουν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Β' Ἑλληνικὸν

ΟΙ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Ἐπιπλέον ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους Τούρκους, οἱ ὅποιοι παρουσιάσθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν σπουδαίας ἐπαρχίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Οἱ **Τούρκοι** ἦσαν μία πολυάριθμος μογγολικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ἔζη εἰς τὰς ἐκτεταμένους πεδιάδας τῆς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι κεῖνται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ ὀνομάζονται σήμερον Τουρκεστάν. Ἦσαν χωρισμένοι εἰς πολλοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχαν διάφορα ὀνόματα. Ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη ἤλθον εἰς τὴν Εὐρώπην, καθὼς εἶδαμεν, οἱ Οὐννοι, οἱ Ἀβαροὶ, οἱ Βούλγαροι καὶ ἀργότερα οἱ Οὐγγροὶ.

Εἰς ἀπὸ τοὺς λαοὺς τούτους ἦσαν καὶ οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι, οἱ ὅποιοι εἶχαν δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμόν καὶ ἦσαν πολεμικοὶ καὶ πολὺ φανατικοὶ μωαμεθανοί. Οἱ Σελτζοῦκοι πολεμισταὶ εἰσῆλθαν ὡςμισθοφόροι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ χαλίφου τῆς Βαγδάτης. Οἱ Ἀραβες τότε εὐρίσκοντο εἰς παρακμὴν. Διὰ τοῦτο οἱ Σελτζοῦκοι ἐκυριάρχησαν εἰς τὸ κράτος τοῦ χαλίφου καὶ περῶρισαν αὐτὸν εἰς τὰ θρησκευτικὰ του καθήκοντα. Ὁ ἀσηχρόστων **Τογροῦλ βέης** ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἀργότερα ὁ Τογροῦλ ἐκυρίευσεν τὰς περσικὰς χώρας καὶ ἵδρυσεν ἰδικόν του κράτος. Ἀπὸ τότε ἤρχισαν αἱ συγκρούσεις μετὰ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρμενίας.

ΟΙ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΚΥΡΙΕΥΘΥΝ ΤΗΝ Μ. ΑΣΙΑΝ

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Τογροῦλ **Ἀλπ—Ἀρσλάν** (1063—1075) οἱ Σελτζοῦκοι ὄρμησαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ **Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης** (1067—1071) ἠθέλησε νὰ τοὺς σταματήσῃ, ἀλλ' ἐνίκηθη εἰς κρίσιμον μάχην πλησίον τῆς λίμνης τοῦ Βάν (1071) καὶ ἔπεσεν αἰχμάλωτος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀλπ—Ἀρσλάν ἐφάνη γενναίωψυχος καὶ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ οἱ ἀντίπαλοί του εἰς τὴν Κωνσταντινῶν πόλιν εἶχαν ἀναγορεύσει ἄλλον αὐτο-

κράτορα καί, ὅταν ἔφθασεν ὁ Ῥωμανός, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν ἀγρίως.

Ἐναντι τῆς ἀναρχίας καὶ ἀθλιότητος ἐβασίλευε τότε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Σελτζοῦκοι ἐποφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀκαταστασίαν αὐτὴν ἐκυρίουσαν τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἡ Ἱερουσαλήμ λοιπὸν καὶ ὁ Τάφος τοῦ Σωτῆρος ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν. Ἀργότερα οἱ Σελτζοῦκοι ἐπροχώρησαν βαθύτερον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐκυρίουσαν τὸ Ἰκόνιον, τὴν Νίκαιαν καὶ τὸ 1079 ἔφθασαν εἰς τὴν Χρυσούπολιν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

1079

Ὁ σουλτάνος τῶν Σελτζούκων εἶχε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Περσίαν, εἶχε δὲ διορίσει διαφόρους συγγενεῖς του ἄρχοντας τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐξουσίαζε. Τὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας ἐκυβέρνηεν ἓνας Σελτζουκίδης ἡγεμῶν, ὁ ὁποῖος πρωτεύουσαν εἶχε τὴν Νίκαιαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε τὰς ἐπαρχίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλάμβανε τοὺς καλύτερους στρατιώτας καὶ τοὺς ἰκανωτέρους στρατηγούς.

Οἱ μεγάλοι Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες, ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Καλογυάννης, κατώρθωσαν ν' ἀνακτήσουν μέρος τῶν μικρασιατικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὀλόκληρος ζώνη εἰς τὴν παραλίαν, ἀπὸ τῆς Σμύρνης μέχρι τῆς Τραπεζούντος, περιῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' οἱ Σελτζοῦκοι ἦσαν πάντοτε ἰσχυροὶ καὶ ἐπικίνδυνοι.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

ΤΑ ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ μετανάστευσις τῶν γερμανικῶν λαῶν ἔφερε μεγάλην ἀναστάσιον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Αἱ ἀνθηραὶ ἄλλοτε ἐπαρχίαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔπαθον μεγάλας καταστροφὰς καὶ ὁ πολιτισμὸς ἔμεινε πολὺ ὀπίσω, διότι οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἦσαν ἀκόμη ἀπολίτιστοι.

Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἦλθε σχετικὴ ἡσυχία. Οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν ὀριστικῶς εἰς τὰς ἐπαρχίας

τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, οἱ *Φράγκοι* εἰς τὴν Γαλατίαν, οἱ *Βησιγόθοι* εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ *Λομβαρδοὶ* εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ *Ἀγγλοσάξονες* εἰς τὴν Ἀγγλίαν κτλ. Ἐκεῖ ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, ἔλαβαν τὴν θρησκείαν των, τὴν γλῶσσαν των καὶ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των. Ἀπὸ τὴν ἀνάμιξιν αὐτὴν προῆλθον τὰ νεότερα εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, οἱ *Γάλλοι*, οἱ *Ἰσπανοί*, οἱ *Ἰταλοί*, οἱ *Ἀγγλοὶ* κτλ. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὅμως ἔμειναν πολλοὶ *Γερμανοί*, οἱ ὅποιοι διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη των.

Πέραν τῆς Γερμανίας εἰς τὰς πεδιάδας τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, δηλ. εἰς τὴν σημερινὴν Ρωσίαν, ἔζη μία μεγάλη φυλὴ οἱ *Σλαῦοι*. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς οἱ Σλαῦοι ἦσαν ἐντελῶς ἀπολίτιστοι καὶ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης.

TA KRATH

Μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδρύθησαν διάφορα κράτη, ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον ἀπ' αὐτὰ ἦτο τὸ κράτος τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλατίαν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνος ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων *Κάρολος ὁ Μέγας* (768-814) εἶχε μεγάλην δύναμιν. Ἐκυρίευσεν πολλὰς χώρας εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Γερμανίαν καὶ ἐσχημάτισε μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἣ ὅποια ἦτο δυνατόν νὰ παραβληθῇ μὲ τὴν Βυζαντινὴν. Ὁ Κάρολος ἐφιλοδόξησε νὰ ἀνασυστήσῃ τὸ Λυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐφρόντισε νὰ ἔχῃ καλὰς σχέσεις μὲ τὸν Πάπαν καὶ ἐπεχείρησε πολλοὺς πολέμους διὰ νὰ μεγαλώσῃ τὸ κράτος του. Ἐκυρίευσεν πολλὰς χώρας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἐπροσπάθησε νὰ διαδώσῃ τὸν χριστιανισμόν. Ἐπίσης ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας τῆς Ἰσπανίας. Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος ἐθεωροῦντο ἀπόστολος τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ὁ πάπας τὸν ἔστειρεν *Ἀυτοκράτορα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους* εἰς τὴν Ρώμην.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου τὸ κράτος του ἐχωρίσθη εἰς τρία. Ἐσχηματίσθησαν τοιουτοτρόπως τρία βασίλεια, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Τὸ ἰσχυρότερον ἦτο πάντοτε τὸ κράτος τῆς Γαλλίας, δηλ. τὸ φραγκικὸν κράτος. Ἀργότερα μεγάλην δύναμιν ἀπέκτησαν οἱ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας. Ὁ πάπας ἔστειρεν αὐτοκράτορα τὸν βασιλέα *Ὄθωνα*, ὅπως ἄλλοτε τὸν

Κάρολον, καὶ τὸ κράτος του ὠνομάσθη Ἀγία Ρωμαϊκή αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους.

Τὰ κράτη τῆς Δ. Εὐρώπης κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δὲν ὁμοιάζον μὲ τὸ παλαιὸν Ρωμαϊκὸν κράτος οὔτε μὲ τὰ σημερινά. Δὲν εἶχαν μίαν κυβέρνησιν καὶ ἓνα βασιλεῖα δι' ὅλην τὴν χώραν. Ἐκτὸς τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἄρχοντες εἰς τὰς διαφόρους περιφερείας, οἱ ὅποιοι ἔφεραν διαφόρους τίτλους, *δούκες,*

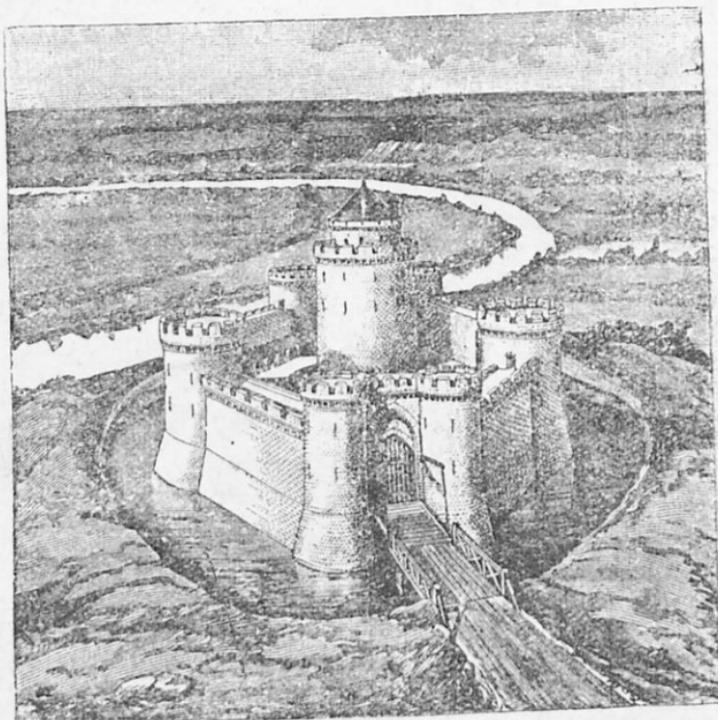

κόμητες, βαρώνοι, μαρκήσιοι κτλ. Εἶχαν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν βασιλεῖα, νὰ διατηροῦν στρατὸν καὶ νὰ τὸν βοηθοῦν, ὅταν παρουσιάζετο ἀνάγκη. Πολλάκις ὅμως ἐδείκνυν ἀπειθείαν, συνεννοοῦντο μεταξύ των καὶ ἔκαμαν πόλεμον ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Τοιοῦτοτρόπως τὰ βασίλεια τῆς Δύσεως ἦσαν χωρισμένα εἰς μικρὰ κρατίδια καὶ οἱ βασιλεῖς δὲν εἶχαν μεγάλην δύναμιν. Τὸ πολιτικὸν αὐτὸ σύστημα ὠνόμασαν *φεουδαρχίαν*. X

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Οἱ πολεμιστὰί τῆς Δύσεως ἦσαν πολὺ διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στρατιώτας τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπετέλουν χωριστὴν τάξιν καὶ εἶχαν μοναδικὴν ἐνασχόλησιν τὰ πολεμικά. Ἐπολέμουν κυρίως ἔφιπποι καὶ ὀνομάζοντο διὰ τοῦτο *ἱππῶται*. Ἦσαν ὀπλισμένοι μὲ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα καὶ ἔζων μαζί μὲ τοὺς ἄρχοντας εἰς τοὺς πύργους. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱπ-

Πύργος

Οἱ μεγάλοι ἄρχοντες κατασκεύαζον πολὺ δυνατοὺς πύργους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔμενον ἀσφαλεῖς. Γύρω ἦτο τάφος γεμάτη ἀπὸ ὕδωρ. Ἐπερνοῦσε κανεὶς εἰς τὸν πύργον ἀπὸ κινητὴν γέφυραν, εἰς τὰς γωνίας δὲ ὑπῆρχον πύργοι μὲ ἐπάλξεις. Ὁ δεσπότης ἔμεγεν εἰς τὸ μεσαῖον κτίριον, τὸ ὁποῖον εἶχε πάλιν ἄλλην τάφρον μὲ ὕδωρ.

πόται ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν πολεμιστῶν, τὴν ἀνωτέραν δηλαδὴ κοινωνικὴν τάξιν, καὶ ὀνομάζοντο *εὐγενεῖς*.

Ἐπίσης σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν εἶχον οἱ ἀνώτεροι *κληρικοί*, οἱ ἀρχιερεῖς δηλ. Οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων κτλ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολὺ πλούσιοι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εἶχαν πολλὰ κτήματα καὶ ἔζων ὅπως οἱ εὐγενεῖς. Οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλήρος, δηλ. ἓνα μικρὸν μέρος τοῦ ἔθνους, ἦσαν οἱ προνομιοῦχοι, εἰς αὐτοὺς ἀνήκον ἡ γῆ, αὐτοὶ ἐκτιβέρονον τὸ κράτος. Οἱ ἄλλοι κάτοικοι, δηλαδή σχεδὸν ὅλος ὁ λαός, ἦσαν πτωχοὶ γεωργοί, δὲν εἶχαν περιουσίαν, δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ εἰργάζοντο ὡς δοῦλοι εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Αὐταὶ ἦσαν αἱ τρεῖς κοινωνικαὶ τάξεις τῶν μέσων χρόνων, εὐγενεῖς, κλήρος καὶ ἡ τρίτη τάξις. ✓

Ο ΠΑΠΑΣ

Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐδέχθησαν μὲ τὸν καιρὸν τὸν χριστιανισμόν, ἦσαν θρησκευτικώτατοι καὶ εἶχαν μεγάλον σεβασμὸν εἰς τὸν κλήρον. Οἱ

λαοὶ τῆς Δύσεως ἀνεγνώριζαν ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ρώμης, δηλ. τὸν Πάπαν, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀπέκτησε πολὺ μεγάλην δύναμιν. Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ κεφαλὴ ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ ἰσχυρότεροι βασιλεῖς ἐκυπτον πρὸ αὐτοῦ καὶ ἐζήτουν τὴν φιλίαν του, διότι ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ πάπα ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ν' ἀναβιβάξῃ καὶ νὰ καταβιβάξῃ βασιλεῖς. ✓

Ἐνδυμασίαι ἱερέων τῆς Δύσεως

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΕΩΣ

Εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἐφόσον πρωτεύουσα τῆς ρω-

μαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ Ρώμη, ὁ πάπας εἶχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν ὅμως ἐκτίσθη ἡ Κων)πολις καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος, μεγάλην ἰσχὴν ἀπέκτησεν ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τότε οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ ὑποβλέπουν τὸν Πατριάρχην. Ἀλλὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὁ πάπας δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ διεκδικήσῃ τὰ πρωτεῖα.

Ἀργότερα ὅμως ὅταν ἡ Ρώμη ἀπῆλλάγη ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ πάπας ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύως. Ἰδίως ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἐπροστάτευσεν πολὺ τὸν Πάπαν. Ἀνεγνώρισεν τὴν κυριαρχίαν του εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὰ περὶ χωρὰ. Τοιουτοτρόπως ἰδρῦθη ἰδιαίτερον κράτος τοῦ Πάπα, τὸ λεγόμενον *Κράτος τῆς Ἐκκλησίας*, καὶ ὁ πάπας ἔγινε κοσμικὸς ἀρχὼν. Μὲ τὸν καιρὸν ἡ δύναμις καὶ τὸ γόητρόν του ἐμεγάλωσαν ἀκόμη περισσότερον.

Κυρίαρχος εἰς τὴν Δύσιν ὁ Πάπας ἤθελε νὰ ἐξουσιάζῃ καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἐζήτει διαρκῶς εὐκαιρίαν νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεχθῇ ὁ Πατριάρχης Κων)πόλεως καὶ ὁ κληρὸς τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦτο ἐγεννήθη ἐχθρότης μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ὑπῆρχε ἐχθρότης ἕνεκα διαφορῶν λόγων.

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

Ἦδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ὁ Πάπας ἔδειξε διαθέσεις ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσάυρος ἐφέρθη τότε μὲ μεγάλην ἀυστηρότητα πρὸς αὐτόν, ὥστε ὁ Πάπας ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὰς ἀπαιτήσεις του.

Σοβαρώτατον ὅμως ἐπεισόδιον ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ὅταν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κων)πόλεως ἀνῆλθεν ὁ Πατριάρχης **Φώτιος** (857). Ὁ Φώτιος ἦτο ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, ἕνας ἀπὸ τοὺς σοφωτέρους ἀνθρώπους τοῦ

Βυζαντίου. Ἄλλ' ἐπειδὴ διεδέχθη ἓνα γέροντα Πατριάρχη, τὸν ὁποῖον ἐσέβετο πολὺ ὁ λαὸς καὶ τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ κατεβίβασε βιαίως ἀπὸ τὸν θρόνον, ἐσχηματίσθη ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Φωτίου καὶ ἐδημιουργήθη μεγάλη ἀνωμαλία εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ πάπας **Νικόλαος Α'** ἠθέλησε τότε νὰ παρουσιασθῇ ὡς ἀνώτερος ρυθμιστῆς καὶ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὅπως ἠθέλεν ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνεχθῆ τοῦτο ὁ Φώτιος καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Πατριάρχου ἔφθασαν εἰς μεγάλην δέξυτητα, ὁ ἓνας ἀφώρτισε τὸν ἄλλον καὶ αἱ σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν διεκόπησαν ἀπὸ τότε. Τὰ αἷτια τῆς ἀντιθέσεως ἦσαν βαθύτερα. Ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεννοηθοῦν. Τέλος ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Ἐπὶ Πατριάρχου *Μιχαὴλ Κηροπλάσιου* αἱ δύο ἐκκλησίαι ἐχωρίσθησαν ὀριστικῶς (1054) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ λεγόμενον

1054

Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τὸ σχίσμα ἔβλαψε πολὺ τὸν χριστιανικὸν κόσμον, διότι ἔφερε διαίρεσιν καὶ ἐδημιούργησε μῖσος μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

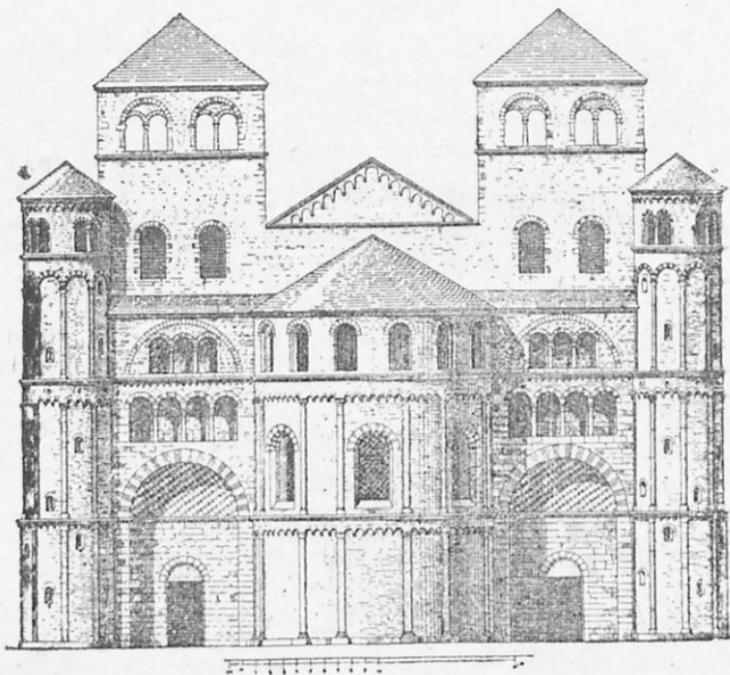
Χ Α Ι Σ Τ Α Υ Ρ Ο Φ Ο Ρ Α

Η ΠΡΩΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦτο πολὺ περισσότερον ἀνεπτυγμένη ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, διότι ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν εἶχε καταστρέφει ἐκεῖ τὸν πολιτισμὸν. Ἐπίσης εἰς τὴν ἀραβικὴν αὐτοκρατορίαν ἐπῆρχε πολιτισμὸς ἀνώτερος ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἦσαν τότε εἰς τὴν παιδικὴν τῶν ἡλικιῶν. Εἶχαν ζωηρὰν φαντασίαν καὶ δυνατὴν ψυχικὴν ὀρμὴν, ἀλλὰ δὲν ἤξευραν ἀκόμη οὔτε γράμματα οὔτε τέχνας. Δὲν ἤξευραν νὰ κατασκευάζουν καλὰ ὄπλα οὔτε νὰ ὀργανώσουν στρατὸν οὔτε νὰ διοικήσουν καλὰ τὸ κράτος τῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ μικρὰ στρατεύματα κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς. Καὶ

ἀργότερα ὁσάκις ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μετὰ τοὺς Γερμανοὺς, εἰράνη πάντοτε ἀνώτερος.

Ἄλλὰ μὲ τὸν καιρὸν τὰ πράγματα ἤλλαξαν. Ἡ Δύσις ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται. Οἱ εὐγενεῖς μολονότι δὲν εἶχαν μόρφωσιν, ἦσαν ἀνθρώποι γενναῖοι καὶ φιλόδοξοι. Κατεγίνοντο διαρκῶς εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ ἐγύμναζον τὸ σῶμα τὸν μὲ τὸ κινήγιον καὶ τὰς ἵπποδρομίας. Ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν ὅπλα, πανοπλίαν σιδη-

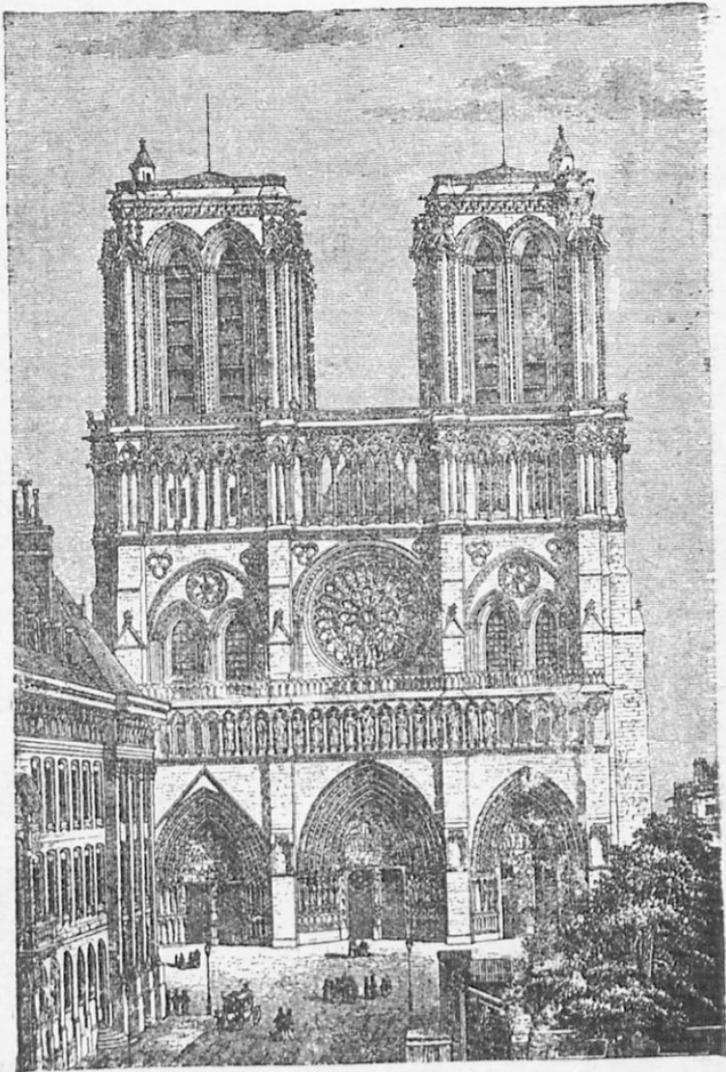
Ρωμανικὸς ναὸς

Πολὺ εἶχε προοδεύσει εἰς τοὺς μέσους χρόνους ἡ ἀρχιτεκτονικὴ. Ἰδίως κατασκευάζαν μεγάλας ἐκκλησίας. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκτιζαν ναοὺς μὲ βαρεῖς τοίχους, μικρὰ παράθυρα καὶ μὲ τοῖχα ἡμικυκλικὰ. Ὁ τρόπος αὐτὸς ὀνομάσθη *Ρωμανικὸς ρυθμὸς*, διότι ἐμμιμῶντο τὰ ρωμαϊκὰ οἰκοδομήματα.

οἶν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐσκέλαζον τὸ σῶμα τὸν καὶ τοὺς ἵππους. Τοιοῦτοτρόπως ἐμορφώθη ὁ ἵπποτικὸς στρατὸς τῆς Δύσεως.

Ο ΙΠΠΟΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ὁ βίος τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν καὶ ἀπὸ τότε οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρχισαν νὰ προο-

Γοτθικός ναός

Βραδύτερον οί ευρωπαίοι ἐδημιούργησαν ἕνα ρυθμόν μεγαλοπρεπέστατον, ὁ ὁποῖος ὀνομάσθη Γοτθικός. Κατὰ τὸν ρυθμόν αὐτὸν ἐκτίσθησαν πλῆθος ἐκκλησῖαι εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὴν εἰκόνα εἶναι ἡ Παναγία τῶν Παρισίων.

δεύουν. Πρὸ πάντων ἤρχισε νὰ ἀκμάζη ὁ ἱπποτικὸς βίος. Ἡ νεολαία εἶχε τότε μεγάλην πολεμικὴν ὁρμὴν καί, ὅπως εἰς τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους, ἡ ἀνδρεία ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ μεγαλυτέρα ἀρετή.

Ἡ Ἐκκλησία ἠθέλησε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ὁρμὴν αὐτὴν τῶν νέων καὶ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς. Οἱ ἱππῶται ἐχρῴοντο μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν καὶ ἔδιδον ὄρκον ὅτι θὰ ὑπερασπίζωνται τὸ δίκαιον, θὰ προστατεύουν τοὺς ἀδυνάτους κατὰ τῆς βίας τῶν ἰσχυρῶν, θὰ εἶναι φιλαλήθεις, θὰ κρατοῦν τὸν λόγον τους καὶ θὰ εἶναι πιστοὶ εἰς τὴν φιλίαν. Τοιοῦτοτρόπος οἱ πολεμισταὶ ἔγιναν ἱππῶται τοῦ Χριστοῦ. Ἐδημιουργήθησαν δὲ καὶ ἱπποτικά μοναχικά τάγματα, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἦσαν μοναχοὶ καὶ πολεμισταὶ συγχρόνως. Τὰ τάγματα ταῦτα ἔφεραν τὸν χριστιανισμόν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην καὶ ὑπεχρέωσαν πολλοὺς γερμανικοὺς καὶ σλαβικοὺς λαοὺς νὰ δεχθῶν τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῆς ἱπποτικῆς Εὐρώπης εἶναι αἱ **Στανροφορίαι**, δηλαδή αἱ μεγάλαι ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Εὐρωπαῖοι, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Κατ' ἀρχὰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἐξουσίαζαν οἱ Ἀραβες. Ἀλλὰ οἱ Ἀραβες δὲν ἦσαν πολὺ φανατικοί. Τὸ κράτος των εἶχεν ἀρχετὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, ὥστε οἱ χριστιανοὶ ἐπήγαιναν χωρὶς κίνδυνον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ.

Τὸν 11ον αἰῶνα ὁμως τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκυριεύσαν, ὅπως εἶδαμεν, οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι. Αὐτοὶ ἦσαν ἄγριοι καὶ φανατικοί. Ἐκαμνον ὅ,τι κακὸν ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐβασάνιζαν τοὺς ἐγγχωρίους χριστιανούς, ἐλήστευαν καὶ ἐφόνευαν τοὺς προσκυνητάς.

Τοῦτο ἐτάραξε τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Οἱ χριστιανοὶ ἔβλεπαν μὲ πόνον νὰ ἐξουσιάζουν οἱ ἀλλόθρησκοι τὰ χῶματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπάτησεν ὁ Χριστὸς καὶ ὑπέφερε τὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν ἦτο πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ Εὐρώπη ὁμως εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἦτο ἀρχετὰ ἰσχυρά. Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς πολεμισταὶ ἦσαν τολμηροὶ καὶ φιλοπόλεμοι. Ὁ δὲ θρησκευτικὸς ἀρχηγός των, ὁ Πάπας, εἶχε μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς ἀρχοντας. Ὁ Πάπας λοιπὸν παρώρμησε τοὺς Εὐρωπαίους νὰ κάμουν

μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὸν Ἅγιον Τάφον.

Η ΠΡΩΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ (1096—1099)

† Τὸ 1093 ἐπῆγε νὰ προσκυνήσῃ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἕνας γάλλος καλόγηρος, λεγόμενος *Πέτρος ἐρημίτης*. Εἶδε τὰ βύσανα τῶν χριστιανῶν καί, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην, παρουσιάσθη εἰς τὸν Πάπαν *Οὐρβανὸν Β'* καὶ διηγήθη τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν εἶδεν ἐκεῖ. Ὁ Πάπας τοῦ ἐσύστησε νὰ περιέλθῃ τὰς πόλεις καὶ τὰς ἀγλάς τῶν βασιλείων καὶ νὰ διηγηθῇ εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀτίμωσιν, τὴν ὁποίαν ἔπασχεν ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι συνεκινήθησαν πολὺ ἀπὸ τὴν διήγησιν τοῦ Πέτρου. Ὁ πάπας ἐκάλεσε τότε μεγάλην σύνοδον εἰς τὴν *Κλερμόν* τῆς Γαλλίας. Ἐκεῖ ἦλθαν πολλοὶ ἐπίσκοποι, βασιλεῖς, εὐγενεῖς, καὶ χιλιάδες λαός. Ὁ πάπας ὁμίλησεν εἰς τὸν λαόν, ἐξιτόρησε τὰ μαρτύρια, τὰ ὁποῖα ἔπασχον οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ τέλος τοὺς παρεκίνησε νὰ λάβουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ κτυπήσουν τοὺς ἀπίστους. Μία μεγάλη συγκίνησις ἐπέρασε τότε τὰ πλήθη. Οἱ ἄνθρωποι ἔκλαιον καὶ ἤρχισαν νὰ ἐναγκαλίζεταί ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ ἠκούσθη μία δυνατὴ φωνή. — «*Πᾶμε, τὸ θέλει ὁ Θεός*». Ὅλοι ὀπλίσθησαν τότε καὶ ἔρραψαν εἰς τὸ στήθος καὶ εἰς τὴν ράχιν τῶν ἑνα σταυρὸν ἀπὸ ὕφασμα, διὰ νὰ δείξουν ὅτι πηγαίνουν νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο τοὺς ὠνόμασαν *Σταυροφόρους* καὶ τὴν ἐκστρατείαν *Σταυροφορίαν*.

Τοιοιουτρόπως ἤρχισεν ἡ πρώτη σταυροφορία. Ἐπὶ κεφαλῆς ἦσαν οἱ ἱππῶται καὶ ὀπισθεν ἤρχοντο χιλιάδες λαός. Ὡς ποταμὸς ἐχύθησαν αἱ ἀνθρώπιναι μᾶζαι ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν Ἀνατολίην. Τριακόσiai χιλιάδες ἦσαν οἱ ὀπλισμένοι καὶ ἄλλαι ἑκατοντάδες χιλιάδες ἐπήγαιναν πεζοὶ μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν καὶ εἶχαν μόνην ἐπιθυμίαν νὰ φθάσουν νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἅγιον Τάφον. Ἐπέρασαν τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν, εἰσῆλθαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς Κων)πόλεως.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Κομνηνός, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευε τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπέρασε μὲ πλοῖα τοὺς Σταυροφόρους εἰς τὴν Ἀσίαν. Μὲ ἀπείρους κόπους καὶ ταλαιπωρίας οἱ σταυροφόροι ἐπροχώρησαν διὰ μέσου τῆς Μ. Ἀσίας. Χιλιάδες

ἀπέθαναν ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἀλλὰς χιλιάδας ἐφόνευσαν οἱ Τοῦρκοι. Οἱ Τοῦρκοι ἐπολέμουν ἐφιπποὶ καὶ μὲ τόξα, ἔκαμναν ἐπίθεσιν αἰφνιδιαστικὴν, ἔροπταν τὰ βέλη των καὶ ἔφηναν. Ὀλίγον ἔλειπε νὰ καταστραφῇ ὁ ἵπποτικὸς στρατὸς πλησίον τοῦ Δολυραίου (Ἔσκι Σελί). ☒

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝΟΥΝ ΤΗΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Οἱ Σταυροφόροι τέλος ἐφθασαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξεκίνησαν διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. Οἱ ὀφθαλμοὶ των ἐδάκρυσαν, ὅταν εἶδαν ἀπὸ μακρὰν τὴν πόλιν. Ἔπεσαν ἀμέσως εἰς τὰ γόνατα καὶ ἐπροσκύνησαν. Πολλοὶ ἀπέθανον ἀπὸ τὴν χαρὰν. Οἱ Σταυροφόροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐλευθέρωσαν τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ (1099). Ὑστερον ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Παλαιστίνης καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ κράτος φεουδαρχικόν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας, ὁ γάλλος κόμης Γκοδεφροά ντε Μπουγιόν, ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐμοίρασε τεμάρια τοῦ κράτους εἰς τοὺς πολεμιστὰς του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθη τὸ Φραγκικὸν κράτος τῆς Παλαιστίνης, τὸ ὁποῖον ἔζησε δύο περὶπου αἰῶνας.

1099

ΑΙ ΑΛΛΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Αἱ μεγάλα αὐτὰ ἐκστρατεία τῶν Εὐρωπαίων εἰς τὴν Ἀνατολὴν διήρκεσαν δύο αἰῶνας περίπου. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα

ἔγιναν ἑπτὰ Σταυροφορία, αἱ ὁποῖαι εἶχαν σκοπὸν ἢ νὰ βοηθήσουν τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἢ νὰ ἐλευθερώσουν πάλιν τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξὺ ἐκυρίευσαν οἱ Μωαμεθανοί. Ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο τότε ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου. Αὐτὸς ἐκυρίευσεν τὸ 1187 τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐναντίον αὐτοῦ ἔγιναν αἱ ἄλλαι σταυροφορία.

Μόνον ἡ δευτέρα Σταυροφορία ἔγινε διὰ ξηρᾶς, ὅπως ἡ πρώτη. Αἱ ἄλλαι ἔγιναν διὰ θαλάσσης, διότι ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Εὐρωπαῖοι ἔκαμαν στόλον καὶ ἤρχισαν νὰ ταξιδεύουν εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν Σταυροφοριῶν ἦσαν σημαντικώτατα. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὠφελήθησαν πολὺ ἀπὸ τὰς μακρινὰς αὐτὰς ἐκστρατείας. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν εὐρῆξαν πολιτισμὸν ἀνώτερον ἀπὸ τὸν ἰδικόν των καὶ ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀραβας. Ἡ Ἀνατολὴ εἶχε τότε τέχνην καὶ βιομηχανίαν πολὺ ἀνωτέραν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν λεπτότερα ἐνδύματα καὶ νὰ κτίζουν ὠραιότερας κατοικίας. Ἐπίσης ἐξύπνησεν ὁ νοῦς των καὶ ἔγιναν λεπτότεροι οἱ τρόποι των. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐγνώρισαν μερικὰς σπουδαίας ἀνακαλύψεις, τὴν μαγνητικὴν βελόνην, τὴν πυρίτιδα καὶ τὸν χάρτην, αἱ ὁποῖαι ἀργότερα ἐβοηθήσαν πολὺ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλὰ πολὺ σπουδαιότερον γεγονός εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Εὐρωπαίων. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λιμένες τῆς Μεσογείου, ἡ *Μασσαλία*, ἡ *Γένοβα*, ἡ *Πίζα*, καὶ πρὸ πάντων ἡ *Βενετία* ἔκαμαν πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ ταξιδεύουν καὶ νὰ ἐμπορεύονται μὲ τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον οἱ Εὐρωπαῖοι ἔλαβον εἰς χεῖρας των τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον.

Περὶσσότερον ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις ἐπροόδευσεν ἡ *Βενετία*, ἡ ὁποία ἴδρυσεν ἰσχυρὸν ναυτικὸν κράτος. Τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας ἐπήγαιναν τακτικὰ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐλάμβανον ἀπὸ ἐκεῖ τὰ προϊόντα τῶν χωρῶν τούτων καὶ πρὸ πάντων τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, τὰ ὁποῖα ἐφθάνον ἐκεῖ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἀπὸ τότε

ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπαινε νὰ εἶναι τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ ἤρχισε νὰ μαραίνεται τὸ ναυτικὸν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο ἦτο δυνατόν κτύπημα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν δυνατοὶ καὶ ἀνεπτυγμένοι, ὅσάκις εἶχαν ναυτικὸν καὶ ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης. Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς ἤρχισαν νὰ καταστρέφονται, ἀφότου ἀνεπτύχθη τὸ ναυτικὸν τῶν Ἰταλικῶν πόλεων καὶ οἱ Βενετοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς.

ΧΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ—Η ΑΝΑΡΧΙΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 12ου αἰῶνος ἦτο θλιβερὰ ἡ κατάστασις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν Εὐρώπῃ εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην δύναμιν τὸ Σερβικὸν κράτος. Οἱ δὲ Βούλγαροι, ἀφοῦ ἔκαμαν συμμαχίαν μὲ τοὺς Βλάχους τῆς σημερινῆς Ρουμανίας, ἐστασίασαν καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος ὅμως ἦσαν οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι. Τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα εἶχαν γεννήσει μέγα μῖσος μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἑνετῶν. Μάτην οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμαν παραχωρήσεις εἰς τοὺς ἐμπόρους τῆς Ἑνετίας. Ἐκεῖνο¹ διαρκῶς ἐγίνοντο ἀπαιτητικώτεροι καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ κτυπήσουν καιρίως τὴν αὐτοκρατορίαν.

Εἰς τὰς θλιβερὰς αὐτὰς περιστάσεις δὲν ἔπαιναν νὰ ἐρίζουν οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1180 ἡ ἀναρχία ἐβασίλευε πάλιν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ κατάστασις ἐχειροτερεύευσεν, ὅταν τὸ 1185 ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ **Δυναστεία τῶν Ἀγγέλων**.

Ὁ Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελος (1185—1195) ἦτο ἀνίκανος καὶ τελείως ἀκατάλληλος διὰ τὴν σοβαρὰν κρίσιν, τὴν ὁποίαν διέτρεχεν ἡ αὐτοκρατορία. Ἐναντίον του ἔκαμε συνωμοσίαν ὁ ἀδελφός του **Ἀλέξιος Γ'** (1195—1203), τὸν κατεβίβασεν ἀπὸ τὸν θρό-

νον, τὸν ἐτύφλωσεν ἀγρίως καὶ τὸν ἔκλεισεν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ

Οἱ εὐρωπαῖοι ἐτοίμασαν νέαν σταυροφορίαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 13ου αἰῶνος. Εἶχαν σκοπὸν νὰ κτυπήσουν τοὺς Μουσουλμάνους εἰς τὴν Αἴγυπτον, διότι ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου ἦτο ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῶν Μωαμεθανῶν.

Οἱ Σταυροφόροι συνηθροίσθησαν τώρα εἰς τὴν Βενετίαν, διότι εἶχαν σκοπὸν νὰ περάσουν μὲ τὰ πλοῖα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ μόνον ἡ Βενετία εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον στόλον. Ἦσαν 14 χιλ. ἵππεις καὶ 20 χιλιάδες πεζοί, τὸ περισσότερον γάλλοι. Εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἐκάθητο τότε ὁ περίφημος **Ἰνοκέντιος Γ'**, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὠνειρευέτο νὰ κυριαρχήσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μὲ τὴν σπάθην τῶν ἵπποτῶν. Ὁ δὲ πονηρότατος δόγης τῆς Βενετίας, ὁ πρόεδρος δηλ. τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας **Δάνδολος**, μολοντί γέρον καὶ τυφλός, ἔβλεπε πολὺ καλὰ τὸ ἐμπορικὸν συμφέρον τῆς πατρίδος του. Ἐγνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι μεγάλας ὠφελείας θὰ εἶχεν ἡ Βενετία, ἂν κατεστρέφετο τὸ ἐλληνικὸν ἐμπόριον.

Ἡ εὐκαιρία, τὴν ὁποίαν ἐπερίμεναν ὁ πάπας καὶ οἱ Βενετοί, δὲν ἤρρησε νὰ παρουσιασθῇ. Εἰς τὴν Βενετίαν, εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν σταυροφόρων ἔφθασεν ὁ υἱὸς τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰσαακίου Ἀλέξιος καὶ ἐζήτησε τὴν ὑποστήριξιν τῶν εὐρωπαίων, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του, ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε πολλὰς ὑποσχέσεις.

Οἱ σταυροφόροι ἠλλάξαν τότε διεύθυνσιν καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν 27 Ἰουνίου 1203 ὁ λατινικὸς στόλος ἔφάνη πρὸ τῆς πρωτευούσης. Θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Φράγκους ἡ θέα τῆς μεγαλουπόλεως. Ἐνας γάλλος εὐγενής, ὁ ὁποῖος ἦτο μὲ τοὺς Σταυροφόρους καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκστρατείας, λέγει τὰ ἐξῆς: «*Ἐβλεπαν μὲ θαυμασμὸν τὰ ὑψηλὰ τεῖχη, τοὺς πύργους, τὰ ἀνάκτορα, τὰς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν τῆς πόλεως. Ἦτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῶν ὅτι εἰς τὸν κόσμον ὑπῆρχε πόλις τόσοσ μεγάλη καὶ τόσοσ πλουσία.*»

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΙ ΚΥΡΙΕΥΟΥΝ ΤΗΝ ΚΩΝ)ΠΟΛΙΝ (1204)

Οἱ σταυροφόροι εὐκόλως κατεβίβασαν ἀπὸ τὸν θρόνον τὸν Ἀλέξιον Γ' καὶ τὸν ἔδωσαν πάλιν εἰς τὸν τυφλὸν Ἰσαάκιον καὶ εἰς τὸν υἱὸν του Ἀλέξιου Δ'. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχε δώσει εἰς τοὺς σταυροφόρους. Διὰ τοῦτο οἱ Φράγκοι ἔμειναν στρατοπεδευμένοι πρὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ μετ' ὀλίγον ἐγεννήθη εἰς αὐτοὺς ἡ ὄρεξις νὰ κυριεύσουν τὴν πλουσίαν πόλιν. Ἐκαμαν λοιπὸν συμφωνίαν ἀναμεταξύ των περὶ τῆς διανομῆς τῆς λείας καὶ ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν.

Εἰς τὴν πόλιν ὑπῆρχε μεγάλη σύγχυσις. Τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 οἱ Φράγκοι ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν ἐλαφροαγώγησαν συστηματικῶς. Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς γράφει: «*Τὰ λάφυρα ἦσαν τόσον πολλά, ὅσα κανεῖς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίσῃ. Χρυσός, ἄργυρος, σκευὴ ἐπιτραπέζια, πολύτιμοι λίθοι, μεταξωτά, γουναρικά, ἐφρέθησαν εἰς ἀνυπολόγιστον ποσότητα. Ποτὲ ἀφότου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, τόσος πλοῦτις δὲν ἐμαζεύθη εἰς μίαν μόνον πόλιν*». Οἱ σταυροφόροι ἐφέρθησαν ὡς βάρβαροι. Ἐσπασαν τὰ μαρμαίρινα καλλιτεχνήματα καὶ ἐχάλασαν τὰ ἔργα τῆς τέχνης, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, ἔλυσαν τὰ ὀρειχάλκινα ἀγάλματα διὰ νὰ χύσουν νομίσματα. ✕

ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

✕ Ἀφοῦ οἱ σταυροφόροι ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφρόντισαν κατόπιν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς ὀλίγον χρόνον μέγα μέρος τῆς αὐτοκρατορίας περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Φράγκων. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς σταυροφορίας Βαλδουῖνος ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἔλαβε τὴν Κων)πολιν καὶ τὴν Θράκην. Τὰς ἄλλας χώρας ἐμοίρασαν εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς καὶ εἰς τοὺς Βενετούς. Διὰ τοῦτο ἰδρύθησαν τότε διάφορα φραγκικὰ κρατίδια, τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δουκάτον Ἀθηνῶν, ἡ κομητεία τῶν Σαλῶνων, τὸ Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Πελοπόννησον κτλ. Οἱ ἡγεμόνες τῶν κρατῶν τούτων ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς ἀρχηγὸν τὸν αὐτοκράτορα. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ Δαυινικὴ αὐτο-

κρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Βενετοὶ ἔλαβον τὰς νήσους καὶ πολλὰς ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὴν παραλίαν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν **χρήσιμοι** διὰ τὸ ἐμπόριόν των.

Οἱ Φράγκοι ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ὅλας τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ Ἕλληνες ἀντέταξαν ζωνῶν ἀντίστασιν. Ὁ **Θεόδωρος Λάσκαρης**, ὁ ὁποῖος ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως εἶχεν ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ, κατέφυγε μὲ τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς Κων)πόλεως εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὰς μικρασιατικὰς ἐπαρχίας. Ἡ Νίκαια ἔγινεν ἡ νέα πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία συνήθως ὀνομάζεται **Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας**. Εἰς τὴν Ἡπειρον ἐπίσης ἰδρύθη κράτος ἑλληνικόν, τὸ λεγόμενον **Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου**, τοῦ ὁποίου δεσπότης ἔγινεν ἀπόγονος τῶν Κομνηνῶν. Ἐπίσης ἄλλος ἀπόγονος τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν ἰδρύσε τὴν **αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος**. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἑλληνικῶν κρατῶν τὸ ἰσχυρότερον ἦτο ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

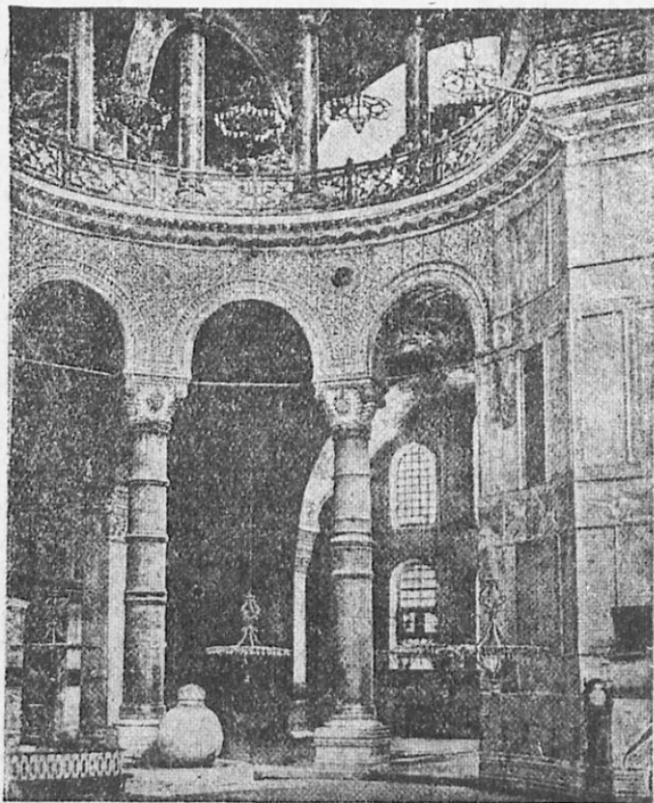
Τοιουτοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐχωρίσθη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη. Ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία λοιπὸν εὐρέθη περικυκλωμένη ἀπὸ ἐχθρούς, ἡ ἔκτασις καὶ οἱ πόροι τῆς ἦσαν ἀσήμαντοι καὶ εἶχε ξένους ὑπηκόους, Ἕλληνας δηλ. οἱ ὁποῖοι ἐμίσειον πολὺ τοὺς Φράγκους. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ. Διετηρήθη μόνον 57 ἔτη. Τὰ ἑλληνικὰ κράτη, πρὸ πάντων ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἐμεγάλωσαν καὶ τὸ ἔτος 1261 κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ διώξουν τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Κων)πολιν καὶ ν' ἀνασυστήσουν πάλιν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔπαιξε σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας αὐτὴ ἦτο τὸ περισσότερο ἀνεπτυγμένον κράτος τῶν μέσων χρόνων. Ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν κατεστράφη ὁ πολιτισμὸς μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γερ-

μανῶν, ἡ Ἐσλαβική αυτοκρατορία ἐφύλαξε τὰ λείψανα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὴ ἦτο κυρίως ἡ συνέχεια καὶ διάδοχος τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας καὶ εἰς αὐτὴν χρεωστοῦν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐξημέρωσιν των πολλοὶ λαοὶ τῆς Ἐσλαβίας.

Ἡ Ἁγία Σοφία

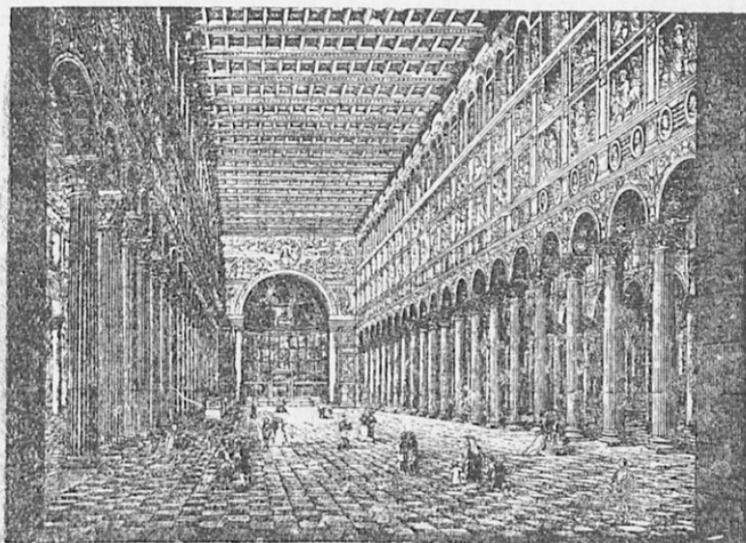
Εἶναι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιφήμου ναοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον διακρίνεται καλῶς ὁ νέος ρυθμὸς, ὁ *Βυζαντινός*. Φαίνεται τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ θόλος.

τολῆς. Οἱ Ἄραβες, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Ρῶσσοι καὶ ἀργότερα οἱ Τούρκοι πολλὰ ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Ἄλλὰ ἡ σπουδαιότερα ὑπηρεσία τοῦ Βυζαντίου εἶναι ὅτι ἐφύλαξε τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἰδίως τὰ συγγράμ-

ματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήλων, καὶ τὰ μετέδωκεν εἰς τοὺς νεωτέ-
ρους λαούς.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἦσαν μόνον φύλακες
τοῦ ἀρχαίου θησαυροῦ. Καὶ αὐτοὶ ἔχουν νὰ δείξουν ἀρκετὰ ἀξιό-
λογα ἔργα. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ αὐτῶν κατέχουν τὰ ἔργα
τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, εἰς τὴν δια-
ζωσμητικὴν, εἰς τὴν χρυσοχοίαν καὶ εἰς ἄλλας λεπτὰς τέχνας διεκρί-

Βασιλική

Εἶναι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Παύ-
λου εἰς τὴν Ρώμην, ἣ ὁποία ἔχει τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον ὠνόμα-
ζαν *Βασιλικήν*. Ὁ ναὸς δηλαδὴ ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον καὶ ἡ
στέγη εἶναι ἐπίπεδος.

ἦσαν οἱ Βυζαντινοί. Ἐπίσης ἔγραφαν βιβλία θεολογικὰ καὶ
ἱστορικά, ποιήματα καὶ ὕμνους. Τὸν βίον λοιπὸν καὶ τὰ προϊόντα
τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν χρόνων τούτων ὀνομάζομεν
Βυζαντινὸν πολιτισμὸν.

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς δὲν ἔχει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχαίου ἐλ-
ληνικοῦ, διότι οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχαν τὴν με-

γάλην δημιουργικὴν δύναμιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Δὲν ἐδημιούργησαν πρωτότυπα ἔργα, ὅπως ἐκεῖνοι, οὔτε ἐφθασαν τὴν τελειότητα τῆς τέχνης καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ πνεύματος ἐκεῖνων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τὴν παραγωγὴν μεγάλων ἔργων. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ Βυζάντιον

Κοσμήματα

Ἐπειδὴ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν ἐπιτρέπει τὴν παράστασιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων δι' ἀγαλμάτων, ἡ γλυπτικὴ περιορισθῆ μόνον εἰς ὠρατὰ κοσμήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐστόλιζαν τὰ ἐκκλησίας.

Ἔζη πολὺ διαφοροτικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Κύριοι τῆς γῆς καὶ τοῦ πλοῦτου ἦσαν ὀλίγοι ἄρχοντες, ἐνῶ ὁ λαὸς εἰργάζετο ὡς δοῦλος εἰς τὰ κτήματα τῶν πλουσίων καὶ ἔζη μὲ στεροήσεις καὶ δυσκολίας. Ἐκτὸς τούτου οἱ ἄνθρωποι τῶν μέσων χρόνων περιεφρόνουν τὴν χαρὰν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, τὴν καλλονὴν καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος καὶ εὐχαριστοῦντο περισσότερο εἰς τὸν ἀσκητικὸν βίον. Ἄλλὰ ἡ ἀγάπη τοῦ ὠραίου εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ καταπνιγῇ ὀλωσδιόλου. Ὅσάκις λοιπὸν ἐδόθη εὐκαιρία, οἱ Βυζαντινοὶ ἔδειξαν ὅτι εἶχαν καλαισθησίαν καὶ χάριν καὶ ἱκανότητα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ὅπως π. γ. εἰς τὰ ἄσματα τῆς ἐκκλησίας, εἰς εἰκόνας, εἰς τὰ μωσαϊκὰ κτλ.

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤῶΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ μελετοῦν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς. Οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεῖας*, ὁ *Μέγας Βασίλειος*, ὁ *Γρηγόριος* ἦσαν ἔξοχοι Ἕλληνοιστοί. Ἀργότερα οἱ Βυζαντινοὶ ἀντέγραψαν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ συγγράμματα, τὰ ἐμελέτων καὶ τὰ ἐσχολίαζαν. Πρὸ πάντων οἱ μοναχοὶ ἠσχολήθησαν πολὺ εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν καὶ εἰς πολλὰ μοναστήρια εὗρισκοντο πλῆθος χειρόγραφα τῶν ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ διατηρήθησαν

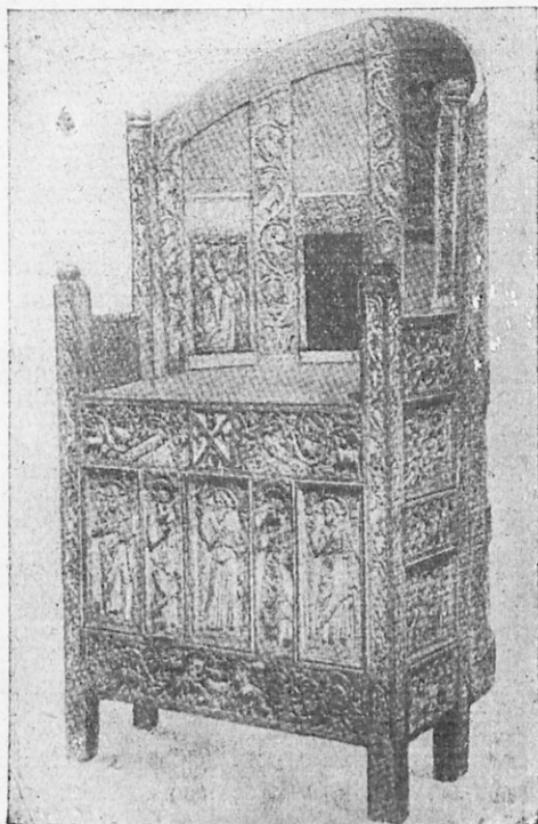
ξως τούς νεωτέρους χρόνους. Εἰς αὐτὰ χρεωστοῦμεν τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐμελέτησαν μόνον τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' ἔγραφαν καὶ οἱ ἴδιοι πρωτότυπα συγγράμματα. Εἰς τὸ Βυζάντιον ἔζησαν ἀξιόλογοι ἱστοριογράφοι, ρήτορες καὶ ποιηταί.

Ἐξοχος ἱστορικός ἦτο ὁ **Προκόπιος**, ὁ ὁποῖος ἔζησεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἔγραψε τὰ γεγονότα τῆς βασιλείας του.

Εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο δυνατόν ν' ἀναπτυχθῇ ρητορικὴ μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι πολιτικὴ ἐλευθερία δὲν ὑπῆρχεν, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι εἶχον θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐσύχναζον εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ ἤκουον μὲ εὐχαρίστησιν τοὺς ἱεροκήρυκας. Τὴν πρῶ-

Θρόνος ἐλεφάντινος

Οἱ βυζαντινοὶ εἶχον προῖδεσσι πολὺ εἰς τὴν ἐλεφαντουργίαν. Ὁ θρόνος αὐτὸς εἶναι δουλευμένος μὲ ξύλον καὶ ἐλεφαντοστοῦν μὲ μεγάλην τέχνην καὶ λεπτότητα.

Τὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ρητόρων κατέχει ὁ **Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος**, ὀρμητικὸς καὶ φλογερὸς ὁμιλητής, ὁ ὁποῖος

Κιβώτιον ἐλεφάντινον

Ἄλλο δεῖγμα τῆς βυζαντινῆς ἐλεφαντουργίας εἶναι τὸ ὠραῖον αὐτὸ κιβώτιον.

Βυζαντινὸς μεταξωτὸς τάπης

Πολὺ εἶχε προοδεύσει ἐπίσης ἡ ταπητουργία. Ὁ τάπης αὐτὸς εἶναι ὕφασμα μεταξωτῶν χρυσοκέντητον

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του

Εἶναι μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον παριστάνει τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν μὲ τὴν ἀκολουθίαν του. Ὁ αὐτοκράτωρ φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν φωτιστέφανον καὶ ἀκολουθεῖται ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς καὶ στρατιώτας. Προπορεύονται ὁ ἀρχιεπίσκοπος μὲ τὸν σταυρὸν εἰς τὰς χεῖρας, ἕνας ἱερεὺς καὶ ἕνας διάκονος.

Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ

Εἶναι μωσαϊκὸν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Τὰ ὄρατα καὶ ζωηρὰ χαρακτηριστικὰ τῆς εἰκόνης δεικνύουν πόσον εἶχε προοδεύσει ἡ τέχνη αὐτὴ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

δύναται νὰ παραβληθῇ μὲ τοὺς ἑξοχωτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου. Εἶναι περίφημοι αἱ Ὀμιλῖαι του, καθὼς καὶ οἱ λόγοι του κατὰ τῆς αυτοκρατορίας *Εὐδοκίας*, συζύγου τοῦ Ἀρκαδίου.

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τοῦ Βυζαντίου περίφημος εἶναι ὁ **Ρωμανός**, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους. Ὁ Ρωμανὸς καὶ

Ὁ Δαυὶδ φυλάττει τὸ ποίμνιόν του

Εἶναι ἀπὸ τὰς μικρὰς ἐκείνας εἰκόνας, μὲ τὰς ὁποίας ἐκόσμουσαν τὰ ἱερὰ βιβλία (*μικρογραφίαι*). Ὁ Δαυὶδ παίζει τὴν λύραν, ἐνῶ ἡ Μελωδία στέκει πλησίον του. Ὁπισθεν τῆς στήλης εἶναι ἡ θεὰ Ἥχώ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐξηλωμένος εἰς τοὺς κάλαμους, εἶναι τὸ ὄρος Βηθλεέμ.

οἱ ἄλλοι ποιητὰ καὶ συγγραφεῖς ἔγραψαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἔψαλλε τοὺς πόθους του, τὴν λύπην, τὴν χαρὰν καὶ περιέπαιζε τοὺς ἀντιπάλους του εἰς τὴν ἀπλῆν ὀμιλουμένην γλῶσσαν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους πρώτην φορὰν ἐγεννήθη ἡ *Δημώδης ἑλληνικὴ ποίησις*,

ἢ ὅποια ἀργότερα ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας παρήγαγε τὰ περίφημα δημοτικὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ἀπὸ τὰς τέχνας περισσότερον ἐκαλλιέργησαν οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ὀλιγώτερον τὴν γλυπτικὴν, διότι ἡ θρησκεία δὲν ἐπέτρεπε νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κυρίως φαίνεται εἰς τὸν ναόν. Ὁ ναὸς τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐμιμήθη τὸ σχέδιον τῶν μεγάλων ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον ὡς δικαστήρια καὶ ὠνομάζοντο *βασιλικαί*, ἦτο δηλαδὴ ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα μὲ ἐπίπεδον στέγην. Διὰ τοῦτο ὁ ναὸς τοῦ τύπου αὐτοῦ ἐλέγετο *Βασιλική*. Ἀργότερα οἱ Βυζαντινοὶ ἐδημιούργησαν νέον τύπον ναοῦ, τὸν κυρίως *βυζαντινὸν ρυθμὸν*. Κατὰ τὸν νέον ρυθμὸν ἡ ἐκκλησία ἔχει σχῆμα σταυροῦ καὶ ἡ στέγη εἶναι ὑψηλὸς θόλος, ὁ ὁποῖος στηρίζεται εἰς τέσσαρας ἀψίδας. Τὸ τελειότερον δεῖγμα βυζαντινοῦ ρυθμοῦ εἶναι ὁ περίφημος ναὸς τῆς *Ἁγίας Σοφίας* ἐν Κων)πόλει.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἐζωγράφιζον εἰς τὰ χειρόγραφα τῶν βιβλίων ὠραιότατας μικρὰς εἰκόνας, αἱ ὅποια λέγονται *μικρογραφίαι* καὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς. Ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς βυζαντινῆς τέχνης εἶναι τὰ *μωσαϊκὰ* ἢ *ψηφιδωτὰ*. Οἱ βυζαντινοὶ δηλ. παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην νὰ κατασκευάζουν εἰκόνας συναρμύζοντες μικρὰ πολύχρωμα λιθάρια. Τοιοῦτοτρόπως κατώρθωσαν νὰ κατασκευάσουν ὠραιότατας εἰκόνας καὶ ὀλοκλήρους παραστάσεις εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὸ πάτωμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Ἐσώθησαν πολλὰ ψηφιδωτὰ τῶν βυζαντινῶν, εἰς τὰ ὅποια θαυμάζομεν τὴν ἐπιτηδειότητα, τὴν ὑπομονὴν καὶ πολλὰκις τὴν καλαισθησίαν τῶν τεχνιτῶν.

3
Μαγνός
Πικρολάτης

A
Πικρολάτης
Μαγνός

Σπουδαῖον πρόγραμμα

Εἰς τὴν σελ. 56 εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν ἀντὶ Ο ΡΩ-
ΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ νὰ ἀναγνωσθῇ ὁ ΡΩΜΑΪΚΟΣ
ΚΟΣΜΟΣ.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

1. Βασιλεία τῶν διαδόχων	σελ.	4	34. Ἄψις	»	74
2. Βιβλιοθήκη	»	6	35. Ἐπαυλις	»	75
3. Ὁ μέγας Βωμὸς τοῦ Διὸς	»	8	36. Κολοσσαῖον	»	76
4. Ὁ Λαοκόων	»	13	37. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος	»	85
5. Ὁ ἀποθνήσκων Γαλάτης	»	14	38. Μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ	»	92
6. Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης	»	15	39. Ὁχύρωσις Κων)πόλεως	»	94
7. Δακτυλιόλιθος	»	16	40. Ὁ Ἰουστινιανὸς	»	100
8. Χάρτης ἀρχαίας Ἰταλίας	»	19	41. Ἑλλην. αὐτοκρατορία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ	»	101
9. Ρωμαϊκὴ Λύκαινα	»	24	42. Ἁγία Σοφία	»	102
10. Ραβδόχοι	»	25	43. Ἡ Κωνσταντινούπολις	»	103
11. Σαμνῖται πολεμισταὶ	»	28	44. Τὸ ἀραβικὸν κράτος	»	111
12. Μεγάλῃ Ἑλλάδι καὶ Σικελίᾳ	»	29	45. Ἀραβικὸν τέμενος	»	113
13. Σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ	»	32	46. Πύλῃ ἀραβικοῦ τέμενους	»	114
14. Ρωμαϊκαὶ περικεφαλαῖαι	»	32	47. Ἀραβούρημα	»	114
15. Ρωμαϊκὰ ὑποδήματα	»	33	48. Ἑλλην. αὐτοκρατορία τὸν ΙΑ' αἰῶνα	»	125
16. Λεγιονάριος-Ἐκατόνταρχος	»	34	49. Αὐτοκρατορία Καρόλου τοῦ Μεγάλου	»	132
17. Καταπέλτης	»	35	50. Πύργος	»	134
18. Ὀναγρος	»	36	51. Ἐνδυμασίαι ἱερέων δύσεως	»	135
19. Α'. Καρχηδονικὸς πόλεμος	»	42	52. Ρωμαϊκὸς ναὸς	»	138
20. Ἄννιβας	»	44	53. Γοτθικὸς ναὸς	»	139
21. Β'. Καρχηδονικὸς πόλεμος	»	45	54. Βασιλεῖον Ἱερουσαλήμ	»	142
22. Ρωμαϊκὴ οἰκία	»	54	55. Ἡ Ἁγία Σοφία (ἔσωτερικόν)	»	148
23. Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι	»	58	56. Βασιλικὴ	»	149
24. Μάριος	»	60	57. Κοσμήματα	»	150
25. Πομπηῖος	»	62	58. Θρόνος ἐλεφάντινος	»	151
26. Ἰούλιος Καῖσαρ	»	63	59. Κιβώτιον ἐλεφάντινον	»	152
27. Ὀκταβιανὸς	»	64	60. Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ	»	152
28. Νέρων	»	67	61. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκο- λουθία του	»	153
29. Ρωμαία δέσποινα	»	68	62. Βυζαντινὸς μεταξωτὸς τάπης	»	153
30. Τραϊανὸς	»	69	63. Ὁ Δαυὶδ φυλάττει τὸ ποί- μνίόν του	»	154
31. Ἀδριανὸς	»	70			
32. Ἡ ρωμ. αὐτοκρατορία κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας μ. Χ.	»	71			
33. Θέρμαι	»	73			

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Ἑλληνικὸς κόσμος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου—	
Οἱ ἑλληνιστικοὶ χρόνοι	σελ. 3
Ἡ πολιτισμὸς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων	» 12

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Ρώμη καὶ οἱ Ρωμαῖοι	» 18
Παλαιότατη ἱστορία τῆς Ρώμης	» 22
Οἱ ῥωμαῖκοὶ μῦθοι	» 23
Ἡ δημοκρατία	» 24
Αἱ κατακτήσεις	» 26
Ἡ ῥωμαῖκὸς στρατὸς	» 31
Ἡ ἀνταγωνισμὸς τῶν κοινωνικῶν τάξεων	» 37
Καρχηδονικοὶ πόλεμοι	» 40
Ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος	» 50
Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους	53
Κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης	» 55
Οἱ Γράκχοι	» 57
Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι	» 59
Ἡ Αὐτοκρατορία	» 65
Ἡ ἀρχὴ τῆς ῥωμαῖκῆς αὐτοκρατορίας	» 69
Ἡ ἐσωτερικὴ μεταβολὴ τῆς αὐτοκρατορίας	» 77
Ἡ Χριστιανισμὸς	» 79
Ἡ παρακμὴ τῆς αὐτοκρατορίας	» 82
Ἡ Μεγάλος Κωνσταντῖνος	» 84
Ἡ Μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν	» 87

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία	» 93
------------------------	------

Ὁ Ἰουστινιανὸς	σελ.	98
Ὁ Ἡράκλειος	»	104
Οἱ Ἀραβες	»	110
Οἱ Ἰσαυροὶ	»	115
Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	»	117
Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία—ἡ ἀκμὴ τοῦ Κράτους	»	119
Οἱ Κομνηνοὶ	»	126
Οἱ Σελτζοῦχοι Τοῦρκοι	»	130
Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη	»	131
Αἱ Σταυροφορίαι	»	137
Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	»	144
Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς	»	147

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἀριθ. Πρωτ. 21009

Πρὸς

τοὺς κ. κ. **Χ. Θεοδορίδην** καὶ **Α. Λαζάρου**

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως τῇ 9 τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 18 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 38 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθησαν τὰ βιβλία ὑμῶν 1) Ρωμαϊκὴ ἱστορία διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Γυμνασίων 2) Μαθήματα ἱστορίας διὰ τὴν β' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ 3) Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν Γυμνασίων διὰ μίαν δεκαετίαν, λογιζομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927—28, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐκθέσεσιν ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ

Ὁ Διευθυντὴς
Ε. Κακοῦρος

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον
ἀύθημερόν

Ὁ Τμηματάρχης
Κ. Κομπέρος.

Εὐγενεία κ. Θεοδορίδου

[Faint handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

ΠΛΗΡΗΣ ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

1. Γυμνασίου

Ίστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος
Ίστορία Ρωμαϊκῆ
Ίστορία τῶν Μέσων Χρόνων
Ίστορία τῶν Νέων Χρόνων

διὰ τὴν Α' Γυμνασίου
» » Β' »
» » Γ' »
» » Δ' »

2. Ἑλληνικοῦ Σχολείου

Μαθήματα ἱστορίας
Μαθήματα ἱστορίας
Μαθήματα ἱστορίας

διὰ τὴν Α' Ἑλληνικοῦ
» » Β' »
» » Γ' »

3. Δημοτικοῦ Σχολείου

Μαθήματα ἱστορίας
Μαθήματα ἱστορίας

διὰ τὴν Ε' Δημοτικοῦ
» » ΣΤ' »

4. Ἐμπορικῶν Σχολῶν

Σύνοψις γενικῆς ἱστορίας
Σύνοψις γενικῆς ἱστορίας

τεῦχος Α' διὰ τὴν Α' Ἐμπορικῆς
» Β' » » Β' »

Λορέντζιος μ. α. σ. 15
ἐργασίας εἰς τὴν ἀρχαίαν

